

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

Děti z rozvedených rodin a jejich prožívání vánočních svátků

Veronika Trázníková

Bakalářská práce

Studijní program: Psychologie

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Vacková Ph.D

Praha 2018

Prague Collage of Psychosocial Studies

Children from Divorced Families and their Christmas Holidays

Veronika Trázníková

The Bachelor Thesis

The Bachelor Thesis Work Supervisor: Mgr. Lucie Vacková Ph.D

Praha 2018

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Podpis.....

Anotace:

Bakalářská práce se zabývá dětmi z rozvedených rodin a jejich prožíváním v období vánočních svátků. Teoretická část se zaměřuje na význam rodiny a její vliv na zdravý vývoj, prožívání a integritu dítěte. Popisuje psychologický vývoj dítěte mladšího školního věku a způsoby zvládání zátěžových situací, které se v tomto období objevují. V konečné části rozebírá problematikou rozvodu a s ním souvisejících okolností a přibližuje význam vánočních svátků a s nimi souvisejících rituálů. Výzkumná část se zaměřuje na dětské subjektivní prožívání vánočního období. Cílem práce je zmapovat, jak děti z rozvedené rodiny prožívají vánoční svátky a popsat očekávání, která děti zaujímají k nadcházejícím oslavám Štědrého dne. Dále objasňuje, je-li pro děti důležité udržování vánočních zvyků, a zda v souvislosti s prožíváním vánočních svátků, tematizují rozvod svých rodičů.

Klíčová slova:

rodina, rozvod, děti, prožívání, vánoční svátky, Štědrý den, zvyky, rituály, smutek, úzkost, deprese, obavy

Abstract:

The bachelor thesis deals with children from divorced families and their experience during the Christmas holidays. The theoretical part focuses on the importance of the family and its influence on the child's healthy development, experience and integrity. It describes the psychological development of a younger school age child and how to cope with the stressful situations that occur during this period. In the end, it discusses the issue of divorce and its related circumstances and the importance of Christmas holidays and its related rituals. The research part focuses on children's subjective experience of the Christmas season. The aim of the thesis is to map the areas related to childhood Christmas holidays, the importance of keeping Christmas customs and the expectations that children take to the upcoming celebrations of Christmas Eve. The research also clarifies whether children, in connection with their Christmas holidays, are subject to the divorce of their parents.

Keywords:

family, divorce, kids, experiencing, Christmas, customs, rituals, sadness, anxiety, depression, worries

Obsah

ÚVOD	8
Teoretická část.....	10
1 Nukleární rodina a její funkce.....	10
1.1 Rodinný systém	10
1.2 Význam rodiny pro zdravý vývoj, prožívání a integritu dítěte.....	11
2 Psychologický vývoj dítěte mladšího školního věku.....	13
2.1 Charakteristika psychiky dítěte	13
2.2 Rozvoj imaginativně - emotivních složek osobnosti dítěte.....	14
2.2.1 Utváření sebepojetí.....	14
2.2.2 Emoční vývoj	14
2.2.3 Strachy a úzkosti	15
2.3 Zátěžové situace v mladším školním věku a neurotické příznaky	16
2.3.1 Zátěžové situace a jejich zvládnání	16
2.3.2 Neurotické příznaky	17
2.4 Interakce dítěte s vnějšími podmínkami.....	18
2.4.1 Vliv rodinné atmosféry na členy rodiny.....	18
2.4.2 Vliv školy i mimoškolních aktivit na duševní vývoj.....	19
3 Rozvod, důležité faktory a rozhodující souvislosti.....	21
3.1 Příčiny rozvodu.....	21
3.2 Fáze rodiny v manželské krizi	22
3.2.1 Před rozvodem.....	22
3.2.2 V době rozvodu a po rozvodu	23
3.3 Porozvodová péče a rizika	24
3.3.1 Možnosti porozvodové péče.....	24
3.3.2 Porozvodová rizika.....	26
3.4 Důsledky a dopady rozvodu	27
4 Vánoční svátky a poselství.....	32
4.1 Charakteristika rituálů	32
4.2 Souvislost rituálů s prožíváním vánočních svátků	34
5 Psychosociální podpora dětem v krizi	36
5.1 Doporučení pro rodiče	37
Výzkumná část	39
6 Výzkumné šetření	39

6.1	Výzkumné cíle a otázky	39
6.2	Výzkumný vzorek.....	40
6.2.1	Stručná charakteristika respondentů.....	41
6.3	Etika výzkumu	43
6.4	Metodika výzkumu	43
6.5	Metoda analýzy dat.....	45
6.6	Výsledky výzkumného šetření.....	46
6.6.1	Téma - Vnímání vánoční atmosféry.....	49
6.6.2	Téma - Emoční prožívání Vánoc	52
6.6.3	Téma - Bytí s rodičem.....	55
6.6.4	Téma- Představy o Štědrém dnu	56
6.6.5	Téma- Obdarování.....	59
6.6.6	Téma - Porozhovorová změna.....	61
7	Závěr a shrnutí výzkumného šetření	62
7.1	Diskuse	63
	ZÁVĚR.....	66
	Seznam použitých zdrojů literatury.....	67
	Příloha I.....	1
	Příloha II.....	2
	Rozhovor č. 1 – STELA.....	2
	Rozhovor č. 2 - ŠIMON.....	10
	Rozhovor č. 3 - PATRIK	14
	Rozhovor č. 4 – HONZA.....	19
	Rozhovor č. 5 – JONÁŠ.....	25
	Rozhovor č. 6 – KRYSTÝNA	30
	BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE.....	35

ÚVOD

Ve své práci se zabývám prožíváním vánočních svátků dětí z rozvedených rodin. Vzhledem k velké četnosti rozvodů u nás i ve světě, existuje dnes již k problematice dětského prožívání, v souvislosti s rozvodem rodičů, mnoho výzkumů a literatury. O rodinných oslavách se tyto zdroje často zmiňují pouze v krátkých pasážích, a to i navzdory tomu, že jsou tyto oslavy mnohdy charakteristické právě rodinnou pospolitostí a rodinnými zvyky. Kontextu rozvedené rodiny a prožívání rodinných oslav se literatura moc nevěnuje.

Tuto tematiku jsem si vybrala z několika důvodů. Jedním z nich je vlastní zkušenost s rozvodem rodičů. Dalším motivem pro zvolení tohoto tématu mi byl široký okruh lidí v mém okolí, který má rovněž zkušenosti s rozvodem a vnímá, že se jeho uskutečněním v životech objevují situace, které se stávají značně komplikovanými a složitými. Bývá jimi například i plánování Štědrého dne, čímž se průběh vánočního období stává psychicky náročnější. Právě proto se bakalářská práce zaměřuje konkrétně na vnímání tohoto období dětskou skupinou. Zjišťuje, zda vůbec děti z rozvedených rodin v průběhu vánočních svátků tematizují problematiku rozvodu rodičů. Dále se snaží zmapovat, jak období vánočních svátků tyto děti prožívají, a zjišťuje, jaká očekávání děti vzhledem k nadcházejícímu Štědrému dni mají. V neposlední řadě se zaměřuje také na to, zda je pro děti podstatné udržování vánočních zvyků.

Bakalářská práce je rozdělena do teoretické a praktické části. V teoretické části se věnuji rodině a jejímu významu pro zdravý vývoj, prožívání a integritu dítěte, dále pak oblasti psychologického vývoje dítěte mladšího školního věku, kde se zaměřuji na rozvoj některých jednotlivých složek osobnosti dítěte. Zmiňuji také zátěžové situace, s nimiž se děti v tomto období potýkají, jak se s nimi vyrovnávají, jaké neurotické příznaky se u nich mohou objevit a jaký vliv na ně má rodinná atmosféra, škola a jiné aktivity. Dále se zabývám problematikou rozvodu, jeho častými příčinami a v souvislosti s ním i změnou atmosféry v rodině. Zaměřuji se na dopady, důsledky a rizika vzniklá uskutečněným rozvodem a možnou porozvodovou péčí. Poslední oblast teoretické části jsem věnovala vánoční tematice, kde vysvětluji charakteristiku rituálů a jejich souvislost s prožíváním Vánoc. Dále předkládám možnosti psychosociální podpory dětem v krizi.

Praktická část se věnuje výzkumu, pro který jsem zvolila metodu kvalitativní. Data byla získávána skrze polostrukturované hloubkové rozhovory, které byly zpracovány tematickou analýzou. Výstupem této analýzy jsou opakující se témata, vycházející ze

zkušeností respondentů s oslavami a prožíváním Štědrého dne a vánočního období spolu se zaměřením na jejich momentální emoční rozpoložení před následujícími oslavami Štědrého dne.

Teoretická část

1 Nukleární rodina a její funkce

Definice pro pojem rodina bychom dnes našli mnoho. Jejich různorodost spočívá v tom, z jakého vědního oboru na rodinu právě nahlížíme. V oboru psychologie bychom se mohli například setkat s definicí, že rodina je „*společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí*“ (Hartl & Hartlová, 2000, s. 512).

Pod pojmem rodina si můžeme představit rodinné soužití lidí, jehož jádrem je citová vazba mezi dospělými, nebo rodinnou domácnost, kde lidi spojuje právě sdílení jedné domácnosti. Dnes má rodina mnoho podob a dělení. Ve své práci se zaměřím na rodinu „nukleární“. Tímto pojmem je označována taková rodina, ve které se vyskytuje manželský pár tvořený mužem, ženou a jejich potomky, žijící společně v jedné domácnosti.

Rodina je charakteristická různými poskytujícími funkcemi, jakými je třeba výchova dětí či emocionální podpora členů rodiny, v čemž zřejmě nikdy a ničím nebude zastupitelná. Mezi další funkce bychom následně mohli zařadit funkci ekonomickou a biologickou. Langmeier a Krejčířová (2006) shrnuli funkce nukleární rodiny na redukční, hospodářskou, emocionální, sociálně podpůrnou a socializační.

Pokud jsou v rodině veškeré výše zmiňované funkce plněny, jedná se o rodinu, která je odborníky označována za funkční.

1.1 Rodinný systém

Pojem systém je chápán jako soustava skládající se z mnoha částí, které jsou ve vzájemném vztahu a vzájemném působení. Rodina vytváří složité a organizované sítě různě propojovaných vztahů, a to veřejné, soukromé, sociologické i psychologické povahy (Sobotková, 2001).

Život přináší mnoho úkolů a změn, na které se musí rodina zvládnout adaptovat. Z tohoto důvodu si postupně každá rodina vyvíjí určité specifické způsoby, jakými reaguje na změny a řeší problémy. Tyto strategie, které rodina užívá, jsou ovlivněny systémem různých přesvědčení a názorů, které může zastávat buď jednotlivec, či rodina jako celek. Rodinný systém tedy tvoří nejrůznější přesvědčení, kombinace úkolů a pokusy o jejich vyřešení (Dallos, 1999).

Jedním z důležitých aspektů rodinných systémů je míra jejich otevřenosti a uzavřenosti. Tento významný aspekt následně ovlivňuje rozvoj jednotlivce v jeho schopnostech reagování na změny, snášení stresu, interakce s okolím a dovednostech, jež člověku umožňují měnit vzorce, které se časem ukáží jako nefunkční.

Rodinný systém je dle Sobotkové (2001) složen z několika subsystémů. Mezi nejdůležitější se řadí partnerský subsystém, který hraje velkou roli ve všech vývojových fázích rodinného cyklu. Patří sem například schopnost partnerů řešit konflikty, činit společná rozhodnutí, plánovat budoucnost a v neposlední řadě jde také o vzájemné uspokojení sexuálních potřeb. Tyto oblasti ve výsledku tvoří celkovou úspěšnost rodiny. Dalším zmiňovaným je subsystém rodič - dítě, který vzniká okamžikem otěhotnění. Narození potomka je radostnou a novou zkušeností, ale může to být i jedno z období možných krizí. Problémy, které by v tomto subsystému mohly nastat, by signalizovaly následnou rodinnou nerovnováhu. Posledním jmenovaným je sourozenecký subsystém, který pak dítě učí spolupráci, podpoře, kompromisům, způsobům vyjednávání či soutěžení. Každý jedinec zastupuje v jednotlivých systémech určitou roli. Mezi subsystémy jsou řazené i ty přechodné, jakými jsou například koalice. Všechny subsystémy se neustále ovlivňují a jsou stále v pohybu. Měly by tvořit vnější a vnitřní hranice, které chrání rodinnou integritu (Sobotková, 2001).

1.2 Význam rodiny pro zdravý vývoj, prožívání a integritu dítěte

Rodinné zázemí je kromě genetické výbavy člověka jedním ze základních vlivů, který se podílí na prvotním utváření lidské osobnosti. Rodina hraje podstatnou roli převážně v prvních fázích vývoje dítěte, konkrétně při vytváření bezpečné vazby mezi matkou a dítětem.

Důležitostí této vazby se zabýval například J. Bowlby, který ji chápe jako emocionální vazbu dítěte k blízké pečující osobě. Tato vazba je podstatná pro zdravý psychický vývoj dítěte, které z ní čerpá základní jistotu. Rogge (1999, s. 29) se zmiňuje o tom, že „*Pro vytvoření základní důvěry - pevné vazby - je v nejranějším dětství důležité, aby byly dětské potřeby uspokojovány důsledně, spolehlivě a především spontánně*”.

Vytvoření bezpečné vazby následně ovlivňuje celkové prožívání jedince. Její kvalita je životem různě testována a to především v zátěžových situacích. Příkladem může být i krátké

odloučení dítěte od matky. Reakce dětí v těchto situacích pozorovala ve svých studiích Ainsworthová a na základě tohoto pozorování popsala několik variant emoční vazby u dětí.

Nejkvalitnější vazbou se vyznačuje bezpečná vazba. Je charakteristická tím, že dítě svou matku (klíčovou osobu), ve chvíli kdy jej na krátkou dobu opustí, postrádá. Tento druh vazby je typický výrazným strachem z cizích lidí. Jako další byly popsány tři typy nejisté vazby, které zřetelným způsobem působí na celkový rozvoj osobnosti dítěte:

- Úzkostná vazba, je charakteristická nadměrným připoutáním k matce a až nepřiměřeně úzkostnou reakcí při její nepřítomnosti a přítomnosti cizí osoby. Takové děti často neprojevují zvědavost v novém prostředí či na nové podněty a neoplývají ani pocitem jistoty a bezpečí.
- Úzkostně vyhýbavá vazba se vyznačuje tím, že dítě matku nepostrádá, či se jí dokonce vyhýbá. Chování k matce je často shodné s chováním k cizímu člověku.
- Ambivalentní vazba je kombinací potřeby těsného kontaktu s klíčovou osobou a projevu odmítání této osoby. Tyto reakce se vysvětlují nedostatečným projevem lásky ze strany klíčové osoby a nedostatkem citové jistoty a bezpečí (Vágnerová, 2012).

Důležitou úlohou rodiny ve formování dětské osobnosti je primární socializace. Ta vzniká právě prostřednictvím rodičů, a to konkrétně osvojováním si rolí, vzorců chování, norem, hodnot a kulturních poznatků. Dítě přejímá morální hodnoty, kterými se formuje jeho vlastní mravní profil. Rodina dítě ovlivňuje výchovou a zajišťuje mu biologické potřeby (Procházka 2002). „*Rodina je považována za nejdůležitější sociální skupinu, ve které člověk žije*“ (Fišer & Škoda, 2014, s. 155).

Rodina je vždy spojená s konkrétním prostorem, který rodinu jako takovou utváří a udržuje. Jeho smyslem je vytvořit takový prostor, který bude pro jednotlivé členy rodiny stabilní, relativně bezpečný a vhodný pro růst a zrání (Procházka, 2002).

V průběhu života pak člověka ztvárňuje kromě rodinného prostředí také vrstevnická skupina, která výrazně ovlivňuje jeho chování. To, do jaké míry bude dospívající v dané skupině přijímán, ovlivňuje jeho vlastní sebehodnocení a sebepojetí.

2 Psychologický vývoj dítěte mladšího školního věku

V této kapitole se budu věnovat dětem mladšího školního věku, protože právě ony se staly respondenty pro můj výzkum.

2.1 Charakteristika psychiky dítěte

Mladší školní věk je období, které je vymezeno vstupem do školy a trvá až do začátku dospívání. Toto období je charakteristické tím, že se doposud rychlý vývoj zpomaluje a veškeré funkce se zdokonalují. Rozvíjí se například logické operace, chápání času, uvažování o jiných lidech, zdokonalují se strategie řešení problémů. V oblasti socializace dítě získává novou roli, již je role žáka a spolužáka, a postupně se formuje jeho postoj k těmto rolím. Osvojuje si nové normy, pravidla chování, a to jak ve skupině s vrstevníky, tak v interakci s autoritou. V těchto vztazích se učí přijímat i hodnocení a kritiku.

Thorová (2015) dělí mladší školní věk na dvě etapy:

- Rané střední dětství od 6 do 9 let;
- Pozdní střední dětství od 10 do 11/12 let.

Mladší školní věk je důležitou vývojovou fází, ve které musí dítě zvládnout řadu vývojových úkolů. Dítě ve věku 12 let je zařazováno do období mladšího školního věku a období adolescence, které směřuje k postupnému přejímání zodpovědnosti za své chování ve společnosti. Nároky tohoto období vedou k vyšší míře stresu a adolescent se může díky tomu projevovat zvýšenou úzkostí. Výsledkem těchto stavů může být i odmítání dospělosti. Může také docházet k časnějšímu zahájení puberty, což se popisuje jako rizikové vzhledem k možnému vzniku psychických problémů a obtíží v chování (Thorová, 2015).

Langmaier a Krejčířová (2006) označují mladší školní věk jako věk střízlivého realismu. Mladší dítě je ještě výrazně ovlivňováno závislostí na svých přáních a fantaziích. Dospívání je charakteristické lpěním na tom, co by mělo být správné, kdežto dítě mladšího školního věku se zaměřuje a vnímá vše ve svém okolním světě jako „doopravdy“. Tento realismus se projevuje v jeho celkové zvědavosti, mluvě, hrách i kresbách (Langmaier a Krejčířová, 2006).

2.2 Rozvoj imaginativně - emotivních složek osobnosti dítěte

Imaginativně - emotivní složky shrnují to, jak jedinec prožívá, hodnotí a nahlíží na vnější realitu a nadále zahrnuje i vnitřní duševní život, který obsahuje subjektivní prožitky jedince, tedy sebepojetí, sebevědomí, prožívání, vnitřní morálku, motivaci a zájmy. Tyto oblasti se různě vyvíjí v závislosti na věku, pohlaví, zkušenostech dítěte, na výchovných stylech v rodině i vrstevnických skupinách (Čatečka, 2013).

2.2.1 Utváření sebepojetí

Mladší věk je obdobím, ve kterém se formuje a utváří sebepojetí. Dítě se začíná střetávat s hodnocením od jiných lidí, a to především ve škole. Hodnocení však přichází i z jeho vlastní strany. Učí se rozumět vlastním nedostatkům a přijímat je. V souvislosti s tím hledá i více chyb a nedostatků u ostatních. Při tomto pozorování a hledání probíhá proces porovnávání a srovnávání sebe s dětmi stejného věku. Dítě v tomto věku si uvědomuje vlastní pohlaví. Vytváří si své postoje ke vzdělání. Zdolávání zmíněných vývojových úkolů vede u dítěte ke zvýšené soutěživosti a následnému strachu ze selhání. Takové chování může eskalovat až do výkonnostní frustrace, která je chápána jako nedostatek motivace k překonávání překážek (Thorová, 2015).

Dítětem vnímaný dlouhodobý neúspěch může ohrozit vnímání jeho vlastní hodnoty a následně tak i ovlivnit jeho duševní výkonnost, celkové zdraví a vývoj.

Helus (2004) říká, že dítě musí být za své úspěchy, snahu a tvořivost oceňováno a záměrně podporováno. Pokud je dítě za své nezdařené výsledky a neúspěchy převážně zesměšňováno či trestáno, vytváří se u něj pocity méněcennosti. Základy těchto pocitů jsou pro další vývoj dítěte velice rizikové, protože může začít volit při zvládání zátěžových úkolů raději vyhýbavé strategie.

2.2.2 Emoční vývoj

Emoční vývoj mladšího školního dítěte spočívá v porozumění, vyjadřování a kontrole emocí spolu i s porozuměním emocí druhých. Dětské prožívání se stává postupně bohatším a rozvinutějším (Thorová, 2015).

Říčan, Krejčířová et al. (1997, s. 144) se zaměřili na emoce z vývojového hlediska a říkají, že „*čím mladší je jedinec, tím snáze bývá svými emocemi (jde především o emoce záporné, dysforické: úzkost, strach, hněv, zármutek) zaplaven*“. A právě i z tohoto důvodu

klade Thorová (2015) důraz na důležitost toho, aby rodiče svým dětem pomáhali porozumět emocím a naučili je o nich otevřeně hovořit.

Zásadní jsou ve vývoji dítěte emoce jak pozitivní, tak negativní. Dle Shapira (2004) můžeme jejich důležitou roli zaznamenat třeba v rámci mravního vývoje. Jako příklad uvádí stud a vinu. Stud je velice intenzivní emoce plná rozpaků, která se do dětské paměti zaryje daleko hlouběji než v případě pozitivních emocí. Dítě stud prožívá ve chvíli, kdy si myslí, že jeho chování a reakce byly jiné, než se od něj očekávalo. Vinu prožívá, když si je vědomé, že nesplnilo své vlastní vnitřní normy a očekávání.

Na mravní vývoj je však nutné pohlížet i jako na proces silně ovlivňovaný výchovnými postupy, které jsou užívané v dané rodině. Důležitým mezníkem v životě dítěte je nástup do školy. Ten s sebou přináší širší pole různých situací, v nichž dítě zakouší nové strategie chování, které jsou kromě jiného ovlivněny i vrstevnickou skupinou. Skrze ni si dítě osvojuje morální normy a zajímá se o to, jak je viděno druhými a jak jej vrstevníci hodnotí. Shapiro (2004) uvádí, že od šesti let se u dětí rozvíjí kognitivní empatie, tedy rozumové vcit'ování. Dítě již dokáže ke svému emočnímu vyjádření použít rozumové schopnosti, což znamená, že místo primárních emocí, jako je třeba pláč, dokáže k situaci přistoupit rozumově. Mezi osmým a dvanáctým rokem se proces vcit'ování posouvá na další úroveň a děti jsou schopné vcit'ovat se do lidí neznámých, nikdy neviděných, čemuž se říká abstraktní empatie.

2.2.3 Strachy a úzkosti

Mezi úzkostí a strachem je velký rozdíl. U úzkosti nedokážeme přesně definovat její příčinu, ale vyvolává v nás nepříjemné pocity. Úzkost se také může manifestovat do různých fobií. Jednou ze známých dětských fobií je například školní fobie. Strach je oproti úzkosti rozdílný v tom, že se jedná o reakci na nějaké již rozpoznané nebezpečí. „*Čím nejasnější se jeví situace, která vyvolává strach, tím hrozivěji ji dítě pocítuje a tím prudší pocity má*“ (Rogge, 1999, s. 18).

Mnoho dětských strachů je maskovaných takovým způsobem, že je sami rodiče neodhalí. Strachy se mohou navenek projevat třeba tím, že dítě neprojevuje žádnou zvědavost, od dětí i dospělých se spíše izoluje, je příliš přizpůsobivé nebo netrpělivé a hůře ovládá své chování. Nekontrolovatelnost takového chování se může projevat třeba agresivitou nebo regresí. Jako příklad Rogge (1999) udává případ šestiletého Štefana, který se

začal přes den pokakávat a místo na záchod vybíhal ze školky na zahradu. Situace v jeho rodinném prostředí vypadala napjatě a on se obával rozchodu rodičů. Důležité je však nezapomínat na to, že při vytváření dětských strachů sehrávají také důležitou roli aspekty týkající se temperamentu dítěte, dědičných faktorů a vlivů prostředí.

2.3 Zátěžové situace v mladším školním věku a neurotické příznaky

V následující kapitole přiblížím situace, které mohou na dítě působit jako zátěžové. Zmíním některé způsoby psychologických obran, pomocí kterých se dítě s takovými situacemi vypořádává a spolu s tím, také popíši možné dětské neurózy, jejichž začátku mohou tyto zátěže přispět.

2.3.1 Zátěžové situace a jejich zvládnání

Helus (2004) ve své knize vyzdvihuje tyto nejčastější zdroje emočního zatížení v dětství:

- Kolize mezi rodiči, čímž jsou míněny především konflikty odehrávající se před dítětem a nežádoucí atmosféra v rodině. Dítě se na základě těchto zkušeností zaměstnává různými myšlenkami, které ho zatěžují. Může mít obavy z toho, že by někoho z rodičů ztratilo.
- Absence nebo nedostatek citového pouta, což je pro dítě vysoce rizikové. Přítomnost citového pouta totiž výrazně ovlivňuje vyrovnávání se s životními situacemi i s dětským sebepojetím.
- Problémy ve škole a se školou. Neúspěšnost dítěte ve škole může být spojená s vysokými nároky na dítě nebo postoji učitelů k dítěti. Zátěž může nastat i v oblasti socializace dítěte ve třídě, kde nemusí být přijímáno kolektivem nebo může být vystaveno posměchu.
- Zatížení může být způsobeno i některými výchovnými styly, a to především těmi, které jsou zaměřené na trestání dítěte a odpírání lásky, nebo těmi, které ho zavrhují a podceňují. Většinou se tyto výchovné styly zaměřují jen na jeho špatné stránky.
- Zklamání v životních cílech nebo touhách, dítě má pak pocit, že žádná uspokojivá budoucnost ho nečeká.

Říčan, Krejčířová (1997) kladou důraz na to, že dítě ještě není vybaveno dostatkem psychologických obran, díky kterým by se vypořádávalo s emocemi, jež jsou pro něj ohrožující. Tyto citové prožitky pak bývají často ztělesňovány. Takové výsledné procesy se často vztahují k situacím, ve kterých jsou nevyvážené vztahy v rodině.

Jednou z psychologických obran, která u dítěte do devátého roku stále přetrvává, je překonávání strachu pomocí magických sil. Jsou to síly, které se pomocí fantazie snaží svět zpřehlednit. Dítě pomocí fantazie „*vdechuje věcem duši a oživuje je, dává jim význam a svou vlastní vůli*“ (Rogge, 1999, s. 117).

Kromě magického myšlení zastávají důležitou roli v překonávání krizí i rituály. Jejich smyslem je orientace v nové situaci a dodání jí určité struktury. Takové nastavení zprostředkovává dítěti pocit jistoty a neměnnosti, právě to mu dodává sílu. Funkce těchto rituálů je tedy taková, že pomocí nich se snáze zpracovává strach (Kaufmannová-Huberová, 1998).

2.3.2 Neurotické příznaky

Období mladšího školního věku je vzhledem k vývojovým úkolům, které má dítě splnit, psychicky náročné. V souvislosti s tím se mohou začít projevovat různé dětské neurózy, mezi které zařazujeme dle MKN10 například poruchy usínání a spánku, poruchy řeči, poruchy regresivního typu, deprese, poruchy příjmu potravy, zácpy, průjmky, neurotické návyky, fobie a další.

Dítě se v tomto věku setkává s častým napětím, které se u něj projevuje třeba zvýšeným výskytem zlovyků nebo pohybovým neklidem a větší unavitelností. Takové projevy mohou být jak neurotické (kousání nehtů) tak i psychosomatické (bolení břicha) povahy (Thorová, 2015).

Vymětal (2007) se vyjadřuje konkrétně k období okolo deseti let, kdy je výskyt úzkostnosti poměrně vyšší. Hlavní důvod připisuje plnému pochopení nezvratnosti smrti. Takové úzkostné projevy se pak mohou objevit jak v motorickém neklidu, neposlušnosti nebo různých psychosomatických symptomech. Stejně jako Thorová zmiňuje neurotické návyky typu kousání nehtů či poruchy týkající se příjmu potravy nebo poruchy spánku. Tyto projevy dává dokonce do souvislosti jak s prostředím a atmosférou, ve které dítě žije, tak s osobami,

na nichž je závislé. Takové obtíže mohou mít značný dopad i v oblastech školní neúspěšnosti či jiných nepříjemných situací, které většinou nastávají ve vrstevnické skupině.

Jedna z reakcí na složité, těžké životní období či ztrátu je smutná nálada. Pokud „*smutek a smutná nálada převažují v projevu chování dítěte, lze hovořit o depresi*“ (Pugnerová & Kvintová, 2016, s. 121). Takové dítě má posléze problémy jak s celkovým prožíváním, tak chováním, často bývá plačtivé nebo podrážděné. Důležitou charakteristikou je také ztráta zájmu o hru či kontakt (Pugnerová & Kvintová, 2016).

2.4 Interakce dítěte s vnějšími podmínkami

Tělesný kontakt a vzájemná komunikace mezi dítětem a okolím, je pro dětský, zdravý vývoj, úplným základem. Tyto aspekty určují kvalitu jeho výbavy, se kterou následně vstupuje do společnosti. V této kapitole přiblížím vliv rodiny, školy i mimoškolních aktivit na duševní vývoj dítěte.

2.4.1 Vliv rodinné atmosféry na členy rodiny

Rodina je pro dítě v mladším školním věku ještě stále středobodem života. Dítě potřebuje ještě výraznou podporu rodičů. V interakci se rodiče k dítěti často staví jako k miniaturnímu dospělému, který však vzhledem k omezeným zkušenostem není schopný na této úrovni uvažovat ani komunikovat. Jeho komunikace je tedy pouze logicky seskládaná kombinace toho, co slyšelo od dospělých. Vztah dětí k rodičům je v této době obohacen o jejich kritiku, kdy se dítě snaží poukazovat na chyby rodičů (Thorová, 2015).

Souhrn faktorů, jakými jsou výchovné postupy, vztahy mezi členy rodiny a převládající rodinná atmosféra souvisí s možným výskytem výchovných problémů či poruch chování u dětí.

Mezi nesprávné výchovné postupy se zařazují takové, ve kterých rodiče nejednají souhlasně, což znamená, že nepoužívají při výchově stejné výchovné postupy. Nevhodná je i výchova, která je příliš přísná, založená na příkazech, zákazech či trestech, nebo naopak příliš povolující výchova, kde dítěti nejsou hranice zřetelně vymezeny. Do nesprávných výchovných postupů můžeme zařadit také výchovu bez jasného řádu, která v dítěti vzbuzuje pocity chaosu a zmatku. Spadá sem i výchova, která je svým způsobem nedůsledná a jejíž povely či zákazy jsou udělovány nevyváženě (Pugnerová & Kvintová, 2016).

Důležitým faktorem, který má vliv na vývoj dítěte, jsou také rodičovské role. Role matky představuje ženský model, který přejímá dcera. Od své matky přejímá model chování, který bude v budoucnu uplatňovat také, nebo si naopak všímá toho, čeho by se chtěla vyvarovat a dělat jinak. Stejný postup probíhá i na straně syna s otcem. Role rodičů je tedy podstatná pro identifikaci s ženským a mužským modelem. Co se týče chlapcova vztahování se k matce, často si v dospělosti určitým způsobem hledá partnerku podobnou matce. Tímto způsobem si i dívka podle role svého otce hledá budoucího partnera (Špaňhelová, 2010).

2.4.2 Vliv školy i mimoškolních aktivit na duševní vývoj

Dítě ve věku okolo šesti let už rozumí tomu, co od něj škola vyžaduje. Mělo by se tedy umět na školní režim adaptovat (Helus, 2004).

Jedním z důležitých znaků emoční zralosti dítěte je schopnost odložení svých momentálních přání na pozdější dobu, určitá kontrola citů a impulsů, která je nutná pro udržení kázně ve třídě. Dítě by mělo být schopné dokončit stanovené úkoly a pracovat samostatně i v kolektivu. Podstatným aspektem zralosti je také zvládnutí odloučení se na delší dobu od rodičů a akceptování nové autority.

V oblasti socializace dítěte ve třídě je podstatné, jakým způsobem ji zvládne, protože bude nadále ovlivňovat jeho školní výkonnost. Každé dítě přichází do školy s určitou výbavou, nastavením a osobnostními dispozicemi, které si přináší ze svého rodinného prostředí.

Pro dítě v mladším školním věku hraje škola a aktivity mimo ni důležitou roli z hlediska postupné socializace a učení se novým pravidlům. Kontakty, které si děti utváří, bývají výběrové a převážně s dětmi stejného pohlaví. Vztahy bývají nestálé, a to vzhledem k častému střídání nenávisti a následného udobřování. Děti si také začínají tvořit skupinky, které jsou založené na pravidlech a podmínkách, podstatných pro ponechání členství ve skupině. Děti se v rámci skupiny učí odolávat mnohým nátlakům, objevují nové názory, schopnosti a nové formy strategického uvažování (Thorová, 2015).

Mimoškolní aktivity, tedy trávení volného času, může mít na dítě jak pozitivní, tak negativní vliv. Pozitivní je ve chvíli, má-li dítě v rodině vytvořeno prostředí, z něhož nemá potřebu utíkat a zvolené aktivity jsou vhodné pro jeho zdravý psychický i tělesný vývoj. Avšak jak říká Thorová (2015), mnoho rodičů se snaží dětem dopřávat příliš široké množství

aktivit, aby jejich volný čas nebyl promarněn, ale naopak byl vyplněn nějakou smysluplnou zábavou a všeobecným rozvojem. Nevýhoda takového množství pak může spočívat v tom, že se původně zábavné aktivity stanou pro dítě zatěžujícími.

3 Rozvod, důležité faktory a rozhodující souvislosti

Rozvod je poslední částí procesu ukončování manželského vztahu a je doprovázený rozvodovým řízením a soudním rozhodnutím. V rámci tohoto řízení se projednávají náležitosti týkající se výchovy dětí, svěřeni nezletilého dítěte do péče, finanční a majetkové záležitosti, které se týkají například vyživovací povinnosti mezi rozvádějícími se a vyživovací povinností k dítěti. Kromě jiného spadá do rozvodového řízení i zjišťování příčin rozpadu manželství.

3.1 Příčiny rozvodu

V rozhodnutí manželského páru ukončit manželství hraje roli mnoho faktorů. V delším manželství partnerů dochází k rozpadu nejčastěji z důvodu nevěry, domácího násilí, alkoholismu nebo odcizení se. V manželství, které je kratšího trvání, soud často uvádí jako důvod rozvodu neuvážený sňatek. Mladší lidé zase bývají nejčastěji rozváděni z důvodu rozdílnosti povah a zájmů (Vohlídalová, 2010).

Například Šmolka se ve své knize zaměřuje právě na jeden z nejčastějších důvodů rozvodu, tedy na nevěru. Tvrdí, že pokud je ve vztahu nevěrná žena, převážně bývá důvodem kompenzování si duševních potřeb. Nevěra ze strany muže bývá z důvodu tělesných potřeb či nedostatku obdivu a uznání (Šmolka, 2010). Tyto důvody však nelze aplikovat na každý pár.

Dlouhodobý výzkum Toni Terlingové-Wattové sledoval 5888 manželských párů a na základě těch, které manželství ukončily, stanovila spolu s týmem výzkumníků faktory, které rozvod předvídají. Mezi nimi jsou kromě vztahových konfliktů s tematikou peněz, sexu, osamění a potřeby sdílení, také významné faktory související s typem připoutání v raném dětství, kdy u žen byly nejvýznamnějšími faktory rozvod rodičů a nekvalitní vztah s matkou a u mužů nekvalitní nebo problematický vztah s otcem (Terlingová-Wattová, 2001, in Willerton, 2010).

Příčiny vedoucí k ukončení vztahu obsahují široký rámec faktorů, které toto rozhodnutí ovlivňují. Patří mezi ně sociální prostředí, hodnoty a normy dané kulturou, v níž pár žije. Dalším faktorem je také kvalita komunikace mezi partnery a schopnosti potřebné k řešení problémů. Jako další přispívají k narušení vztahové rovnováhy i odlišnosti v osobnostech obou partnerů (Willerton, 2010).

3.2 Fáze rodiny v manželské krizi

Manželská krize může nastat kdykoliv a souvisí s vývojovými fázemi rodiny a střetem potřeb jejích jednotlivých členů rodiny, které jsou pro každé období specifické.

„Rozdělení životního cyklu rodiny do jednotlivých fází: 1. fáze manželského páru; 2. narození dětí; 3. rodina s předškolními dětmi; 4. rodina se školáky; 5. rodina s dospívajícími dětmi; 6. odchod dětí z rodiny; 7. „prázdné hnízdo“ a odchod do důchodu; 8. stárnoucí manželé - úmrtí partnera“ (Langmaer & Krejčířová, 2006, s. 197).

Manželskou krizi, která vygraduje až k definitivnímu rozhodnutí rozvést se, zařazují Figley a Ericksonová pod skupinu intrarodinných traumat. Rozvod je rozhodnutí, jehož oběti se stávají všichni členové rodiny a jež každého z nich určitým způsobem ovlivní (Figley & Ericksonová, 1990, in Špatenková, 2004). V rodině je dokonce možné sledovat různé charakteristické znaky, které by měly manželský pár varovat před blížícím se nápadem jednoho z partnerů rozvést se (Everett & Everenttová, 2000).

3.2.1 Před rozvodem

Prvními varovnými signály jsou přetrvávající pochybnosti o vztahu s partnerem. Jedinec, který je ve vztahu nespokojený, se potýká s různými fantazijními představami, například o milostném vztahu nebo odchodu od rodiny. Na partnerovi ho rozčilují věci, kterých si dříve nevšímal. Tyto signály stačí k tomu, aby dítě intuitivně vytušilo, že se v rodině děje něco závažného. Takové závažné tušení v dítěti probouzí neustálé vnitřní napětí, nejistoty a představy o tom, co mohlo být důvodem nynějších situací. Děti se snaží se svou úzkostí a strachy poprat různými způsoby, které se po čase projeví navenek například vztekem, zlostí nebo sklíčeností a pláčem (Everett & Everenttová, 2000).

V rodině vznikají častěji než kdy dříve intenzivní konflikty a napjatá atmosféra, která utváří celkově nespokojenou domácnost. Takové situace ovlivňují rodičovské role a také uplatňování výchovných stylů, které jsou následně často používány neadekvátně a tím výrazně ovlivňují další vývoj dítěte (Teyber, 2007).

Postupem času dochází k odpoutávání se jednoho z partnerů od toho druhého, a to jak fyzicky, tak citově. Nespokojený partner přestává do vztahu vnášet projevy náklonnosti, přestává opětovat lásku a jakkoliv jinak ji vyjadřovat, což v druhém vyvolává reakce vzteku a způsobuje další intenzivní konflikty. Jelikož tento způsob nevede k žádné pozitivní změně,

proměňuje se partnerovo chování v zoufalé prosby ve snaze vzbudit v partnerovi pocity viny (Everentt & Everenttová, 2000).

Když se partner rozhodne z rodiny odejít, může se stát, že bude jako rodič dítětem zavržen. Dítě se v takové situaci většinou připoutává k rodiči, který je utrápený a jeho úzkost je viditelnější. Tento proces je pro dítě celkově emočně náročný. Velice ohrožující se stává především tehdy, je-li zraněný rodič na dítěti silně závislý nebo kompenzuje-li si v něm pocity, které mu chyběly ve vztahu s partnerem. Dítě se stává obětí pro utišení bolesti nebo naopak obětí pro manipulace, kterými chce způsobit bolest druhému partnerovi (Everentt & Everenttová, 2000).

3.2.2 V době rozvodu a po rozvodu

V době rozvodu je pro rodiče těžší, umět oddělit osobní potřeby od těch, které mají jejich děti. Shapiro (2004) zmiňuje Wallersteinovou, která v této souvislosti popisuje syndrom „přetíženého dítěte“. Tyto děti mají zvýšené riziko různých psychologických problémů.

Druh takového přetížení je individuální a odvíjí se především od přístupu rodičů k dětem. Například při snížené výchově se může jednat o dětské poruchy chování nebo při viditelné emoční labilitě jednoho z rodičů se může jednat o pocit povinnosti nahrazovat rodiči lásku chybějícího partnera. Dítě může být důsledkem dlouhodobého rozvodového procesu depresivní a vykazovat mnoho psychosomatických projevů. *„Rozvod má na děti trvalé negativní účinky, které jim mohou způsobit trauma dlouho poté, co samy dospěly, i když to v době rozvodu nevypadalo, že by měly nějaké závažné problémy“* (Shapiro, 2004, s. 74).

Mnoho rodičů se pokusí před definitivním rozhodnutím k rozvodu vyzkoušet odluku. Odluka slouží jako prostor pro odpočinek, během něhož je možné začít nad danou situací objektivně přemýšlet. Může být buď na zkoušku, ty se využívají, když si není partner jistý, zda chce od rodiny odejít. Slouží k plynulejšímu přechodu k rozvodu. Mnohdy se stává, že v době odluky dojde mezi rodiči k „pseudousmíření“. Je to způsobeno nesnesitelným strachem a obavami z nastávající budoucnosti a momentálními pocity ztráty a samoty. Předčasné ukončení odluky z těchto důvodů přináší pro všechny zúčastněné negativní výsledky. Děti si takovou odluku vyloží jako povolení brát toto období jako špatný sen, na který mohou zapomenout, protože jejich přání, aby rodiče zůstali spolu, bylo splněno. Partnerské problémy bývají však často nadále nevyřešeny. Dřív nebo později se tedy partner rozhodne manželství definitivně ukončit. Tento proces dítě zraní daleko více. Ze zkušenosti totiž ví, že rodiče se k

sobě už jednou vrátili, a proto i dlouhou dobu po rozvodu ještě věří a neztrácí naději, že by se k sobě mohli rodiče opět vrátit (Everentt & Everenttová, 2000).

V konečných fázích před definitivním rozhodnutím rozvést se přichází na řadu plánování samostatného života, které je prodiskutovááno již otevřeně i s širším okolím. Veškeré fantazie a představy se v této situaci již realizují. Toto období doprovází výrazné pocity úzkosti a deprese u všech členů rodiny. Některé rodiny a děti mohou brát rozvod jako úlevné řešení, jelikož je vše konečně definitivně jasné (Everentt & Everenttová, 2000).

Období po rozvodu přináší mnoho dalších zátěžových situací, kdy se děti často musejí stěhovat, měnit školu a často i střídat domácnosti. Každá domácnost je najednou postavena na jiných pravidlech. Pro snadnější adaptaci je pro děti důležitý důsledný a pravidelný režim, aby dopředu věděly, co mají očekávat (Teyber, 2007).

3.3 Porozvodová péče a rizika

3.3.1 Možnosti porozvodové péče

V rozvodovém řízení soud projedná, komu bude dítě svěřeno do péče. Může být svěřeno buď do výhradní péče, tedy jen jednomu z rodičů, do střídavé péče nebo do společné péče.

Společná péče znamená, že stejně jako v manželství zůstávají oběma rodičům na dítě stejná práva. Závisí tedy pouze na domluvě mezi rodiči, kolik času bude každý z nich s dítětem trávit. Právě nutnost společného podílení se na všech rozhodnutích se může stát komplikací ve chvíli, stane-li se komunikace mezi rodiči problémovou (Everentt & Everenttová, 2000). Společná péče se dále dělí na právní, která spočívá ve společné odpovědnosti za rozhodnutí a fyzickou, která zaručuje styk s dítětem. Výzkumy bylo zjištěno, že čím delší dobu je dítě v přítomnosti rodičům, kteří spolu soupeří, tím více se objevují somatické potíže a zhoršené chování (Teyber, 2007).

Jak vysvětluje Špaňhelová (2010), střídavá péče znamená, že se rodiče o výchovu dítěte střídají, a to s ohledem na rovnoměrné vymezení času stráveného s dítětem. Zdůrazňuje, že na významné dny, jako jsou svátky, Štědrý den či prázdniny, je nutná spravedlivá domluva. Například Štědrý den by dítě mělo slavit u jednoho z rodičů a druhý den být u toho druhého.

Výhradní péče je vázaná pouze na jednoho rodiče. Znamená to, že veškerá rozhodnutí ohledně dítěte má ve své moci pouze jeden z rodičů. Druhý smí dítě pouze navštěvovat, a to

ještě podle předem daných pravidel, jako jsou určení místa a času (Everentt & Everenttová, 2000).

Kromě určení dítěte do péče je zásadní vytvoření plánu, ve kterém se rodiče dohodnou na časovém rozvrhu. V něm si určí dobu, kdy budou s dětmi trávit čas. Ve vytváření časového plánu je možné a žádoucí navštívit dětského psychologa nebo rodinného terapeuta, který rodičům pomůže nezapomenout při sestavování plánu na důležitá fakta. Probírají se zde vztahy, které mezi sebou v rodině mají, vzdálenost školy od místa bydliště, pracovní doba rodičů nebo zkušenost z přizpůsobování se a reakcí dítěte při možné předešlé odluce. Dále se zohledňují potřeby dítěte a jeho vývojové aspekty. Pokud se rodiče dokáží na styku s dítětem vzájemně domluvit a jednájí v jeho prospěch, není nutný zásah soudu. Do tvoření časového plánu by nemělo dítě nějakým rozhodujícím způsobem zasahovat. Nemělo by být původcem zásadního rozhodnutí, protože existuje převážně u dětí mladších dvanácti let velké riziko, že by výsledkem jeho rozhodnutí byly pocity viny, s nimiž by se potýkalo již celý život. Specifická je i zvýšená potřeba smyslu pro spravedlnost u dětí ve věku od 5 do 14 let. V souvislosti s následnou porozvodovou péčí tedy potřebují, aby bylo veškeré jednání férové pro oba rodiče. Pokud by děti nabyly dojmu, že jeden z nich je nějakým způsobem ochuzen, zaobírají se přehnaným soucitem a litují ho, naopak na druhého rodiče pohlížejí jako na nelítostného (Everentt & Everenttová, 2000).

Příklady toho, co pociťují děti při soudních sporech o opatrovnictví (Everentt & Everenttová, 2000, s. 102).:

- Výrok dvanáctileté Susan: *„Lásku přeměnili v souboj. Ale já je přeci chci mít ráda oba. Proč se musím cítit vinna za to, že mi s druhým bylo hezky?“*
- Výrok sedmiletého Robina: *„Máma chce, abych zůstal s ní, a táta si přeje, abych bydlel u něho. Ale já chci být s oběma, Proč si musím vybírat? Přál bych si, abychom byli zase všichni spolu.“*

Kelly J., B. (2007) provedl meta analýzu 33 studií, která porovnávala dítě ve společné péči s dítětem ve výhradní péči matky. Výsledky těchto studií se shodovaly v tom, že dítě, které bylo ve společné péči, vykazovalo větší přizpůsobení se rozvodové situaci v oblasti chování i emocí než dítě ve výhradní péči.

3.3.2 Porozvodová rizika

Děti se vyrovnávají s úzkostí způsobenou rozpadem rodiny různými způsoby. Jedním z nich je popírání reality. Mnoho dětí se i mnoho let po rozvodu drží naděje na splnění své touhy po úplnosti rodiny. Takové intenzivní pocity však dítěti brání s úplným vyrovnáním se s realitou a brzdí ho v jeho vývoji. V tom, jak se bude dítě s touto situací vyrovnávat a jaký bude jeho přístup k ní, hraje velkou roli rodičovské vysvětlení a oznámení rozvodu (Teyber, 2007).

Míra porozvodových rizik je závislá především na tom, jak kvalitní interakce mezi rodiči a dětmi je. Teyber (2007) uvádí, že děti se snaží už od útlého dětství mezi své rodiče pronikat, a to pokaždé, projevují-li si lásku a mají pro sebe čas. Pokud se dětem opakovaně daří stavět se mezi rodiče, vytváří si nereálný pocit, že mají obrovský vliv na vztahy v rodině. Po rozvodu rodičů si tyto děti myslí, že je vzhledem ke své moci dají zase dohromady.

Rozvod může zapříčinit i rozvinutí závažnějších poruch chování nebo útěky z domova, školní fobii a mnoho dalších problémů, kterými se děti snaží zoufale převést pozornost rodičů na jiný problém. Rodiče jsou v takové situaci donuceni spolupracovat a dítě může nabýt dojmu, že se tímto způsobem odvrátí rozhodnutí o rozvodu (Everentt & Everenttová, 2000). „*Děti vyvoláním problému nezřídka skutečně dosáhnou svého cíle, přinejmenším dočasně*“ (Teyber, 2007, s. 55).

Po rozvodu se v rodině kromě pravidel mění i forma výchovy, protože dochází ke změně interakcí v rodině, například matka musí zvládat zastat i mužskou roli ve formě kázně a řádu. Změna výchovy může vést k horší adaptaci dítěte. Pokud se však dodržuje důsledná, pevná výchova s jasnými pravidly, je pro dítě, které se musí najednou přizpůsobit novým podmínkám a vztahům, nejdůležitějším zdrojem bezpečí a jistoty. Je však důležité nezapomínat na oceňování za dobré chování a dostatečné projevování lásky a pozornosti (Teyber, 2007).

3.4 Důsledky a dopady rozvodu

Rozpad rodiny s sebou přináší mnoho rizik ovlivňujících psychiku a osobnost dítěte. Jejich závažnost závisí na mnoha faktorech, například na věku dítěte, délce rozvodového procesu a jeho průběhu, který je závislý na chování rozvádějících se rodičů. Respondenti vybraní pro můj výzkum byli ve věku mladšího školního věku a v tomto období prožili i rozvod. Zaměřím se tedy v následující kapitole pouze na toto období.

Dítě kolem šesti let se už s některými zátěžovými socializačními úlohami setkává. Jednou z nich je například zátěž ve formě nástupu do školy, která je právě rozvodem rodičů ještě výrazněji zvýšená. Děti mohou v rámci vyrovnávání se s takovým obdobím projevat nepřiměřenou agresi, která je ovšem okolím nepochopena. Takové reakce vnějšího okolí podporují svým negativním přístupem dětské pocity viny, které už mohou výrazným způsobem v dítěti pracovat jako důsledek rozvodu (Novák & Průchová, 2007).

Dítě okolo sedmi až deseti let už zaznamenává při srovnání s jinými dětmi, které vyrůstají s oběma rodiči, výrazné pocity ztráty. Svou bolest oplácí v podobě odmítání nebo trestání svých blízkých. Ve věku jedenácti až třinácti let už dítě zcela rozumí pojmu rozvod, dokonce i chápe své postavení při rozvodu. Často jsou mu mnohé informace k tomuto tématu zjednodušenou a někdy i vulgární formou sděleny vrstevníky. Výsledkem těchto pocitů často bývají výrazné projevy negativismu. Dítě se již v tomto věku může pokoušet zastat svým způsobem roli chybějícího rodiče a převzít za něj zodpovědnost, což je pro dítě tohoto věku extrémní forma zátěže (Novák & Průchová, 2007).

Teyber (2007) zmiňuje jako jeden z možných dopadů rozvodu dětský pocit odpovědnosti za rozvod. Za viníky rozvodu se často považují děti do dvanácti let. Důvodem jsou ještě nedozrálé kognitivní funkce, díky čemuž děti ještě nechápou vztah mezi příčinou a důsledkem. Děti v tomto věku jsou stále ještě výrazně sebestředné. Myslí si, že většina událostí se točí výhradně okolo nich a jsou za ně zodpovědné. Tento náhled na situace souvisí s magickým myšlením.

Mnoho rodičů však může dětem vinu opravdu připisovat. Tímto jednáním dítě výrazně poznamenají do budoucna. U dětí se vytvoří základ pro nízkou sebeúctu a sebevědomí a postupem času se hluboce zakoření. Může se stát, že některé děti budou samy sebe nenávidět, což vede až k depresi. Existují rodiče, kteří tento způsob dokonce zaobalí do výroků, které se

tváří jako jednání s dobrým úmyslem, ve prospěch dítěte. To pak trpí pocitem viny, vytváří si mylnou představu o své nepřiměřené moci nad ostatními a výsledkem bývají pocity úzkosti či deprese (Teyber, 2007).

Další rizikovou skupinou jsou rodiče, kteří si své účty vyřizují prostřednictvím dětí. Rodiče volí způsob jednání s podrázváním autority nebo jiným snižováním bývalého partnera před dítětem nebo jinak narušují jejich vztah. Tím ovšem způsobují dítěti mnoho problémů, které se mohou projevat třeba problémovým chováním nebo psychickými obtížemi. Ve věku od devíti do třinácti let dítě hodnotí situace buď jako dobré, nebo špatné, neuznává nic mezi tím, jedná se o tak zvané „černobílé“ vidění. Někteří rodiče vědomě, či nevědomě vzbuzují v dítěti konflikt loajality. Dítě se pak obává, že když bude mít dobrý vztah s jedním z rodičů, ztratí tím druhého, čímž se v něm odehrávají obrovské konflikty a rozhodování, na čí straně bude stát. U dítěte v tomto věku se mohou objevovat potíže jako je například školní fobie, separační úzkost, poruchy ADHD, ADD, specifické poruchy učení, deprese a jiné (Teyber, 2007).

Dle Teybera (2007) dítě zažívá důsledkem rozvodu pocitovou i fyzickou ztrátu jednoho z rodičů. Prožívá smutek a tuto bolest se může snažit zakrýt vztekem. Pokud však vztek nevede k potřebnému cíli, propadá depresi. *„Smutek a vztek totiž vyvádí děti z rovnováhy a vyvolává v nich nejistotu. Další znepokojivou reakcí je deprese“* (Teyber, 2007, s. 103). Deprese je důsledek hluboké osobní ztráty, ztráty lásky a nedostatku pozitivních podnětů. (Teyber, 2007).

Deprese je dlouhodobé zhoršení emočního stavu a negativně ovlivňuje oblasti psychických i somatických funkcí. U dítěte školního věku je deprese charakteristická zvýšenými výkyvy nálad (smutek, zamlklost, podrážděnost, výbuchy pláče). Klíčovým projevem bývá snížené sebehodnocení, pocity beznaděje a ztráty smyslu života. Důsledkem těchto nálad, pocitů a poruch paměti, myšlení, soustředěnosti, spánku a dalších se většinou začínají přidávat i problémy ve škole, například v podobě zhoršeného prospěchu a nezájem o doposud prováděné koníčky. Dítě se v myšlenkách často zabývá obavami o zdraví svých blízkých a je vysoce vnímavé k různým událostem ve svém okolí. Takové trýznivé pocity jsou pak rizikovým faktorem pro riskantní, impulzivní chování, vědomé suicidální tendence, únik do nevhodné party, světa her, internetu, drog nebo se mohou tyto stavy ukrývat za poruchy pozornosti, chování a mnoho dalších variant (Goetz, 2005).

Častým jevem je i otcova neangažovanost ve výchově. Ta u většiny dětí způsobuje problémy s adaptací. Jak u dívek, tak u chlapců se převážně vyskytují problémy ve školních a intelektových oblastech, objevují se osobnostní, společenské i citové problémy. Chlapci mohou mít například problémy s hledáním vlastní identity a s autoritou. U dívek se důsledek nepřítomnosti otce projevuje převážně až v dospělosti, a to v potížích při navazování milostných vztahů. Dívky často začínají žít sexuálním životem již v časném věku, mívají větší množství sexuálních partnerů, partnery si vybírají sebestředné a necitlivé (Teyber, 2007).

Kalter (1984) předkládá longitudiální výzkumnou studii, která byla prováděna na 600 dětech z rozvedených rodin po dobu 10 let. Studie zjistila, že chlapci, kteří zůstali v péči matky, měli právě díky omezenějšímu styku s otcem zhoršený mužský vývoj a objevily se u nich sklony ke kriminálnímu chování a problémy s ovládním impulzů.

Pokud dítě o styk s jedním z rodičů opravdu přichází, znamená to pro něj mnoho rizik, která ho v jeho vývoji výrazně ovlivňují. Bakalář (2006) jmenuje například:

1. Riziko týkající se společného soužití pouze matky a dítěte. Toto riziko se týká oblastí, kde selhává vytvoření sociálně přijatelného zázemí, finančního zabezpečení a zvládnání role matky. Matka se v takové životní situaci, kdy toto nezvládá, může stát např. závislou na návykových látkách, může začít páchat trestnou činnost, vážně onemocnět nebo zemřít. Takový průběh života katastrofálně ovlivní dětský vývoj.
2. Riziko, které se týká syndromu zavrženého rodiče. Tato situace nastává, ztrácí-li dítě veškeré spojení související s druhým rodičem, a to v oblasti citově materiální, výchovné i jakékoliv jiné pomoci. Nemusí to však znamenat, že by ze strany rodiče tato pomoc nechtěla být poskytována. Dítě, které je vystaveno takovým situacím, mívá zpomalený a zdeformovaný emocionální a psychosociální vývoj. Reaguje na to potlačováním nebo vytěsňováním veškerých pozitivních emocí, které k tomuto rodiči chová. Další možnou reakcí je intenzivní projevování své nenávisti, která je často vyjadřovaná na základě nesmyslných argumentů. Za své chování nepocituje žádnou vinu. Vědomí dítěte, že v sobě nosí i část svého zavrhaného rodiče, způsobuje nízkou sebedůvěru. Ztrátou modelu druhého rodiče mívá problémy s formováním vlastní sexuální identity a vlastní identity, jelikož přišlo o důležitou část informací o sobě. Dítě je k těmto postupům často programováno rodičem, s nímž žije. Tento rodič bojuje o absolutní moc nad dítětem a jeho duší, tohoto cíle dosahuje opakovaným

používáním zkreslených, nepravdivých a negativních myšlenek o partnerovi, které dítěti vštěpuje do paměti. Dítěti je dokonce často bráněno ve styku s rodičem, který je od informací o dítěti úplně odstřižen. Dítě mívá v takových případech často narušený vztah k autoritám a vůbec k těm, kteří s ním mají jen dobré úmysly. Postupně se tento problém rozšiřuje i na ostatní členy rodiny ze strany zavrženého rodiče a nakonec i na všechny lidi, kteří mu něčím nevyhovují.

3. Riziko související s triangulací rodiny. Triangulace spočívá v interakci mezi matkou, dítětem a otcem. Důležitost třetí osoby, jednoho z rodičů, je podstatná z důvodu zdravého přechodu do dospělosti a učení se samostatnosti. Tam, kde triangulace neprobíhala úplně, je vyšší závislost na jednom z rodičů, což způsobuje, že jsou děti v dospělosti citově nevyzrálé.
4. Riziko související s nevyměřením rozsahu styku rodiče s dítětem. Při vzniku rodičovského dohadování o tom s kým a jak dlouho dítě bude, se může stát, že dítě využije své postavení a manipuluje rodiči skrze materiální dary nebo tolerování například některých negativních projevů, např. neplnění domácích povinností.

Dalším rizikem hrozícím po rozvodu rodičů je prentifikace. Prentifikace nastává díky tomu, že dítě má často na starosti více domácích povinností a musí být odpovědnější než jiní vrstevníci. Životní situovanost dítěte žádá, aby rychleji dospělo, a tím dochází k tomu, že hranice rodičovských rolí se nenápadně rozplývá a dítě na sebe přebírá úlohu dospělého. Ujímá se například určitého vedení domácnosti, péče o sourozence. Rodiče si pak mohou začít v dítěti vynahrazovat potřeby, které jim právě schází. Např. si vytváří si s dítětem vztah podobný partnerskému, řeší s ním své nové partnerské vztahy i finanční situaci, pláčou před nimi, když je potká i malý neúspěch atd. (Teyber, 2007). Hranice ke vzniku prentifikace je tenká, protože dítě se „*nachází ve vztahu dvou lidí, jako kdyby vytvářelo pár s každým z rodičů*“ (Berger & Gravillionová, 2011, s. 44).

Závažnost prentifikace se vynořuje na povrch až v dospělém věku. Děti nemají důsledkem naplňování cizích potřeb, uspokojené vlastní citové potřeby. Jako dospělí pocítují nepřiměřené pocity odpovědnosti za ostatní. Pomyšlení na to, že by jednou samy od někoho potřebovaly pomoc, v nich vyvolává pocity viny, která zároveň přináší uspokojení. Ve vztazích se staví do role pečovatele, až přehnaně se ztotožňují s problémy druhých. Mají problém přenechávat zodpovědnost na druhých. Dítě má problém s realistickým posouzením

svých schopností, což způsobuje, že se cítí v dospělosti neschopné. Problémů způsobených prentifikací je ve všech oblastech života mnoho (Teyber, 2007).

Podstatný bývá u odloučených rodičů často i jejich nový vztah. Především dítě školního věku pocítuje obavy, že přijetím nového partnera, zrazuje svého vlastního rodiče. Dítě si může nový vztah vyložit jako důsledek toho, že ono samo svému rodiči nestačilo. Větší problém s přizpůsobením se novému vztahu, mívá dívka a to především týká-li se to vztahu matky. Mladším dětem se může nový partner stát primárním rodičem, jestliže biologický rodič kontakt neudrží. Mnoho dětí ve věku od devíti do patnácti let nevlastního rodiče v době vzniku nového manželství nepřijímá. Postoje k nevlastnímu rodiči a jeho roli v rodině se však u dítěte v průběhu let může měnit. Nevlastní rodič se dokonce může stát starším kamarádem (Teyber, 2007).

Hetherington a Kelly (2003) popisují 25 let trvající výzkumnou studii, ve které sledovali děti z rozvedené rodiny a děti z úplné rodiny. Výsledky studie ukázaly, že 25% dospělých jedinců, jejichž rodiče se rozvedli, zaznamenali potíže v sociální, emocionální a psychické oblasti ve srovnání s 10% dospělých z úplných rodin. 15% dospělých jedinců z rozvedené rodiny tedy zaznamenalo ve srovnání s jedinci z nerozvedených rodin potíže.

4 Vánoční svátky a poselství

Ještě před oslavami samotných Vánoc, prožíváme čtyři adventní týdny. Samotný advent je období naplněné mnoha rodinnými rituály, opakujícími se každý rok, například tradice zapalování svíček na adventním věnci. Po adventu následuje příchod Mikuláše. Toto období již samo o sobě navozuje vánoční atmosféru, která je pro každého jednotlivce podmíněná jinými situacemi, předměty a rituály. Každým je vnímána jinak.

Dle Tybera (2007, s. 75), který se zabývá problematikou rozvodu a jeho prožíváním dětmi, lze poukázat na skutečnost, že „*děti podléhají smutku především v období spojených se svátky, výročími a podobně.*“ Dále zmiňuje příklad pětiletého chlapce Genea, kterému se rozvedli rodiče několik měsíců před Vánoce. V této době mezi rodiči probíhalo mnoho hádek a domlouvání se, u koho chlapec Vánoce prožije. Chlapec nakonec zůstal na Štědrý den u matky a druhý den byl s otcem, který ho vzal později večer s sebou ke svým rodičům. Otec byl toho dne velmi zaskočen a znepokojen chováním svého syna, kterému nestačilo množství dárků, jež dostal pod stromečkem, a nevěnoval jim po rozbalení žádnou pozornost. Babička, kterou tato zpráva znepokojila, se tedy na svého vnuka zaměřila a pozorovala jej. Jeho nejisté chování se snažila zmírnit hračkami, které na něj obvykle fungovaly. Chlapec však babiččiny pokusy o rozptýlení pokaždé odbyl a vzdálil se. Přesto babička chlapce ujistila, že i když si s ní nechce hrát ani komunikovat, ona s ním alespoň zůstane v jedné místnosti. Její pozornost, trpělivost a ujištění o tom, že zůstane, chlapce po chvíli přesvědčilo o bezpečném prostředí a svěřil se jí, že by si přál, aby byli rodiče opět spolu (Teyber, 2007).

4.1 Charakteristika rituálů

Rituál je součástí života každého člověka a provází ho od narození až po smrt, a to ve všech kulturách. Všechny rituály mají určité společné znaky. Probíhají podle jasně stanovených pravidel, mají symbolickou povahu a stále se opakují. Právě tím, že se určité rituály nemění, dodávají lidem pocity bezpečí a jistoty.

Primární jsou rituály společenské, kterým se učíme ve společnosti. Ty probíhají podle jasně a pevně stanovených kroků, a pokud jsou podpořeny slavnostní atmosférou, místem a oblečením, jedná se o ceremoniály. Jejich funkcí je například upevňování rodinných vztahů. Mezi rodinné rituály však zařazujeme i ty každodenní, jako je vítání či loučení při odchodu z domu, uspávání dětí, společné stolování a mnoho dalších. Druhy těchto rituálů a způsob jejich provedení od sebe rodiny odlišuje. Kromě každodenních rituálů jsou i takové, které souvisí se

slavnostnějšími událostmi, jedná se například o narozeniny, Vánoce a jiné. Slavnostní události, jako jsou například svatba či zakončení studia promoci už řadíme do přechodových rituálů, které slouží k přechodu z jedné životní fáze do druhé (Plaňava, 2005).

Rituály ale mohou být i individuální, tedy takové, které člověk vykonává sám. Příkladem takových rituálů mohou být aktivity, které lidem dávají ihned po probuzení určitý řád. Může se jednat o zahájení pracovního dne vypitím ranní kávy.

Taková ritualizace se může stát i extrémní, a to ve chvíli, objevují-li se rituály ve velkém množství a komplikují-li člověku značně život. Takové se objevují například u nutkavých neuróz, kde splnění jasně daných úkolů přináší nemocnému uspokojení a odstraní napětí (Hartl & Hartlova, 2015).

Psychologové upozorňují na to, že v naší moderní společnosti důležité rituály mnohdy chybí. *„Některé závažné změny v životě již žádné rituály nedoprovázejí – např. rozvod, rozchod jako konec partnerského vztahu, odchod odrostlého dítěte z domova, těhotenské ztráty. Právě nedostatek ritualizace těchto událostí je může činit ještě obtížnějšími“* (Sobotková, 2007, s. 51). Vzhledem k tomu pak člověk není schopen životně významné vývojové etapy efektivně ukončit a zdravě se tak začít adaptovat na nové přicházející změny.

Každodenními rituály mohou například být: snídane u pohádky, sezení na svém místě u stolu, po příchodu ze školy nejdříve povinnosti a poté zábava, společné večeře, večerní koupání s oblíbenými hračkami, uspávací rituál se čtením pohádek a mnoho dalších. Ty všechny napomáhají dětem v mladším školním věku především k pozitivnímu přístupu k různým povinnostem domácího i školního prostředí, dodržování pravidel fair play, ke zdravému odpoutávání se od rodičů, podporují samostatnost a radost z dobře odvedené práce a výkonnosti (Kaufmanová-Huberová, 1998).

Právě rozvodem však mohou být tyto rituály narušeny. Podílet se na tom může například stěhování, změna školy, ale především ztráta jednoho z rodičů ve společné domácnosti, která se odrazí například na rituálech, jakými jsou společné stravování, uspávání a další rodinné zvyklosti, které si rodina v průběhu let vytvořila a zautomatizovala.

Po rozvodu, kdy se o dítě stará pouze jeden rodič, vykazuje dítě ještě větší potřebu předvídatelnosti a jistoty, které mu pomáhají vyrovnat se s bolestivou situací. Problém je

často v tom, že rodič se v nové situaci učí ztotožňovat i snovou rolí a bývá příliš vytižený, takže dítěti nevěnuje potřebnou pozornost (Teyber, 2007).

4.2 Souvislost rituálů s prožíváním vánočních svátků

Již naši předkové se na vánoční svátky poctivě připravovali. Toto období bylo provázeno tradičními rituály, jako bylo zdobení přibytků dekoracemi, které si lidé sami vyráběli, či zdobení vánočního stromu. Charakteristickým znakem Štědrého dne byla štědrovečerní večeře, specifická magickým významem přisuzovaným některým pokrmům. Zbylý průběh večera byl vyplněn hrami, zvyky, obdarováváním a zpíváním koled. Lidé svůj vděk dokonce vyjadřovali i obdarováváním všech hospodářských zvířat a přírody (Herynek, 2005). „*Lidé si v tomto období projevují vzájemným obdarováváním lásku, náklonnost a vděčnost.*“ (Herynek, 2005, s. 8).

Atmosféra přicházejícího Štědrého dne je tím intenzivnější, čím více činností s tím spojených rodina vykonává, ať už jde například o nakupování dárků, pečení cukroví, sledování pohádek s vánoční tematikou, výzdobu domu, pouštění koled. A v neposlední řadě je nutné zmínit i reklamní oblast spojenou s vánočními symboly, která nás již dlouhou dobu před Štědrým dnem obklopuje a nemusí být pokaždé úplně příjemná. V dnešní době by se dalo říci, že se z Vánoc stává převážně komerční svátek, který se nese v duchu nervozity, uspěchanosti, utrácení a na pověstný pokoj a těšení se z pospolitosti není tak úplně prostor.

Vánoční svátky a konkrétně Štědrý den má většinou každé dítě rádo a těší se na ně. V souvislosti s tímto svátkem „*malé děti mají rády, probíhá-li vždycky stejným způsobem. Uspadňuje jim to jejich těšení a zprostředkovává důležitý pocit bezpečí*“ (Kaufmannová – Huberová, 1998, s. 79). Kaufmannová-Huberová (1998) uvádí příklad své tříleté dcery, která těžko nesla chybějící ozdobu na vánočním stromě, která na něm bývala každý rok a musela se na stromek dát i tentokrát. Na uvedeném příkladu autorka popisuje, jak velké množství podnětů děti vnímají v případě slavnostních rituálů.

Vánoce stejně jako jiné každoroční rituály mají mnoho důležitých funkcí. Dítě se díky nim například orientuje v čase. Jejich neměnnost a pravidelné opakování dítěti dodává pocit jistoty a bezpečí. Tyto rodinné rituály podporují a posilují pocity sounáležitosti, pospolitosti a vlastní hodnoty. „*Společné plánování je pak obzvlášť důležité, není-li rodina z nějakého důvodu úplně, ať už v důsledku úmrtí, nebo rozvodu. Často se tu musí hledat úplně nové*

formy, někdy je k tomu zapotřebí několika vánočních oslav, než se najde rituál, který všechny zúčastněné naplní dobrým pocitem” (Kaufmannová-Huberová 1998, s. 80).

Štefáčková (2012) realizovala v rámci diplomové práce výzkum zaměřený na jedince ve věku od 20 do 30 let, kteří prošli rozvodem rodičů v období, kdy jim bylo mezi 8 až 15 lety. Výzkum zkoumal případnou změnu rodinných rituálů během rozvodu a po rozvodu rodičů u šesti respondentů. Bylo zjištěno, že po rozvodu rodičů se původně dobrý vztah dětí k rodinným rituálům zhoršoval, u některých respondentů právě i konkrétně k Vánocům. Prokešová (2008) v rámci výzkumné studie, která byla zaměřena na rituály v současné době, zmiňuje, že 30 dospělých respondentů zařazovalo mezi nejvýznamnější rodinné rituály právě Vánoce, na které se vázalo i nejvíce jejich vzpomínek z dětství. Také adventní období určitým způsobem dodržovali všichni účastníci výzkumu.

5 Psychosociální podpora dětem v krizi

V životě člověka se vyskytuje mnoho zátěžových situací. Každý jedinec takové situace zvládá jinak. Velkou roli v jeho adaptaci na zátěžové situace hraje blízké okolí, povaha jedince, fyzické a psychické nastavení, aktuální rozpoložení a předchozí životní zkušenosti. Rozvod je jednou z rizikově nejvíce zatěžujících životních situací, a to jak pro dítě, tak pro rodiče.

Dítě může vykazovat v takovém životním období mnoho varovných příznaků, při kterých by mělo být rodičům jasné, že je žádoucí vyhledat nějakou odbornou pomoc. Varovnými příznaky mohou být změny v chování, ať už jde o neodpovídající nebo nepřiměřené chování s ohledem na danou situaci, reagování na krizi prostřednictvím útěků z domova či agresivními útoky nebo naopak úzkostným, nejistým chováním, apatií, poruchami příjmu potravy, mohou se objevit i problémy se spánkem, vysokou unavitelností, nebo naopak nespavostí, projevy deprese nebo četné psychosomatické obtíže. Dítě poté není schopné zvládat přiměřené nároky okolí a požadavky patřící k danému vývojovému období (Švamberk-Šauerová, 2016).

Nejčastější a nejdostupnější pomocí je pro dítě oslovení blízké dospělé osoby nebo jiné dospělé osoby například školního psychologa, výchovného poradce, rodiče či kamaráda. Dítě, které je o možnosti alternativní psychosomatické podpory informováno, může některou organizaci, která poskytuje pomoc dětem v krizi, vyhledat a zkontaktovat ji. Rodiče se například v případě psychologické nebo psychosociální pomoci mohou obrátit na školního psychologa, který se zaměřuje na problémy s kolektivem či na individuální podporu dítěte, nebo na pedagogicko-psychologickou poradnu, kam se dostane dítě má-li ve škole problémy týkající se specifických poruch učení nebo chování. Další možností odborné pomoci jsou telefonické linky důvěry, kde je pomoc poskytnuta okamžitě a není věkově omezena (např. Pražská linka důvěry) anebo krizová centra, která slouží k řešení akutního problému (např. RIAPS centrum krizové intervence pro děti, Centrum krizové intervence v Bohnicích). Možnost psychologického vyšetření, diagnostiky, poradenství i rodinné, skupinové či individuální psychoterapie je možné nalézt také v psychologických ambulancích. V případě závažnějších duševních poruch u dětí je nutné navštívit psychiatrické ambulance (např. Motol, Krč, Opařany). Jinou formou pomoci jsou například denní stacionáře, které mohou být buď terapeutické nebo rehabilitační (např. Dětský stacionář - Ke Karlovu) nebo instituce, které

dlouhodobě přebírají péči o děti a adolescenty, a nabízejí formy ústavní preventivní a ochranné výchovy (např. Dětský diagnostický ústav, Středisko výchovné péče, Fond ohrožených dětí Klokánek). Veškeré takové organizace pomáhají dětem s rozsáhlým množstvím nejrůznějších problémů a jejich cílem je, aby se dítě cítilo a fungovalo lépe. Nyní uvedu některé organizace poskytující psychosociální pomoc v Jihočeském kraji a v Praze. Organizace sídlící v Jihočeském kraji:

- **Krizové centrum pro děti a rodinu v Jihočeském kraji** v Českých Budějovicích
- **Jihočeská rozvojová** - podpora a pomoc ohrožené rodině v Českých Budějovicích
- **ProCeTa** - centrum odborného poradenství pro dospělé, děti, rodiny a náhradní rodiny v Táboře
- **Temperi** - centrum pomoci pro rodiny s dětmi v Českých Budějovicích
- **Rodinka - sociálně aktivizační služba** pro rodiny s dětmi v Prachaticích
- **Arkáda – sociálně psychologické centrum** pro rodiny s dětmi v krizi v Písku

Organizace sídlící v Praze:

- **Dětské krizové centrum** v Praze 4
- **Triangl** – centrum pro rodinu v Praze 3
- **Dům tří přání** - pomoc dětem a rodinám v náročné životní situaci v Praze 6
- **Cestou necestou** - krizové centrum pro rodinu v Praze 6
- **Proxima Sociale** - služby pro děti, mládež, dospělé a rodinu v Praze 4
- **Šance dětem** v Praze 1

5.1 Doporučení pro rodiče

Everent a Everentová (2000) ve své knize nabízejí mnoho rad, doporučují způsoby, jak by mohli sami rodiče pomoci dětem právě po rozvodu. Několik z nich se zde pokusím shrnout:

Rodiče by se před dítětem neměli o druhém rodiči vyjadřovat negativně nebo se nad něj povyšovat. Zároveň by měli dbát na to, aby se o něm takto nevyjadřovalo ani samotné dítě, a učit ho, aby se místo negativních soudů o rodiči vyjadřovalo neutrálně a udrželo si tím k rodiči respekt a úctu. Dítě by si mohlo díky negativním soudům zažívat následné pocity viny. Rodiče by s dítětem měli hovořit o jeho emocích, pomoci mu je správně pochopit a vyjádřit je. Důležité je hlavně to, aby se rodiče snažili vždy dostát svým slibům a aby to, co řekli, byli vždycky schopni splnit. Dítě musí vědět, že je na rodiče spolehnutí. Rodiče by měli

jeden druhého respektovat a předávat si děti příjemným způsobem. Neměli by si výrazně zasahovat do doby, kdy má jeden z nich dítě v péči, měli by k sobě přistupovat s důvěrou, že se o dítě umí postarat správně a odpovědně. Rodiče by se neměli srovnávat a předhánět a děti se přehnaně vyptávat na to, jak to probíhá, když je má druhý rodič v péči. Pro snazší adaptaci dítěte na soužití s každým z rodičů se doporučuje, aby rodiče pomohli dítěti obě domácnosti zařídit tak, aby se v nich cítilo dobře.

Novák (2012) zmiňuje, že jedna z možností, která dítěti porozvodové období může ulehčit, je zdůraznění toho, co pro něj zůstává stejné. Příkladem uvádí, rodičem opakované sdělování faktu, že i přes ukončení manželství zůstávají stále jeho rodiči, kteří ho mají moc rádi. Pro dítě bude období snesitelnějším, ponechá-li si alespoň jedna domácnost základní rodinné stereotypy, související třeba se stolováním nebo péčí o domácí zvířata. Dítě by si mělo být samozřejmě jisté, že může se svými pocity kdykoliv za rodičem přijít a vypovídat se. Velkou pomoc v této nelehké životní situaci může zprostředkovat také strávený čas s prarodiči

Důraz je kladený také na to, aby si každý z rodičů našel dostatek času i na sebe a svůj vlastní rozvoj, protože když bude spokojený rodič, bude lépe i dítěti a všichni budou k situacím přistupovat optimističtěji (Everent a Everentová, 2000).

Výzkumná část

6 Výzkumné šetření

Téma prožívání dětí z rozvedených rodin jsem si vybrala z vlastního zájmu. V rámci reflexe osobního předporozumění, které patří, ke každému kvalitativnímu výzkumu jsem za své přednosti pro tento výzkum považovala fakt, že jsem jako dítě sama rozvodem rodičů prošla a domnívala jsem se tedy, že dokáži k tématu přistupovat s potřebnou citlivostí, otevřeností, respektem a pokorou. V průběhu seznamování se s rodiči i dětmi jsem apelovala především na to, že druhé straně bude zajištěn pocit bezpečí, a to jak pro svěřené děti, tak pro sdělení citlivých informací i porozumění sdělovaným pocitům. V rámci výzkumu se postupně ukázalo, že mi má osobní zkušenost na druhou stranu do určité míry zužovala širší viděného pole, na což mne při konzultacích upozornila vedoucí práce. Konkrétně se to projevilo mým přesvědčením, že pro všechny děti bude mít rozvod v určitých oblastech tragické následky. Díky čemuž jsem předem předpokládala obavy z průběhu Vánoc. Před provedením rozhovorů bylo nutné projít procesem uzávorkování, aby v průběhu nedocházelo k potvrzování si osobního názoru.

Povaha bakalářské práce a zvolené výzkumné šetření má sloužit jako předvýzkum pro diplomovou práci, kde bude výzkum kvantitativně zpracován za pomoci dotazníku, vytvořeného na základě témat, které vyvstala v rámci tohoto výzkumu. Ty bude nutné ověřit na větším souboru respondentů.

6.1 Výzkumné cíle a otázky

Hlavním cílem výzkumu bylo zmapovat psychosociální aspekty prožívání vybraných dětí z rozvedených rodin v období vánočních svátků. V rámci výzkumného šetření jsem se zaměřila na dvě oblasti, v nichž jsem chtěla:

1. Zjistit, zda je pro děti důležité dodržování vánočních zvyků.
2. Zjistit, jaká očekávání mají v průběhu vánočních svátků z nadcházejícího slavení Štědrého dne.

K dosažení cíle jsem si vytvořila následující otázky:

1. Jak prožívají vybrané děti z rozvedených rodin vánoční svátky?
2. Považují vybrané děti z rozvedených rodin udržování vánočních zvyků za důležité?

3. Jaká očekávání mají vybrané děti z rozvedených rodin ve vztahu k nadcházejícím oslavám Štědrého dne?
4. Tématizují děti z rozvedených rodin rozvod rodičů?

6.2 Výzkumný vzorek

Cílovou skupinou pro můj výzkum byly děti ve věku od 11 do 12 let, tedy děti mladšího školního věku. Podmínkou, kterou bylo ve výsledku i ztíženo hledání respondentů, bylo alespoň jedno prožití Vánoc v již rozvedené rodině, tedy bez jednoho rodiče. Věková hranice byla stanovena z toho důvodu, že děti jsou v období 11-12 let již schopny o daném tématu metakomunikovat a začínají se ve svých emocích více orientovat. Výzkum byl uskutečněn se 6 respondenty, konkrétně dvěma dívkami a čtyřmi chlapci. U dětí byla znát značná nervozita. Obtížnost témat se u některých respondentů projevovala například zakoktáváním a velký rozdíl byl i ve větší či menší míře otevřenosti.

Aby mohl být výzkum zrealizován, byla nejprve nutná úvodní komunikace s rodiči. Výběr respondentů byl příležitostný, nejdříve jsem se na jedné z prvních základních škol spojila s metodičkou prevence a domluvila si možnost oslovit rodiče na třídních schůzkách, kde jim byl výzkum následně představen. Rodičům byla poskytnuta možnost anonymního zapojení se do výzkumu. Další respondenti byli získáni po navázání kontaktu s třídními učitelkami z jiných škol, které nejdříve samy komunikovaly s rodiči, a až po jejich souhlasu byl kontakt předán mně. Někteří respondenti byli získáni přes známé. V takovém případě šlo o výběr typu snow ball. Zde je na místě uvést, že se žádným z respondentů jsem před výzkumným šetřením nebyla v kontaktu.

Každému rodiči byl výzkum řádně představen a předložen informovaný souhlas, který musel být podepsán oběma zákonnými zástupci. S ním byl zároveň rodičům předložen list k vyplnění doplňujících informací: jméno a věk dítěte, v jaké péči rodič dítě má, a poslední položkou k doplnění byla oblíbená hra dítěte, kterou jsme si měli po rozhovoru zahrát. Hra sloužila k uvolnění dítěte a navození spontánního dialogu. Účelem tohoto ošetření bylo, aby dítě odcházelo z rozhovoru v dobrém stavu a v případě potřeby, dostalo prostor hovořit o tématech, které těžko vstřebalo. Získaná data o respondentech uvádím v tabulce č. 1

Tabulka č. 1: Základní údaje o respondentech:

Fiktivní jméno respondenta	Věk	Doba od rozvodu	Péče o dítě
Stela	12	1 rok (rodiče spolu již nežijí 2 roky)	Výhradní péče
Šimon	12	2,5 roku	Výhradní péče
Patrik	11	7 let	Výhradní péče
Honza	11	5 let	Výhradní péče
Jonáš	12	4 roky	Výhradní péče
Kristýna	11 let	1 rok	Výhradní péče

6.2.1 Stručná charakteristika respondentů

Rozhovor č. 1 – Stela

Stele je 12 let. Jméno, pod kterým je rozhovor uvedený, si pro tento účel zvolila sama. V době rozhovoru jsou rodiče rozvedeni rok, ale nežijí spolu již dva roky. Rozhovor byl hodně otevřený. Rozvod dívka tematizovala již v počátcích rozhovoru. V jeho průběhu se dokonce rozplakala. Bylo znát, že je pro ni toto téma hodně čerstvé a potřebuje si o něm povídat s někým neutrálním. Kontakt na Stelinu maminku jsem obdržela v rámci rodičovských schůzek na základní škole, kam jsem došla svůj výzkum představit a poprosit rodiče o spolupráci. Se Stelou jsme na konci rozhovoru, hrály pexeso. V průběhu hry otevřela dívka některá témata, která souvisela s rozvodem rodičů a tížila ji. Na konci hry jsme již hovořily o odlehčených tématech, při nichž byla atmosféra uvolněná. Stela vnesla do rozhovoru i humorné historky ze školy.

Rozhovor č. 2 – Šimon

Šimonovi je 12 let. Rodiče jsou rozvedeni 2,5 roku. Tento rok slaví Vánoce i s matky novým partnerem, kterého v rozhovorech oslovuje jako otce. Od začátku rozhovoru byl hodně nervózní, což se projevilo i na kvalitě odpovědí. V průběhu celého rozhovoru se projevoval výrazným motorickým neklidem. Kontakt na Šimonovu maminku jsem obdržela přes přátele. Šimon si zvolil na konci rozhovoru po dlouhém váhání hru mikádo, protože jej hrával jako malý kluk často. Do hry byl zapálený a bavila ho.

Rozhovor č. 3 - Patrik

Patrikovi je 11 let. Rodiče jsou rozvedeni 7 let. Patrik je ve výhradní péči matky. Patrik nebyl rodiči vůbec informovaný o realizaci výzkumu. Navazování bližšího vztahu zabralo tedy více času, avšak s jistotou lze říci, že nebyl díky neuskutečněnému představení výzkumu rodiči, nijak ovlivněný. Patrik byl v rozhovoru otevřený a jako jeden z mála dětí motoricky klidný. Kontakt na Patrikovu maminku jsem dostala přes třídní učitelku v základní škole. Po našem rozhovoru si Patrik zvolil hru pexeso. Byl hodně soutěživý, komunikativní a zapálený do hry.

Rozhovor č. 4 – Honza

Honzovi je 11 let. Na fiktivním jménu jsme se domluvili společně. Rodiče jsou v době rozhovoru rozvedeni již 5 let. Honza je ve výhradní péči matky. Partnera své matky v rozhovoru označuje jako otce. Matkou mi však bylo sděleno, že s nevlastním otcem se budou v brzké době rozvádět. Honza byl od počátku rozhovoru hodně nervózní, často si mnul ruce a byl motoricky neklidný. Před nahráváním rozhovoru jsme tedy více času strávili rozhovorem, který měl posloužit ke sblížení se a uklidnění chlapce. Honzova nervozita se na rozhovoru výrazně podepsala. Kontakt na Honzovu matku jsem dostala přes třídní učitelku v základní škole. Honza zprvu žádnou hru hrát nechtěl a dlouho se rozmýšlel, nakonec však zvolil pexeso.

Rozhovor č. 5 - Jonáš

Jonášovi je 12 let. Rodiče má rozvedené 4 roky. Jonáš je ve výhradní péči matky. Partnera své matky v rozhovoru oslovuje jako otce. Jonáš byl v rozhovoru hodně otevřený a přemýšlivý. Bylo znát, že mu na jeho odpovědích hodně záleželo. V průběhu rozhovoru byl

hodně nervózní. Ve slovním projevu se Jonáš zakoktával a byl motoricky neklidný. Kontakt na jeho matku jsem dostala přes známé. Jonáš po rozhovoru nechtěl hrát žádnou hru, nějakou dobu jsme si tedy jen povídali.

Rozhovor č. 6 – Kristýna

Kristýně je 11 let. Jméno, pod kterým bude rozhovor uvedený, si dívka zvolila sama. Rodiče jsou rozvedeni rok, Vánoce už slavili odděleně. Kristýna je ve výhradní péči matky. Kristýna byla v rozhovoru otevřená, slovní projev byl rychlý, bez dlouhého přemýšlení. Při rozhovoru byla výrazně motoricky neklidná. Kontakt jsem dostala nejprve na sestru Kristýny, přes svou známou. Následně jsem se spojila se zbytkem rodiny. Konec rozhovoru byl uzavřený debatou nad odlehčenými tématy, protože Kristýna žádnou hru hrát nechtěla.

6.3 Etika výzkumu

Celé pojetí zvoleného tématu bakalářské práce je velice citlivé, a z toho důvodu bylo nutné na výzkumné šetření pohlížet s respektem a opatrností. Proto bylo před započítím rozhovoru nutné zajistit v případě potřeby odbornou péči a pomoc. V případě, že rozhovor proběhl na základní škole, byla předem dohodnuta možnost konzultovat situaci s vedoucí práce, metodičkou prevence či třídní učitelkou. V případě, že probíhal rozhovor mimo základní školu, byla tato možnost domluvena přímo s rodiči. Započítí rozhovoru s dítětem proběhlo formou představení základních charakteristik výzkumu a vysvětlením průběhu celého rozhovoru s možností neodpovědět na případně nepříjemné otázky. Dále byl respondentům vysvětlen důvod nahrávání rozhovorů a ujištění o zachování anonymity. V této fázi byli respondenti vyzváni k možnosti zvolit si jiné oblíbené jméno, pod kterým si budou přát být v bakalářské práci uvedeni. 3 respondenti tuto možnost využili. K rozhovoru jsme pozvolna přešli v průběhu vzájemného seznamování. Na základě doporučení rodičů následovala po každém rozhovoru oblíbená hra, která měla sloužit jako fáze ošetření dítěte. Každé dítě bylo na samém konci předáno zákonnému zástupci nebo třídnímu učiteli.

6.4 Metodika výzkumu

Pro výzkumné šetření byla použita metoda kvalitativního výzkumu. Tento způsob jsem zvolila z důvodu potřeby vyvstání témat, objevujících se v dané problematice s možností hlouběji jí porozumět a detailně ji popsat, a to na základě poměrně malého počtu respondentů.

Dle Hendla (2005) si výzkumník v případě kvalitativního výzkumu nejdříve vybírá téma a následně určí základní výzkumné otázky. Výhodou zvoleného kvalitativního šetření je možnost otázky modifikovat či je v průběhu výzkumu, sběru dat i analýzy dat doplňovat. Výzkumník vyhledává a analyzuje veškeré informace, které jsou přínosné k osvětlení výzkumných otázek. Sběr dat i jejich analýza probíhá současně v delším časovém intervalu. Výzkumný proces tedy spočívá ve sběru dat, jejich analýze a vyhodnocování jejich potřebnosti. V rámci tohoto procesu výzkumník své smýšlení o dané problematice přezkoumává. Nevýhodou tohoto typu výzkumu je kromě časové náročnosti a možného subjektivního zkreslení výzkumníkem také nemožnost generalizace na širší populaci.

Pro sběr dat jsem zvolila metodu hloubkového polostrukturovaného rozhovoru s předem stanovenými otázkami (viz příloha č. I). V rámci této formy rozhovoru byl prostor pro doplňující otázky a možnost pozměňování pořadí i znění předem připravených otázek podle momentálního rozpoložení a nastavení respondentů. Všechny rozhovory se tedy přizpůsobovaly odpovědím respondentů i jejich emočnímu naladění. Jednotlivé rozhovory se liší délkou odpovědí i jejich obsahem. Během rozhovoru s dětmi jsem ocenila především možnost opakovaného ujišťování se o správném pochopení vyřčených odpovědí.

Vzhledem k prostoru, v němž si mohl respondent sám volit míru otevřenosti, jsem musela předpokládat možné objevení emočně citlivých témat. Z toho důvodu jsem při rozhovoru volila možnost pořízení audiozáznamu, abych se mohla respondentům plně věnovat. O tomto způsobu fixace dat byli informováni rodiče i děti. Opakovaným přehráváním záznamu bylo možné podchytit dříve nezaznamenané informace.

Před samotným průběhem rozhovoru se v případě základních škol uskutečnila konzultace s metodičkou prevence či třídní učitelkou, s kterou jsme domluvily vhodný termín pro zrealizování rozhovoru s dětmi tak, aby zameškaly co nejméně výuky.

V případě jiných neutrálních prostorů probíhala domluva na termínech s rodiči. Rozhovory se konaly pokaždé na neutrální půdě, v příjemně připraveném prostředí s možností teplého nápoje a deky. Rodič, pedagog i dítě byli vždy dopředu obeznámeni s místem, kde a v kolik hodin bude rozhovor proveden. Začátky rozhovorů se nesly v duchu odlehčených témat, z toho důvodu nejsou součástí nahrávek. Po této fázi následovalo vysvětlení všech náležitostí týkajících se potřeby audiozáznamu, anonymity a oznámení o jeho zapnutí. V průběhu rozhovoru bylo mnohdy třeba dětem otázky zopakovat pro jejich správné porozumění nebo se

ujišťovat o tom, že já jsem správně pochopila odpověď. V polovině rozhovoru jsem každého respondenta informovala o tom, kam až jsme se dostali, ujistila ho o dobré spolupráci a podpořila ho v otevřenosti. Na konci rozhovoru byla každému z respondentů dána možnost položit mi jakýkoliv dotaz. U každého respondenta jsem na závěr reflektovala učiněný rozhovor a probrala jeho momentální psychický stav, každý byl obeznámen s možností naše setkání v již odlehčené podobě prodloužit, popovídat si či zahrát více her. Třemi respondenty byl rozhovor popsán jako přínosný, potřebný, uvolňující či dokonce zábavný. Nejkratší rozhovor zaznamenaný na audiozáznam se pohybuje okolo 12 min. 40 s. Nejdelší okolo 33 min. 10 s.

6.5 Metoda analýzy dat

K analýze získaných dat jsem zvolila metodu tematické analýzy. Braun a Clarke (2006) ji definují jako metodu, jejíž pomocí výzkumník identifikuje a analyzuje témata výzkumného souboru tak, aby byla důležitá pro zodpovězení výzkumných otázek. Výstup poskytuje podrobný popis dat zasahujících do hloubky. Metoda je flexibilní a časově náročná. Metodu jsem zvolila z toho důvodu, že je při analýze žádoucí pohled na data z různých pohledů. Výzkumník musí nad daty neustále přemýšlet, hledat souvislosti a vlastním způsobem je interpretovat. S daty musí zacházet bez zaujetí, čemuž dopomáhá jejich neustálé procházení a pročítání. Tento přístup vyžaduje otevřený přístup k přehodnocování a změnám, jež mohou být v průběhu výzkumu žádoucí.

Braun a Clarke (2006) navrhují konkrétní kroky, kterých by se měl výzkumník držet při realizaci analýzy rozhovoru. Postup je rozdělen do šesti fází. Důraz je kladen na neustálé navracení se k předchozím bodům a na zacíleném postupu vpřed.

1. Seznámení s daty

Tato fáze analýzy spočívá v opakovaném pročítání všech získaných dat za účelem důvěrného seznámení se s obsahem.

2. Generování počátečních kódů

Výzkumník vypracuje ze souboru dat konkrétní kódy, z nichž vytvoří základní seznam. Následuje hledání opakujících se vzorců v souboru získaných dat.

3. Vyhledávání témat

V této fázi dochází k dokončování procesu kódování a nastává porovnávání a třídění konkrétních kódů a jejich zařazení do širších témat.

4. Propracování témat a jejich revize

Tato fáze slouží ke kontrole vytvořených témat a to opakovaným pročtením dat přiřazovaných k jednotlivým kódům. Témata by měla průkazně odpovídat datům a souviset s výzkumnou otázkou.

5. Vymezení a pojmenování témat

Při této fázi se výzkumník zabývá podrobně každým tématem a sleduje jeho propojování s ostatními tématy, vytváří se jeho výstižný název a objevují se subtémata.

6. Příprava zprávy

Konečná fáze spočívá v sepsání závěrečné zprávy a hodnocení celého výzkumu. Výzkumník se rozhoduje, které z témat nejvíce odpovídá na zkoumané otázky (Braun a Clarke 2006).

Vzhledem k nedostatku zkušeností s tematickou analýzou jsem v jejím průběhu postupovala dle pokynů Brauna a Clarke (2006). Celý proces analýzy probíhal následovně. Nejdříve jsem se seznámila s daty, která jsem s časovým odstupem několika dnů opakovaně pročítala. Postupně jsem si v textu začala vyznačovat důležité pasáže a vpisovat poznámky. V průběhu dalšího čtení jsem k jednotlivým částem vytvářela kódy. Sepsala jsem si seznam kódů, které jsem vytiskla a rozstříhala. Kódy jsem následně seřazovala do skupin podle podobnosti a porovnávala s dříve vyznačenými pasážemi. Z hotových skupin postupně vyvstávala jednotlivá témata a subtémata, která jsem opět kontrolovala skrze texty a přiřazené kódy. Sledovala jsem propojení s ostatními tématy. V konečné fázi je tedy definováno 6 hlavních témat. Přehled témat a subtémat, která vyvstala z rozhovorů, uvádím v tabulce č. 2 na s. 49.

6.6 Výsledky výzkumného šetření

Jak sem již zmínila výše, na základě vyhodnocování rozhovorů jsem si vytvořila seznam témat a subtémat. **V rozhovorech je znát velký rozdíl ve výpovědích dívek a**

chlapců, a to jak v rozsahu odpovědí, tak v jejich otevřenosti. Je důležité mít na mysli, že dívky bývají často mentálně vyspělejší než chlapci. Určitá subtémata se vyskytovala jen u některých respondentů, ale zdála se mi pro můj výzkum podstatná, proto je zmiňuji. Všechna témata na sebe navazují a různě se doplňují. Zajímavým zjištěním pro mne bylo, že mnoho odpovědí na položenou otázku se vyjevilo až v průběhu jiných otázek. **V odpovědích děti mnohdy odpovídaly ambivalentně.** Ráda bych také zdůraznila, že je nutné brát ohled na formu odpovědí vzhledem k věku dětí. **U některých chlapců se v rozhovorech vyskytuje přijetí oslovování matky partnera jako svého otce.**

Na základě rozhovorů jsem identifikovala 6 hlavních témat: vnímání vánoční atmosféry, emoční prožívání Vánoc, bytí s rodičem, představy o štedrém dnu, obdarování a porozhovorová změna. Téma „porozhovorová změna“ se věnuje emočnímu rozpoložení respondentů po rozhovoru, jejich myšlenkám a reflexím. V následujících podkapitolách představím hlavní uvedená témata a jejich subtémata.

Tabulka č. 2: Přehled témat a subtémat.

Téma	Subtéma
Vnímání vánoční atmosféry	Štědrý den
	Pospolitost
	Potřeba vánočních zvyků
Emoční prožívání Vánoc	Obava z průběhu štědrého dne
	Stesk po druhém rodiči
	Obava o druhého rodiče
	Bytí se sourozencem
Bytí s rodičem	Touha být s druhým rodičem
	Obava o své bytí o štědrém dnu
Představy o štědrém dnu	Rozpoložení
	Očekávání
	Přání změny
Obdarování	Starost o dárky
	Soupeření rodičů
	Radost
Porozhovorová změna	

6.6.1 Téma - Vnímání vánoční atmosféry

Všichni respondenti, kteří se výzkumu účastnili, mají zkušenost se slavením Vánoc zvlášť u matky a zvlášť u otce. Někteří respondenti vnímají atmosféru Vánoc u každého rodiče výrazně odlišným způsobem.

Například respondentka Stela vnímá rozdíl ve Vánoční atmosféře jako značný. Slavení u otce ji přijde uvolněnější a zábavnější než u matky. Shrnutí její nespokojenosti s rozdílnou atmosférou vyplývá nejmóstižněji z věty „[...] *asi byly lepší ty... když... všichni jsme byli pohromadě.*“

Většina dotazovaných se v úvodu rozhovoru shodovala na tom, že se na Vánoce těší a že jejich vztah k Vánocům se v průběhu let nijak nezměnil.

Výjimkou byla respondentka Kristýna, která v této oblasti již od počátku váhala. Jako jediná ze všech dotazovaných pocítila ve vztahu k Vánocům nějakou změnu, říká „[...] *dřív jsem se víc těšila na dárky a takhle a teďkon už mě to i je jedno. Že kdybych nic nedostala tak je mi to asi úplně jedno.*“ Později poznamenává „[...] *jako je to Štědrej večer, já se na něj jako docela těším... Nic mě tam nějak extra starosti nedělá... Ani nikdy nedělali. Prostě... se vždycky těšila na dárky... takže sem se spíš těšila... žádný starosti sem neměla... sem byla taky menší, takže sem neměla starosti.*“

A respondent Šimon, který změnu ve vztahu k vánocům pocítil také „[...] *už to není takový jako dřív.... už nevěřím tolik na Ježíška, jako to bylo dřív.*“

V průběhu rozhovoru začali respondenti odpovídat více ambivalentně a ke stejnému tématu se již vyjadřovali otevřeněji a často s obavami, které budou popsány v následujícím tématu „Emoční prožívání Vánoc“

Subtéma - Štědrý den

Prvním subtématem se stal konkrétně Štědrý den, jelikož všem respondentům se dařilo nejlépe a nejrozsáhleji vzpomínat a hovořit právě o něm. Většina respondentů se shodovala v tom, že způsob, jakým slaví Štědrý den, se v průběhu let výrazně nezměnil, v průběhu rozhovoru však nepřímó tematizovali rozvod rodičů tím, že se loňský Štědrý den od ostatních

lišil tím, že tam jeden z rodičů chyběl. Většina respondentů slaví Štědrý den pokaždé u matky, někteří ještě spolu s širším příbuzenstvem a teprve po Štědrém dnu jezdí k otci a zbylé rodině.

Respondent Patrik říká, že mu dělá radost domácí příprava na Ježíška a celková atmosféra v domácnosti. Dodává, že radost v něm vyvolává to „[...] že si ségra hraje... Je šťastná... To že taťka pomáhá mamce vařit...“

Pozitivní stránku vánoční atmosféry vyzdvihl i Jonáš, který říká „*dělá mi tam r... dělá mi radost, když je už tma venku, doma rozsvítíme světla i ten strom a potom jsou tam dárky.*“ Jonáš byl v průběhu rozhovoru velice vnímavý k mnoha detailům souvisejícím s Vánocemi a projevil se bohatou fantazií.

Subtéma - Pospolitost

Nejen výzdoba a zvyky ale hlavně lidé vytváří rodinnou atmosféru. Velká část respondentů považovala za významný faktor emočního naladění se na Štědrý den pospolitost rodiny a její naladění.

Respondentka Stela hodnotí jako nejvíce radostné právě to, že se sejde rodina pohromadě. Formuluje to, co ji dělá radost takto *[...] to že můžeme být celá rodina spolu. Nebo jako ne úplně všichni že jo... Ale rodina najednou, prostě jakoby...*“

Respondent Honza například označil pospolitost jako jednu z věcí, na kterou se těší o Štědrém dnu i tentokrát. Štědrý den totiž slaví i s prarodiči „[...] *nejvíce se těším, až bude celá rodina pohromadě.*“

Respondent Patrik, často hovořil o svých sourozencích, největší radost mu o vánocích dělá že „*je ségra šťastná..., že skáče radostí. Mamka taky, taťka taky... A já že sem taky šťastnej.*“

Subtéma - Potřeba vánočních zvyků

Většina respondentů měla zprvu velký problém vybavit si, jaké vánoční zvyky jejich rodina dodržuje, nebo co se za vánoční zvyk vůbec považuje. Pro mě bylo v rámci výzkumu důležité cokoli, co děti se svou rodinou pravidelně opakují právě o Štědrém dnu a jakou důležitost to pro ně má. Rodinné zvyky z rozhovoru začaly vystávat až v průběhu jiných otázek a to jako aktivity, které dělají obvykle v rámci Vánoc. Mezi zmíněnými vánočními

zvyky, které dělají o vánocích pravidelně, byly zmiňovány kromě typických zvyků, jako je vánoční šupinka pod talířem, vánoční večere, zdobení stromečku, koukání na pohádky, starání se o kapra, pečení cukroví a rozbalování dárků, i specifické zvyky jako například připravování jídla do misky pro blízké, kteří už umřeli nebo zapalování prskavek před domem. Velká část respondentů popisovala vánoční zvyky v souvislosti s pravidelným průběhem večera, který stále je anebo byl rodině vlastní v době, kdy byly rodiče pohromadě. Většina respondentů, považovala opakující se vánoční zvyky ve své rodině za důležité.

Respondent Patrik se vyjádřil na toto téma takto „*no tak když je to důležitý pro moji rodinu tak i pro mě.*“

Velká část respondentů zmiňovala, že absence vánočních zvyků by je mrzela a tyto zvyky by jim chyběly. Nutnost dodržování těchto zvyků vyjádřil v rozhovoru například respondent Jonáš. Vánoční zvyky by mu nechyběly z jednoho prostého důvodu, říká „*asi bych si je udělal sám v pokojíčku.*“

Zajímavý mi přijde fakt, že pouze dívkám by tyto zvyky nechyběly a nezdají se jim důležité. Jejich odpovědi však byli ambivalentní, viz následující text.

Respondentka Stela vánoční zvyky považuje za něco nedůležitého, podstatné pro ni je být hlavně s lidmi, které má ráda. Přesto zmiňovala, že právě díky nim, je atmosféra uvolněnější a prostřednictvím některých z nich, tráví například se svou babičkou ty nejhezčí chvíle. „*[...] s babičkou máme takovej zvyk vždycky, že děláme spolu... Připravujeme jídlo a.... ono to zní tak blbě jo, ale jakoby my si spolu povídáme přitom.... a když dáváme všem to jídlo tak si tak vždycky povídáme spolu... A to je asi ta nejhezčí chvíle s babičkou, protože se tam dokáže říct to, co by mi asi jinak neřekla.*“

U respondentky Kristýny jsem v průběhu rozhovoru vnímala vágní postoj k celým oslavám Vánoc, který by se mohl připisovat ke stále čerstvému rozvodu rodičů. Na vánočních zvycích se jí líbilo, jak jejich opakování, tak zvyk společného stolování, který v průběhu roku jinak neprobíhal „*že se mi líbí, že se sejdem všichni u jednoho stolu.... Že jsme spolu no ale ted'kon, jako když právě jsou rodiče rozvedení tak už to je takový, že jsme jen JÁ, Klárka a mamka. Ted'kon ještě s náma mamky přítel, takže už je to trošku jinačí, než když sem byla zvyklá na toho tatku... Ten už s náma není.*“

Tím se dostávám ke zmiňované pospolitosti. Na vánočních zvycích se většinou respondentů nejvíce líbilo právě to, že je dělají všichni společně. „*Že to děláme všichni dohromady a že je to takový uvolněný, když jako si o tom povídáme a pouštím ty lodičky třeba...*“ (Stela), „*Že.... že jsme pohromadě.... zdobíme stromeček....*“ (Honza)

6.6.2 Téma - Emoční prožívání Vánoc

K oblasti emočního prožívání Vánoc, jsem se v průběhu rozhovoru několikrát vracela a to především proto, že velká část dětí byla značně nervózní. Téma bylo nutné podchytit tak, aby se děti dokázaly co nejvíce soustředit, přemýšlet a srozumitelně se vyjádřit. Otázky na to, co jim dělá radost, a naopak co jim dělá starost, se objevovaly jak v souvislosti s nynějším prožíváním, tedy v období před Štědrým dnem tak v souvislosti s prožíváním jiných Štědrých dnů. Obecně se všichni shodovali v tom, že se na Vánoce určitým způsobem těší. Respondenti, kteří byli ve svém projevu otevřenější, se postupně shodovali na několika podtématech, které souvisely s tím, jak se o Vánocích cítí.

Subtéma - Obava z průběhu Štědrého dne

Obavy z toho, jak bude následující Štědrý večer probíhat, vyvstaly převážně u dívek. V průběhu rozhovoru se u dívek vyskytovalo mnoho ambivalentních odpovědí, nejvíce jich zaznělo v rozhovoru s Kristýnou. Z celkového rozhovoru vyplynulo Kristýnino přesvědčení o tom, že nepotřebuje rodiče pohromadě, ale starost jí dělají neustálé změny ve způsobu života a nepředvídatelnosti v souvislosti s průběhem Štědrého dne. Obavy se tedy obecně týkaly změn, na které si dívka musí zvyknout. Rozhovor se Stelou jsem však vnímala tíživěji, a to i díky jasně vyslovenému přání, mít rodiče pospolu.

Obě dívky se shodovaly v tom, že starostí je pro ně nyní to, jestli bude Štědrý večer hezký. Průběh Vánoc je znervózňoval právě i díky dřívějším zkušenostem, kdy se o Štědrém dnu necítily úplně dobře. Atmosféru tohoto večera často spojovaly i s partnery svých matek. Tato témata byla zmíněná i v otázkách týkajících se oblastí, nad čím děti před vánocemi nejčastěji přemýšlí.

„[...] zase budu s někým jiným... Že celej tak nějak rok, každý ty vánoce předtím, byly pořád všechny stejny... jsme ani nic moc jako nedělali jinýho... Pořád všechno stejný a ted'kon právě každý Vánoce jsou úplně jiný. Nejdřív samy... Ted'kon zase s někým jiným...“

Respondentka Stela v rozhovoru zmiňuje, že prožívání je ovlivněné stále ještě čerstvým rozvodem a nezvyknutím si na nového partnera matky. Kromě jiného je ovlivněna nepříjemnou vzpomínkou na loňský Štědrý den „[...] minulej rok, když jsme slavili s mámou, tak tam mámi přítel..., jakoby mu umřel táta... A byl takovej smutnej a celý ty Vánoce vůbec nebylo hezky.... Pro mě teda. Jako dostala sem dárky, super... Ale já jsem z toho nebyla šťastná, protože prostě to nebyly hezký Vánoce.“

Subtéma - Stesk po druhém rodiči

Velká část respondentů se shodla na tom, že nejraději vzpomínají na Štědrý den, který byl v období, kdy byli rodiče ještě pohromadě, čímž nepřímo tematizovali rozvod rodičů. U většiny respondentů se v rozhovorech objevoval stesk po druhém rodiči. Tento faktor zásadně ovlivňoval i mnoho jiných odpovědí. Někteří respondenti jej nadále tematizovali v otázkách, které se týkají obav o druhého rodiče nebo přání změny.

Ojedinelým způsobem vyjádřila stesk po druhém rodiči Stela, která konkrétně vyzdvihla situaci, ve které se necítila dobře. Situaci na loňském Štědrém dnu popisuje takto „oni mamku neměli rádi, ta rodina tátova.... Nebo jako ne neměli rádi.... Přijímali ji, ale úplně to nebylo dobrý. Tak se tam všichni tak bavili.... a to.... jenomže mě to bylo docela jako líto, že tam zrovna máma nebyla...“

Respondentka Kristýna se opakovaně vyjadřovala k tomu, že se jí změna nelíbí. Jednalo se konkrétně o proměnu situace v rodinném soužití, že už nejsou všichni spolu „[...] ted'kon s náma bude na Vánoce mamky přítel.... Zase jinej chlap. Jakoby cizí, že sem zvyklá na toho tatku a on tam bude někdo jinej no...“

Subtéma - Obava o druhého rodiče

Tíha nemožnosti dětí ovlivnit některé skutečnosti se projevila v obavách o druhého rodiče. Někteří respondenti se shodovali na tom, že jim právě na Štědrý den dělá starost, jak se cítí jejich druhý rodič. Každý nad svým rodičem uvažoval odlišně a toto téma pojímal jinak. Hlavními faktory vzbuzujícími v dětech obavu jsou - smutek rodiče z nepřítomnosti dítěte, osamocení a dětská potřeba rodiče, která způsobuje pocit z obtěžování rodiče.

Respondent Patrik v rozhovoru několikrát zmínil jako důvod jeho radosti atmosféru, která panovala v rodině. Přesto se i v těchto okamžicích najde místo pro starosti. Když tráví

Vánoce u matky, dělá mu starost, jak se cítí otec. Domnívá se, že jeho otec se o Štědrém dnu cítí „*radostně, když vidí, že je ten bráška nadšenější, ale zase i smutně že tam zas nejsem.*“

Respondentka Kristýna své obavy vyjádřila v souvislosti s loňskými Vánoce. Starostí pro ni bylo, jak bude prožívat Vánoce otec „*protože táta nejdřív s tím rozvodem ani nějak nesouhlasil... Takže třeba.... Aby nebyl na Vánoce sám..*“ Kristýny starost o otce se zdála být snesitelnější příchodem nové partnerky do otcova života. „*[...] ale právě tyhle Vánoce už je to lepší než ty před tím, protože si našel přítelkyni. Bydlí u ní, takže není sám... Takže to je dobrý.*“

Respondentka Stela projevila svou obavu a lítost v oblasti komunikace s otcem, se kterým je v telefonickém kontaktu po rozbalování dárků. Oproti dětem, jež se účastnily výzkumu, svou obavu vyjádřila formulací, zda svého otce neobtěžuje. Lítostivost směřuje ke své osobě, protože jí otec chybí a chce s ním být v kontaktu „*[...] já mám taky obavu z toho, že když je s tou svojí přítelkyní, kterou moc nemusím, tak že mu jako nechci volat... Nechci ho obtěžovat. Táta jako říká, že vůbec, že to.... Máma zase říká, nechte ho bejt, když s ním nejste tak mu nevolejte.... a to.... Jenomže já ho chci slyšet a pak si připadám blbě, jako že mu volám a že ho strašně tak jako nutím k tomu, aby se mnou mluvil... Tak já nevím... Je to snad můj táta, tak se s ním můžu bavit, ne.*“

Subtéma - Bytí se sourozencem

Polovina respondentů v rozhovorech uváděla především své sourozence, jako další lidi v rodinném prostředí, kteří se účastní Štědrého dne a polovina ostatní členy rodiny, kterými byly převážně prarodiče. Přesto právě u zmiňovaných sourozenců byla kladena velká váha na důležitosti spolubytí s nimi o Vánocích.

Pro respondentku Stelu, jsou nejpříjemnější Vánoce ty, které může slavit u otce a to právě z důvodu, že se tam sejde i se svými prarodiči a je tam podstatně veselejší nálada. O svém mladším bratrovi mluvila v rozhovoru několikrát. Uváděla, že Vánoce slaví vždycky s ním a že bez jeho přítomnosti by to nebyly Vánoce pro ni „*no, to bych asi nezvládla bez bráchy...*“

Respondent Patrik často hovořil o svých nevlastních sourozencích ze strany matky, tak otce. Nejčastěji však v souvislosti s průběhem Štědrého dne zmiňoval sestru, která mu dělá stále něčím radost, například mu působí o Vánocích radost to, že může jít se sestrou

čokolády z adventního kalendáře „*ségra že už si počítá... Kolikrát se ještě vyspí do toho Štědrého dnu.*“

6.6.3 Téma - Bytí s rodičem

Další téma, které jsem napříč rozhovory zaznamenala, bylo „bytí s rodičem“, a z něj vyplívající subtéma - „obava o své bytí o Štědrém dnu“ a „touha být s druhým rodičem“. V posledním subtématu je vyjádřena jak radost z bytí s daným rodičem, tak lítost z nemožnosti bytí s druhým rodičem o Štědrém dnu. Tato lítost byla dětmi často vyjádřena nepřímou, což se jevilo jako jeden z důvodů mnohých ambivalentních odpovědí, které nastávaly často až po emočně otevřenějších odpovědích.

Respondentka Kristýna se vyjádřila k tomu, že ji dělá radost být na Štědrý den u matky, zároveň však dodává „*většinou se mi stýská taky po tátovi, protože to byly taky všechny ty zvyky... Byla jsme celá rodina pohromadě... Ale že sem s mamkou jako tak to mi nevadí. Spíš právě dělá radost.*“

Subtéma - Touha být s druhým rodičem

Vyloženě přání být na Štědrý den s druhým rodičem byla na přímo vyslovena pouze respondentkou Stelou, přesto se mi zdálo toto téma velice důležité zmínit „*no mrzí mě, že nemůžu být s tátou dvacátýhočtvrtýho, že spolu budem až dvacátýho šestýho... Takže...*“ Stela byla jedinou z respondentek, která se mi v rozhovoru rozplakala a to konkrétně při tomto tématu „*[...]s pláčem hovoří) protože vím, že bych si to užila asi trošku víc no.*“ Potřeba být u druhého rodiče byla dětmi nejvíce hájena průběhem celého dne, který se nese v příjemnější atmosféře.

Někteří respondenti zmiňovali přání, aby byl otec přítomen v rodině, kde se pravidelně Štědrý den slaví. Čímž nepřímou vyslovili přání mít rodiče pospolu.

Respondentka Kristýna o přání slavit Štědrý den s otcem, sestrou i matkou hovořila velice opatrně „*[...]lepší by bylo... Kdyby tam nebyl mamky přítel...*“ přesto jej přímo vyslovila „*[...]nebo nejlepší s tátou ale... Jako nevadí mi to, no...*“ Několikrát však opakovala, že jde jen o to, že si musí zvyknout a že ji rozvod rodičů nevadí.

Subtéma - Obava o své bytí o Štědrém dnu

Poslední subtéma tématu „bytí s rodičem“ se zaměřuje na starost o svou vlastní osobu, konkrétně v souvislosti s tím, kde stráví respondenti Vánoce, s kým je stráví.

Respondent Patrik se vyjádřil k tématu tím způsobem, že jeho momentální obavy se týkají toho, kde Štědrý den stráví *„mě starost dělá, jestli budu bud' u tatky, nebo u mamky.“* Tato problematika souvisí s již dříve zmiňovaným subtématem: „obava o druhého rodiče“ Patrik se totiž zmínil, že jeho obava spočívá v tom, jak se druhý rodič asi cítí, když právě on s ním není.

Respondentka Kristýna své obavy dávala do souvislosti s tím, že bude tentokrát slavit Štědrý den i bez sestry. Bude tedy jen s matkou a jejím novým přítelem *„[...]takže vlastně bez ségry ještě... Takže jako ne že se bojím ale jako takovej stres no, že vlastně... Je tam už jenom mamka se mnou a táta a Klára, ty už se mnou vlastně nebudou.“*

6.6.4 Téma - Představy o Štědrém dnu

Předposledním tématem jsou představy o Štědrém dnu, které se vyskytují u všech respondentů. Právě v souvislosti s představami blížícího se Štědrého večera se u dětí projevovalo v době rozhovoru určitě emoční rozpoložení a nálady. V kontextu toho se vyjevila i různá očekávání a přání.

Subtéma - Rozpoložení

Jak jsem již zmínila, většina dotazovaných se v rozhovorech shodla na tom, že se na vánoce těší. Při zpracovávání dat jsem zaznamenala rozdíly v odpovědích mezi děvčaty a chlapci. Všichni chlapci byli v průběhu rozhovoru na Štědrý den natěšení oproti dívkám, které měly pocity smíšené, často ambivalentní či nejisté.

Respondent Jonáš, se cítil v době rozhovoru spokojeně, vyjádřil své těšení takto *„jakoby sem to... jako šťastnej že už je to jenom za čtyři dny, protože ono už se to fakt blíží.“*

Respondent Patrik byl z nadcházejícího Štědrého dne také nadšený, těšil se na všechno, co je s vánocemi spojené *„sem nadšenej, jakože už to za chvilku bude, že budou ty prázdniny a tak.“*

Respondentka Kristýna, měla své pocity výrazně ambivalentní, v projevu hodně váhala a v tomto duchu se nesl celý rozhovor. Při rozhovoru o svém rozpoložení říká „[...]tak normálně se cítím. Že mám teda takovej stres... Ani ne strach.... jenom prostě.... jak to bude probíhat... Ale nějak jako velkej strach nemam.... se docela těším.... jako já Vánoce moc nemusím ale jako těším se na ně samozřejmě.“

Respondentka Stela v průběhu rozhovoru zmiňovala mnoho svých obav. Nadcházející Štědrý den se svou matkou dopředu naplánovala, což přispělo jejímu těšení „[...] tak asi se těším určitě.... Protože tam budu mít ty děti, že jo.... asi nad tím nebudu tolik myslet.... nad tím, na co bych myslela, kdyby tam nebyly. Ale že jo takhle to nebude všechny Vánoce a mámy přítel.... A protože to ještě není tak dávno, co se rozvedli máma s tátou takže.... nevím no.... Ještě sem si na toho přítele nezvykla.“ Při otázce, jak se cítí nyní před Štědrým dnem odpovídá „asi tak mám úplně smíšený pocity, protože vůbec nevím.“

Subtéma - Očekávání

V tomto subtématu se respondenti opět rozdělili na skupinu chlapců a dívek. Všichni chlapci očekávali, že Štědrý den bude probíhat úplně stejně jako každý rok a s tím byla většina spokojena, kdežto dívky se v této oblasti rozcházely.

Respondentka Stela, se pokusila své obavy z Vánoc vyřešit tím, že s matkou předem naplánovaly Štědrý večer, kterého se měla účastnit i matčina kamarádka s podobně starými dětmi „[...]bylo to takový vůbec neuvolněný a ne jako u táty a toho sem se bála, proto sem mámě nabídla, aby u nás byla ta kamarádka a aby byla sranda“. Domnívám se, že právě díky konkrétnějšímu plánu se i možné úzkosti z nastávajícího průběhu Štědrého dne snížily. Přesto byla ve Stely projevu znát značná lítost „[...]tak asi se těším určitě, protože tam budu mít ty děti, že jo... Asi nad tím nebudu tolik myslet... Nad tím co bych myslela, kdyby tam nebyly. Ale že jo takhle to nebude všechny Vánoce a mámy přítel... A protože to ještě není tak dávno, co se rozvedli máma s tátou takže.. Nevím no, ještě sem si na toho přítele nezvykla.“ Stela klade důraz na přání, aby Vánoce proběhly hlavně uvolněně „nějak aby sem hlavně nebyla nějak smutná z toho... Protože to bych asi úplně nedala [...]a nechci tam brečet a to... před.... před nima.... takže...“

Respondentka Kristýna se domnívá, že Štědrý den bude probíhat stejně jako každý rok, jen s chybějícími členy rodiny, díky čemuž již v předešlých subtématech vyjadřovala

ambivalentní pocity. Štědrý den bude probíhat „[...]asi jako každej Štědrej večer akorát, že tam prostě nebude táta ani Klára no... Že místo toho si tam sedne jinej chlap k nám a budeme večeřet no...“

Subtéma - Přání změny

Zajímavé zjištění bylo, že někteří respondenti vyslovili přání mít na Vánoce doma svého otce. Při položení otázky po přání v jiné formulaci se již přání netýkalo přímo rodiče. V otázkách týkající se toho, jak by si dotazovaní přáli, aby letošní štědrý den vypadal, kdyby si jako kouzelníci mohli jakoukoliv změnu vyčarovat, se opět respondenti ve svých odpovědích rozdělili do skupinek dívek a chlapců. Většina chlapců se k přání určité změny o Štědrém dnu vyjádřila. Jejich přání se od sebe lišila, ale byla charakteristická značným ponořením do fantazie.

Zmíním zde například respondenta Jonáše, který se pro tuto otázku vyloženě nadchl a přání vymyslel hned několik. Kromě toho, že by si přál, aby na Vánoce sněžilo, bylo jeho přáním vidět Vánoce jiných lidí a to tak, že by domy měly místo stěny sklo. Dalším přáním bylo „Přál bych si, aby všechny nějaký jehličnatý stromy byly ozdobeny taky.“

Respondent Honza byl ve všech svých odpovědích docela uzavřený. Jeho nervozita byla hodně znát jak ve verbálním tak neverbálním projevu. Skutečnost že mu otec chybí, však vyjádřil v několika odpovědích, čímž nepřímě tematizoval rozvod rodičů. Například v otázce po přání řekl „[...]aby tam byl děda Pepa a tatka.“ Víckrát se již k této tématice nevracel.

Dívky zůstávaly spíše v realistických představách a přáních. Kromě předchozích ať již přímo nebo nepřímě vyslovených přání mít rodinu pohromadě, se v těchto otázkách zaměřily ještě na jiná přání.

Respondentka Kristýna svou váhavost projevila i v těchto otázkách. V předchozích odpovědích se vyjádřila k tomu, že by si přála, aby s nimi byl na Vánoce otec nebo alespoň kdyby Vánoce slavili bez matčina přítele. V otázkách, co by si jako kouzelník přála změnit již formulovala své přání takto „[...]asi bych jako... Nic zásadního... No, možná bez toho mamky přítele, že by jsme byly spolu, ale jako já nevim... Asi bych nic změnit nechtěla“

Respondentka Stela by si jako kouzelník přála změnit atmosféru, která panuje o Štědrém dnu u matky, což bylo řečeno v návaznosti na nehezkou vzpomínku z prvních Vánoc

slavených u matky. *„Taky atmosféru, protože na tom zrovna dni když jsme s mámou na ty Vánoce tak to.... Bylo to zatím jen jednou tak nemůžu úplně jako říkat, jakože co bych změnila, ale asi tu atmosféru.“*

6.6.5 Téma - Obdarování

Napříč všemi rozhovory vyvstalo jako další a již poslední téma „obdarování“. Vánoční dárky se v rozhovorech staly velkým tématem. Většina respondentů projevovala velké těšení se na dárky. Kromě dostávání dárků se u dětí objevily také starosti spojené s tím, čím ony obdarují své blízké.

Specificky se objevila dokonce zmínka o pocitech trapnosti při rozbalování svých dárků, který popisuje Stela *„[...] vždycky úplně nevím, co mám dělat u toho stromečku, když dostanu ten dárek... Tak si připadám tak trapně (smích)... Jo tohle jsem chtěla... Ale jako nevím, co mám dělat.... Tak vždycky jenom.... To rozbalim.... a(smích)“*

Vzhledem ke špatné zkušenosti se vyjadřuje k nepříjemným pocitům, které souvisejí s rozbalování dárků i Šimon *„[...] já nikdy neměl rád.... první otvírání dárků doma... Protože sem se na to vždycky strašně těšil a potom... Mám na to takovej div... Se mi tam něco stalo... tak nechci to... Tak jsme u babičky většinou...“*

Subtéma - Radost z dárků

Většina respondentů se zmiňovala o tom, že jim největší radost o Štědrém dnu dělají také dárky, které dostávají. Chlapci vyjadřovali jak radost z dárků, těšení se na dárky, tak časté přemýšlení o tom, co pod stromeček asi dostanou. Dívky se v tomto tématu opět rozcházely a jejich odpovědi byly specifičtější.

Respondentka Kristýna svou radost nevyjadřovala s takovým nadšením jako ostatní respondenti, avšak nakonec také jmenovala dárky jako to, co jí o Štědrém dnu udělá největší radost, avšak vzhledem k různým změnám a očekáváním které zaujímá letos *„Mmmm... asi.... asi ty dárky. No většinou... Ted'kon už nevím... Ted'kon sem docela vyrostla. Tak nevím, co mi dělá radost.“*

Mnoho respondentů se s úsměvem na tváři zmiňovalo o tom, jak rádi jsou, když vidí rozbalovat dárky ostatní členy rodiny a vidí jejich upřímnou radost.

Respondentka Stela popisuje situaci takto „[...] když vidím, jak si někdo rozbaluje můj dárek, kterej sem mu dala a vím, že se mi líbil a vím, že jemu se musí líbit taky, tak to je vždycky... to se mi strašně líbí...“

Subtéma - Starost o dárky

V rámci tématu „obdarování“ velká část respondentů hovoří o starostech, které se týkají shánění dárků, a to i v souvislosti s nedostatkem financí. Tato problematika se stala jednou z hlavních, nad kterou respondenti před Štědrým dnem nejčastěji přemýšleli.

Respondentka Stela se svěřila s tím, že ji v období před Štědrým dnem, provázejí tyto starosti v myšlenkách často. Nad touto problematikou uvažuje takto „[...] ještě nemám tolik peněz, že bych chtěla... Který mám ráda... A vím, že třeba tátovi musím dát a mamce taky, tak že jako... Že mě to mrzí. Já strašně ráda dávám dárky... Takže, že jim nemůžu dát no a že oni mě daj a ja jim nemůžu a...“

S financemi souvisely i starosti, kterými se touto dobou zabýval nejčastěji respondent Jonáš. Jeho myšlenky se odehrávají v duchu spravedlnosti. Říká, že se obává toho, kolik budou stát dárky pro něj a aby nestály víc než ty pro bráchu a ségru „[...] jako myslím to, že aby... Aby sem neměl dva za.... zzza nějak moc.“ Starost s obdarováním vyjadřoval i ve vztahu k jiným lidem. Zmínil se, že dárky musí kupovat i do školy a že to nestihá. Sám by si přál, aby mohl obdarovávat více, jeho přáním je „[...]aby sem měl třeba víc dárků pro mamku a tahle... Protože mám jenom jeden vždycky.“

Subtéma - Soupeření rodičů

Soupeření rodičů bylo specifické subtéma vyskytující se jen u respondentky Stely. Vyjádřila se k nespravedlivosti týkající se finančních nepoměru u rodičů a to v souvislosti s nakupováním dárků a ještě nemožnosti chápání této situace mladším bráškou. Toto subtéma navazuje na subtéma „starost o dárky“ tentokrát ale děti neřeší svou finanční situaci ale rodičů. Stela dobře ví, co všechno musí platit její matka. Přijde jí, že spolu rodiče soupeří a zdá se jí to nespravedlivé. „[...] brácha jak je ještě malej, tak... Dárky, dárky, dárky... Tak máma úplně nemůže nám koupit všechno, co chcem... To já ani po ní nechci... Ale prostě brácha je malej a ty dárky chce a táta s mámou tak soupeří, že jakože prostě budou mít lepší dárky, a protože, a protože má víc peněz... A Pepíček je na těch taťkových Vánocích určitě asi radši kvůli tomu, že tam dostane víc dárků a pak je mi prostě strašně blbě kvůli mámě,

protože nám všechno koupit nemůže, přitom nám platí školu, všechno kolem ale táta vlastně školu ani žádný úkoly... On nic neplatí.... kvůli tomuhle... Takže on může zaplatit co chceme my ale nechápe, že ta máma za to nemůže... Platí něco jinýho.“

6.6.6 Téma - Porozhovorová změna

Jako důležité mi přišlo zmínit téma, které se objevovalo u některých respondentů a týkalo se změny, kterou na sobě po celém rozhovoru zaznamenali. Ráda bych také poznamenala, že všichni respondenti odcházeli v dobrém emočním rozpoložení. Ti, které budu nyní zmiňovat, byli v celém rozhovoru nejotevřenější a působili na mě emočně nejvyzráleji.

Respondent Jonáš z reflektoval, že se po rozhovoru cítí zvláště *„já ne... To je... To je takový těžký to popsat.“* Povídat si takto detailně o Vánocích pro něj bylo novou zkušeností, která ho ale dle jeho sdělení bavila.

Respondent Patrik se mi jevil jako jeden z mála chlapců, který byl velmi citlivý. Přesto že nejprve tvrdil, že žádnou změnu po dokončení rozhovoru nepocítuje, zmínil, že momentálně stále přemýšlí nad rodinou *„jak se budeme cejitit... Jak budem veselí... Jestli hodně nebo málo.... no“* Byl také jedním z těch, kterého zajímaly i mé Vánoce.

Respondentka Stela se v průběhu rozhovoru rozplakala, téma rozvedených rodičů v souvislosti s Vánocemi pro ní nebylo vůbec snadné. Na konci rozhovoru reflektuje takto *„Asi mám teď takovou čistší hlavu no... Protože když si o tom povídám s mámou tak... Máma úplně jako.... není ten správný člověk, protože je v tom a nemůžu o ni úplně říkat blbý věci a říct ji to třeba jo - mami ty za to celý můžeš.... ale nemůže za to ale jakoby kdyby to tak bylo tak ji to říct nemůžu, že jo a tak... Takhle když si povídám s.... někým neutrálním.“* Po skončení rozhovoru se Stela cítila dobře a zajímala se o to, jak budu slavit Vánoce já.

7 Závěr a shrnutí výzkumného šetření

Ze získaných rozhovorů jsem vyhodnotila 6 témat a 15 subtémat. Jak jsem již zmiňovala, výsledky není možné generalizovat na širší populaci. Důvodem je malý počet respondentů a povaha bakalářské práce. Tento předvýzkum má sloužit jako základ pro vytvoření hypotéz k následujícímu kvantitativnímu výzkumu, kterému bych se ráda věnovala v rámci diplomové práce

Cílem práce bylo zmapovat prožívání dětí z rozvedených rodin v období vánočních svátků, zjistit zda je pro děti důležité dodržování vánočních zvyků a jaká jsou jejich očekávání z nadcházejícího slavení Štědrého dne. Na základě získaných informací se pokusím odpovědět na výzkumné otázky.

1. Jak prožívají vybrané děti z rozvedených rodin vánoční svátky?

Způsob prožívání vánočních svátků a Štědrého dne se u dívek výrazně odlišoval od chlapců. Většina chlapců vyjadřovala své prožívání o vánočních svátcích i přes některé projevy starostí obecně uvolněněji. Dívky prožívaly tuto dobu se smíšenými nebo ambivalentními pocity. Na Štědrý den se stejně jako chlapci těšily, ale obavy výrazně převažovaly. V konečné fázi se vyjevilo mnoho různých a podstatných obav u mnoha respondentů. Respondenti zmiňovali obavy z toho, jak bude blížící se Štědrý den probíhat, u koho a s kým budou Štědrý den slavit, jak se bude cítit rodič, se kterým nebudou. Převážná část respondentů se v období vánočních svátků zabývala starostmi, které se týkaly nakupování dárků a nemožnosti dopřát rodičům z důvodu nedostatku financí dárky podle vlastních představ. Významným faktorem, který působil na emoční naladění se respondentů na Štědrý den, byla také pospolitost rodiny. Děti zmiňovaly radost z možnosti trávit čas s rodiči, prarodiči, sourozenci i jinými příbuznými.

2. Považují vybrané děti z rozvedených rodin udržování vánočních zvyků za důležité?

Odpovědi na tuto otázku musí být rozděleny na skupinu dívek a chlapců. Chlapci považovali dodržování vánočních zvyků ve své rodině za důležité a absence zvyků by je mrzela. Dívky se k jejich potřebnosti vyjadřovaly ambivalentně. Vánoce si dokáží představit i bez dodržování vánočních zvyků, nemrzelo by je, pokud by nebyly. Přesto však i dívky v průběhu rozhovoru spojovaly vánoční zvyky s uvolněnou atmosférou a nejkrásnějšími

okamžiky s členy rodiny. Jedna z respondentek zaznamenala po rozvodu rodičů změnu v četnosti vánočních zvyků, které spojovala s nepřítomností otce. Dalo by se tedy shrnout, že většinu vánočních zvyků vnímají všechny děti jako součást Vánoc, která souvisí s převážně pozitivními emocemi.

3. Jaká očekávání zaujímají vybrané děti z rozvedených rodin k nadcházejícím oslavám Štědrého dne?

V tom jaká očekávání k nadcházejícímu Štědrému dnu respondenti zaujímají se opět výpovědi chlapců a dívek výrazně odlišovaly. Všichni chlapci očekávali stejný průběh Štědrého dne, jako každý rok s čímž byli spokojeni. Vyjadřovali své těšení, nedočkavost a doufali, že budou s rodinou šťastní. U dívek byla znát značná nervozita z toho, jak ony samy nad Štědrým dnem přemýšlejí a co očekávají. Jedna z respondentek se pokusila svým obavám předejít tím, že spolu s rodičem naplánovala Štědrý den dopředu a pozvala si na návštěvu kamarádku s maminkou. U dívek zazněla různá přání. Přání slavit Štědrý den bez matčina partnera, přání aby Štědrý den proběhl v klidu, bez pláče.

4. Tématizují děti z rozvedených rodin rozvod rodičů?

Všichni respondenti rozvod rodičů tématizovali. Velká část respondentů však spíše nepřímo, například v odpovědích po přání, kdy si někteří přáli mít otce na Vánoce doma nebo ve většině obav zmíněných v první výzkumné otázce. Pouze dívky rozvod tématizovaly přímo. Rozvodem vysvětlovaly osobní tíživou situaci v podobě obav a nejistot zmiňovaných v souvislosti se Štědrým dnem, a to protože od rozvodu uplynula krátká doba a ještě si nestačily zvyknout.

7.1 Diskuse

Hlavním cílem realizovaného předvýzkumu bylo získat odpovědi na předem připravené výzkumné otázky. K získání dat a detailnějšímu porozumění dané zkušenosti jsem zvolila metodu hloubkového polostrukturovaného rozhovoru. Tato metoda mi poskytla strukturu, díky které jsem si byla v rámci prvotní zkušenosti s tímto typem rozhovoru jistější. Zároveň mi poskytla prostor pro případné přeformulování otázek a volnější formu rozhovoru. Při tematické analýze dat jsem však zaregistrovala, že právě flexibilita zvolené metody mi umožnila, abych v důsledku osobní nervozity poskytla některým respondentům méně času na odpověď. Díky některým mnou přeformulovaným otázkám, které měly sloužit k „lepšímu“

porozumění, jsem míru otevřenosti respondentovo odpovědi spíše uškodila. Jelikož jsem vedla tento typ rozhovorů poprvé, až při analýze dat mě napadaly lépe formulované a doplňující otázky, které mohly v rozhovoru zaznít a dopomoci tak respondentům k jejich lepšímu vyjádření.

Při realizaci výzkumného šetření jsem u některých respondentů vnímala potřebu delšího časového rozmezí, vzhledem k jejich velké nervozitě či krátké době od rozvodu a tedy i velké potřebě o něm hovořit. Problém výzkumu nastal zejména ve fázi ošetření dítěte, která již není součástí přiložené nahrávky, kdy se například v průběhu hry jedna z respondentek více otevřela a rozvod rodičů opět tématizovala. Zmiňovala se o tom, že rozvod probíhal právě v období Vánoc, které pro ni nebyly vůbec lehké zvládnout, avšak z důvodu nevytvoření audiozáznamu jsem tento výstup nezahrnula do výzkumu. Přesto ve mně dívčino sdělení zanechalo významnou stopu.

Problémem výzkumu by také mohlo být možné ovlivnění dítěte rodičem. Dítě mohlo být předem informováno a připraveno na to, jakým tématem se výzkum zabývá. Konkrétně slovní spojení „dětí z rozvedených rodin“ které je uvedené v názvu bakalářské práce mohlo dítě předurčit k charakteru jejich výpovědi. I přes to se však objevili respondenti, kteří tématizovali rozvod pouze nepřímo a dál se k tomuto tématu nevyjádřili. Také si uvědomuji, že některé otázky mohly na děti působit návodně.

Jeden z dalších faktorů ovlivňující výsledky výzkumu je genderová nevyváženost. Tato komplikace nastala nepředvídatelně krátkou dobu před realizací prvních rozhovorů. Některým matkám, které chtěly své děti zapojit do výzkumu, nebylo poskytnuto svolení a podpis od bývalého manžela. Dalším faktorem, který vyvstal v průběhu realizace rozhovorů, byla účast dětí, jak z venkova, tak z velkých měst. Rozdíl byl markantní jak v otevřenosti projevu, tak vystihnutí emočního rozpoložení. Je ale i mnoho jiných faktorů vstupujících do celkového dění, které jsem výzkumem nepodchytila, například vzdělanost rodičů, finanční a sociální zabezpečení rozpadlých rodin a další. Tyto faktory spolu s faktem malého počtu zúčastněných respondentů, jejich velké individualitě a odlišné době i zkušenosti s rozvodem rodičů jsou důvodem, proč nejsou výsledky výzkumu zobecnitelné.

Motivací pro volbu takového tématu mi byl fakt, že rozvod je dnes běžnou záležitostí a ve své podstatě se nejedná o žádné stigma. Tuto možnost řešení problémů volí dnes velké množství lidí a to mnohdy i bez větší námahy na krizovém soužití s partnerem zapracovat.

Jistotu v rodičích a pevné rodinné zázemí, považuji za úplný základ toho, jak se člověk v dětství i dospělosti vztahuje k lidem a okolnímu světu. Chápu, že často dochází k situacím, kdy se pro děti přijatelná rovnováha rodiny opět navrátí právě až rozvedením manželského páru, proto tuto možnost nezavrhnuji. Přesto jsem nabrala dojem, že dnes je již jeho pojmání často zlehčováno větami typu: „Časem si zvykneš" nebo „Dneska se rozvádí každý druhý" či „Dějí se i horší věci" a mnoho dalších.

Obecně je známo, že pro velkou část dospělé populace jsou vánoční svátky stresující. Dnešní společnost si je nastavila jako svátek konzumu. Lidé musí více než obvykle rozmýšlet nad financemi. Již dlouhou dobu před Štědrým dnem jsou lidé denně vystavováni komerčnímu tlaku na přípravu dokonalých Vánoc, které s sebou nesou mnoho rituálů a tradic, jež je zapotřebí stihnout. Právě tímto i vznikl výzkumný nápad zjistit, jak takové svátky pojmají děti ve věku od 11 do 12 let, které mají vánočních oslav více, než děti z nerozvedených rodin. Obecně je totiž přijímán fakt, že většina dětí se na Vánoce automaticky těší, protože dostanou dárky, koukají se na pohádky a nechodí do školy. Pro tuto práci byly vybrány děti mladšího školního věku, které již v širších souvislostech rozumí důvodům i následkům rozvodu a dokáží o tom metakomunikovat. Cílem předvýzkumu bylo objevit témata, kterými se děti ve vánočním čase zabývají nejvíce.

Tento předvýzkum má sloužit jako základ pro vytvoření hypotéz k následujícímu výzkumu, který by měl být proveden kvantitativně na větším souboru dětí, a jemuž bych se ráda věnovala v diplomové práci.

Téma se mi zdálo vzhledem k jeho specifickému zaměření málo probádáno a motivem mi byl možný přínos detailnějšího zmapování toho, jak děti prožívají rodinné svátky, které jsou charakteristické některými svými tradicemi. Zajímalo mě, čeho si děti na Vánocích všímají nejvíce, co je pro ně důležité, co jim dělá největší radost ale i starost.

Vzhledem k osobní zkušenosti s rozvodem rodičů, jsem byla přesvědčena, že mou výhodou bude citlivá interakce s dítětem a schopnost připravit pro něj co nejbezpečnější a nejpříjemnější prostředí. Velkým motivem mi při zpracovávání dat byla důvěra svěřená rodiči, kteří byli za tuto příležitost vděční a projevíli velký zájem o zhotovenou práci. Na místě je však třeba i uvést fakt, že mnoho rodičů, které jsem na třídních schůzkách oslovila, neprojevílo o výzkum zájem. Domnívám se, že z jejich strany mohla vyvstat obava z možného emočního rozhození dítěte a následné nevyrovnanosti o Štědrém dnu.

ZÁVĚR

Tématem bakalářské práce jsou děti z rozvedených rodin a jejich prožívání vánočních svátků. Teoretická část se zabývá charakteristikou nukleární rodiny, jejími funkcemi a rodinným systémem. Přibližuje psychologický vývoj dítěte mladšího školního věku a blíže se zaměřuje na některé vývojové složky podstatné pro rozvoji osobnosti. Zabývá se aspektem zátěžových situací typických pro mladší školní věk a s tím souvisejícími možnými neurotickými příznaky. Dále se věnuje tomu, jak na dítě působí rodinná atmosféra, škola a mimoškolní aktivity. Rozsáhlou oblastí je téma rozvodu, kde jsou rozebrány fáze rodiny v době před i po rozvodu, možná porozvodová rizika, důsledky a dopady rozvodu na dítě. V závěru se teoretická část zabývá vánočními svátky, charakteristikou rituálů a to i jejich souvislostí se zmiňovanými vánočními svátky. Nakonec nabízí některé druhy psychosociální péče pro rodinu i dítě.

Výzkumná část bakalářské práce se zabývá tím, jak děti z rozvedené rodiny prožívají vánoční svátky, jaká očekávání zaujímají k nadcházejícím oslavám Štědrého dne a zda je pro ně podstatné udržování vánočních zvyků. V neposlední řadě také odpovídá na otázku, zda děti v průběhu rozhovoru tematizují v souvislosti s prožíváním těchto svátků rozvod rodičů. V této části jsem definovala 6 hlavních témat a 15 subtémat, identifikovaných na základě kvalitativních rozhovorů. Data byla sbírána metodou hloubkového polostrukturovaného interview. Rozhovory jsem uskutečnila s 6 participanty. Některá témata se objevila napříč všemi rozhovory, některá pouze u jednotlivců. Výstup jsem podložila konkrétními úryvky z rozhovorů. V rámci výzkumného šetření se vynořilo množství zajímavých témat, která bych ráda použila jako základ pro vytvoření hypotéz do diplomové práce. Za možnost hloubkových polostrukturovaných rozhovorů s dětmi jsem velice vděčná. Tato zkušenost mě velmi obohatila a umožnila mi poznat nedostatky, na kterých potřebuji zapracovat, aby má diplomová práce byla profesionálnější.

Domnívám se, že by tato práce mohla napomoci k detailnějšímu obrazu o tom, čemu dítě z rozvedené rodiny věnuje v období vánočních svátků pozornost a jak bohatě je prožívá. Mou domněnku potvrzuje i zájem rodičů všech zúčastněných dětí, kteří si přáli práci zaslat a považují za přínosný již samotný rozhovor s dítětem.

Seznam použitých zdrojů literatury

Knižní zdroje:

Bakalář, E. (2006). *Rozvodová tematika a moderní psychologie: (studijní texty jsou zaměřeny na osud dítěte, jehož rodiče procházejí nebo již prošli rozvodem)*. Praha: Karolinum.

Berger, M. & Gravillon I. (2011). *Když se rodiče rozvádějí: jak pochopit citění dítěte a jak mu pomoci*. Praha: Portál.

Dallos, R. (1991) *Family belief systems, therapy and change*. Bristol, PA, USA: Open University Press.

Everett, C. a Everett, S. G.(2000). *Zdravý rozvod pro rodiče i děti*. Praha: Talpress.

Fischer, S. & Škoda, J. (2014). *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. Praha: Grada.

Hartl, P., & Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.

Helus, Z. (2004). *Dítě v osobnostním pojetí. Obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Praha: Portál.

Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál.

Herybek, P. (2005). *České Vánoce*. Praha: Grada.

Hetherington, E. M. & Kelly, J. (2003). *For Better or For Worse: Divorce Reconsidered*. New York, NY, US: W.W.Norton & Co.

Kaufmann-Huber, G. (1998). *Děti potřebují rituály*. Praha: Portál.

Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.

Novák, T. (2012). *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Praha: Grada.

Novák, T. & Průchová, B. (2007). *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha: Grada.

Plaňava, I. (2005). *Průvodce mezilidskou komunikací: přístupy - dovednosti - poruchy*. Praha, Česko: Grada.

- Procházka, M. (2012). *Sociální pedagogika*. Praha, Česko: Grada.
- Pugnerová, M., & Kvintová J. (2016). *Přehled poruch psychického vývoje*. Praha: Grada.
- Rogge, J. U. (1999). *Dětské strachy a úzkosti*. Praha: Portál.
- Říčan, P., Krejčířová, D. & kol (1997). *Dětská klinická psychologie*. Praha: Grada.
- Shapiro, L. E. (1998). *Emoční inteligence dítěte a její rozvoj*. Praha: Portál.
- Sobotková, I. (2001). *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.
- Šmolka, P. (2010). *Nevěra: pro podváděné i podvádějící*. Praha: Grada.
- Špatenková, N. (2004). *Krize: psychologický a sociologický fenomén*. Praha: Grada.
- Špaňhelová, I. (2010). *Dítě a rozvod rodičů*. Havlíčkův brod: Grada.
- Teyber, E. (2007). *Děti a rozvod: [jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů]*. Praha: Návrat domů.
- Thorova, K. (2015). *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál.
- Vágnerová, M. (2012). *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.
- Vymětal, J. (2007). *Speciální psychoterapie-2., přepracované a doplněné vydání*. Praha: Grada.
- Willerton, J. (2010). *The psychology of relationships*. New York, NY: Palgrave Macmillan.

Internetové zdroje

Čatečka, O. (2013). Vývojová psychologie. *Studijní text pro kombinovanou formu studia*. Dostupné z

<http://www.vspj.cz/ISBN/Opory%20%20V%C5%A0PJ/V%C3%BDvojov%C3%A1%20psychologie%20-%20Otto%20%C4%8Ca%C4%8Dka.pdf>

Dům tří přání. (2018, 28. červen). Naše služby. Dostupné z

<http://www.dumtriprani.cz/o-nas/nase-sluzby/>

Goetz, M. (2005). *Deprese u dětí a adolescentů*. *Pediatric pro praxi*. Dostupné z <https://www.pediatricpropraxi.cz/pdfs/ped/2005/06/03.pdf>

Kelly J. B. (2007). *Children's living arrangements following separation and divorce: insights from empirical and clinical research*. *Fam Process* 46: 35-52 Dostupné z <https://www.scribd.com/document/38579659/Joan-Kelly-Childrens-Living-Arrangements-Following-Separation-and-Divorce1>

Kalter, N., Alpern, D., Spence, R., & Plunkett, J. W. (1984) Locus of control in children of divorce. *Pers Assess* 48: 410-414 Dostupné z https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1207/s15327752jpa4804_14

Krizové centrum pro děti a rodinu. (2018, 28. červen). Pomoc dětem. Dostupné z <http://www.ditevkrizi.cz/co-delame/pomoc-detem/>

Ústav zdravotnických organizací informací a statistiky. (2018, 28. červen). MKN 10. Dostupné z <http://www.uzis.cz/katalog/klasifikace/mkn>

Prokešová, P. (2008). Místo rituálů v současné rodině (Rigorózní práce). Dostupné z <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/14293>

Štefáčková, A. (2012). Rozvod rodičů a změny rodinných rituálů očima mladých dospělých (Diplomová práce). Dostupné z <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/41810>

Švamberk-Šauerová, M. (2016). Dítě v krizové situaci. Dostupné z <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/krize-u-deti-a-mladeze-a-moznosti-krizove-intervence/dite-v-krizove-situaci.shtml>

Vohlídalová, M. (2010). „Kdo podává žádost o rozvod a jaké jsou příčiny rozpadu partnerských vztahů?“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 11 (2), 48-57. Dostupné z <http://www.soc.cas.cz/publikace/kdo-podava-zadost-o-rozvodjakjsou-priciny-rozpadu-partnerskych-vztahu>

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1. Základní údaje o respondentech

Tabulka 2. Přehled témat a subtéma

Příloha I

Otázky k rozhovoru s dětmi:

1. Těšíš se na Vánoce? Jaký k nim máš vztah?
2. Znáš nějaké vánoční zvyky? Co se ti na nich líbí nebo nelíbí?
3. Vyprávěj mi o tom, jak vypadal nějaký tvůj Štědrý den, na který nejraději vzpomínáš.
4. Je něco, co ti obvykle o Štědrém dnu dělá radost? Je něco co ti obvykle o Štědrém dnu dělá starost?
5. Je něco, co ti teď, když se blíží Štědrý den, dělá radost? Je něco, co ti dnes, když se blíží Štědrý den, dělá starost?
6. Jak jsi vloni slavil/a Štědrý den? (u táty / mámy) Lišil se nějak tvůj loňský Štědrý den od těch předchozích? Dodržovaly jste nějaké vánoční zvyky?
7. Co ti dělá největší radost/starost, když jsi o Štědrém dnu u maminky? Co ti dělá největší radost/starost, když jsi u tatínka?
8. (S kým letos budeš slavit Štědrý den? Jak si představuješ, že asi bude Štědrý den probíhat?)
9. Jak by sis přál/a, aby letošní Štědrý den vypadal?
10. O čem teď před Štědrým dnem přemýšlíš nejčastěji?
11. Jak se teď pár dnů před Štědrým dnem cítíš?
12. Kdybys byl/a kouzelníkem, přál/a by sis něco u vás doma na Vánocích a Štědrém dnu změnit?

Příloha II

V prepisech rozhovorů, jsem pro lepší přehlednost vypustila některá slova, vyplňující prázdný prostor (eee, mmm, apod.). Dále u některých respondentů v závorkách uvádím neverbální projevy.

Rozhovor č. 1 – STELA

T-Tazatel

R - Respondent

T: Tak. Těšíš se na Vánoce?

R: Těším. (smích)

T: A jaký k nim máš vztah?

R: Dobrej.

T: A změnil se teda ten tvůj vztah nějak v průběhu let?

R: Nezměnil.

T: Dobře...znáš nějaký vánoční zvyky?

R: Máme takový zvyky, protože jsme...Protože táta je z Maďarska a babička celá taková ...Furt sranda a tak...Tak dáváme..., těm, co umřeli, tak dáváme jakoby jídlo do misky. Všechno co zbyde.

T: Mhm.

R: A pak to dáme před barák a oni si to vezmou.

T: To je teda maďarský nějaký zvyk?

R: No, tak vymyšlenej od nás prostě... A potom s mamkou uděláme to normální, jakože lodičky a takhle... Takže.

T: Tak jo...a co se ti na nich líbí?

R: Na těch zvycích?

T: Mhm.

R: Asi...Že to děláme všichni dohromady a že je to takový uvolněný, když jako si o tom povídáme a pouštíme ty lodičky třeba...A tak...Takže to mě baví.

T: Jo. A je něco, co se ti na těch Vánočních zvycích třeba nelíbí?

R: Asi ne...

T: Dobře, teď budu mít takovou delší otázku, bude to na vyprávění... A mě by zajímalo... Nebo spíš, vyprávěj mi o tom, jak vypadal nějakej tvůj Štědrej den, na kterej úplně nejraději vzpomínáš?

R: Asi to, když ještě máma s tátou byly spolu a... Úplně si to vybavuju, že jsme tam byli jako všichni úplně...Z mamky rodiče... To ne, protože oni jsou v Beskydech, takže to ne. Ale asi... to bylo nejhezčí no, takový ještě.

T: Takže přímo to, že byli rodiče spolu, myslíš?

R: Jo.

T: Jo, dobře... Kdyby sis měla představit, že sem na těch Vánocích třeba já s Vámi. Ty Vánoce pořádně neznám, nevím, jak to o Vánocích probíhá, co bych u Vás o těch Vánocích viděla?

R: Tak to nevím. (smích)

T: Třeba jak to probíhalo ten den, o kterým jsi mi teď kon mluvila?

R: Pro... Já teď kon nevím, protože s tátou jsme měli jakoby Vánoce... A já si to moc nevybavuju.

T: Nevybavuješ... Nevíš, co jste teda dělali pravidelně?

R: No jako normálně že jo... Jsme šli do kostela a potom jsme normálně večeřeli a celej den jsme si tak povídali takže... Asi tak no.

T: Dobře... Takže to je takovej tvůj nejoblíbenější Štědrej den, na kterej si vzpomeneš.

R: Asi jo.

T: Jo? A jak si se cítila?

R: (smích)

T: O tom nejoblíbenějším Štědrým dnu.

R: Já jsem byla docela ještě malá... Takže...

T: Malinká a kolik ti bylo přibližně?

R: Osm, sedm.

T: Dobře. Je něco, co ti obvykle o Štědrým dnu dělá radost?

R: Asi to, že můžeme bejt všichni spolu. Nebo jako ne úplně všichni že jo.

T: Hm...

R: Ale rodina najednou prostě jakoby.

T: Tak jo. A něco, co ti obvykle o Štědrým dnu dělá starost?

R: Asi to, že ještě nemám tolik peněz, že bych chtěla... Který mám ráda..., a vím, že třeba tátovi musím dát a mamce taky, tak že jako, že mě to mrzí. Já strašně ráda dávám dárky, takže, že jim nemůžu nic dát no a že oni mě dají a já jim nemůžu a...

T: Jo, takže už víš, že máš dávat nějaký dárky a že na to ještě nemáš ten rozpočet, jestli tomu rozumím. Aby si mohla pořádit, co bys sama chtěla.

R: No asi jo no. Víím, že můžou bejt i hezký dárky a levný ale já chci prostě udělat radost. Jako asi budou mít radost ze všeho ale...

T: Já si taky myslím. Ale rozumím ti. No, jde nám to docela rychle, ale odpovídáš skvěle, je fajn, že jsi takhle vypravěčský typ, že z tebe nemusím informace nějak tahat. Ted' mám dost podobnou otázku, ale je to o tom, jak se cítíš ted'kon. Ted'kon, když se blíží Štědrý den. Je něco, co ti dělá radost?

R: Asi to, že budeme s kamarádkou, protože ona je taková dobře naladěná, takže bude to veselí ale...

T: O těch Vánocích?

R: No. Ale mrzí mě, že nemůžu bejt s tátou dvacátýhočtvrtýho, že spolu budem až dvacátýhošestýho, takže...

T: Jo. Takže to je to, co ti dělá zase starost, naopak.

R: No asi jo.

T: Jo? A proč ti to dělá konkrétně starost?

R: Asi protože... Pardon (rozplakala se).

T: Dobrý...(pohlazení po ruce).

(ticho)

T: Co? Vidím, že tě to mrzí, že nemůžeš být s taťkou.

R: (přikývnutí)

(ticho)

R: Hm... (s pláčem hovoří) Protože vím, že bych si to užila asi trošku víc no.

T: Jo, to je v pořádku, úplně..., co cítíš, úplně. Jo?

R: (přikývnutí)

T: Tak jo.

R: A to jako nemyslím nic zlého na mámu nebo tak.

T: Dobře. Tak jo, můžeme jít dál, myslíš?

R: (přikývnutí)

T: Tak jo. V loni jsi slavila Štědrej den jak?

R: Vloni sem byla s taťkou a s tátovou rodinou. S tetou, babičkou a dědou.

T: S taťkovou sestrou teda?

R: Mhm a mam je všechny moc ráda, takže to bylo super.

T: Mhm, takže teda vloni jsi byla s taťkou a tenhle rok budeš s mamkou?

R: Mhm, střídá se to.

T: Jo, takže to máte na střídačku.

R: Mhm a s taťkou budeme zase na silvestra takže...

T: A když to máte takhle na střídačku, tak zase... Je to pro tebe dobrý? Nebo bys to radši úplně jinak?

R: Tak radši bych, kdyby jsme byli všichni spolu ale to úplně nejde, takže...

(ticho)

T: Takže tak.

R: (přikývnutí)

T: Dobře. Lišil se nějak ten tvůj loňskej Štědrej den, kterej si vlastně minule slavila, od těch předchozích?

R: Asi... Asi to, že tenhle rok, nebo minulej rok, protože teďkon že jo budou Vánoce, že jo (smích).

T: Takže nevíme (smích).

R: Tak že... Že to bylo takový uvolněnější bez mámi. Nebo jakoby, oni moc mamku neměli rádi, ta rodina tátova... Nebo jako ne neměli rádi. Přijímali jí, ale úplně to nebylo dobrý. Tak se tam všichni tak bavili, a to...jenomže mě to bylo docela jako líto, že tam zrovna máma nebyla.

T: Hm....

R: Tak nevím no...Bavili se tam o ní tak nějak blbě, tak.... (dlouhá pomlka).

T: Takže....

R: Asi byly lepší ty... Když všichni jsme byly pohromadě.

T: Jo, takže... Samozřejmě se to lišilo tím, že rodiče byly od sebe a tím, že teda se víc bavili rodiče tvého tatínka bez maminky, jestli sem to dobře pochopila.

R: Jo, jo.

T: A v tom si se teda cítila jak?

R: No blbě no, protože mi bylo mámi líto.

T: Jasný, to je pochopitelný. No a dodržovali jste nějaký vánoční zvyky?

R: Minulej rok to, jak sem říkala, že jo s tím jídlem pro ostatní, potom s babičkou máme takovej zvyk vždycky, že děláme spolu... Připravujeme jídlo a... Ono to zní tak blbě jo, ale jakoby my si spolu povídáme přitom a když dáváme všem to jídlo, tak si tak vždycky povídáme spolu. A to je asi ta nejhezčí chvíle s babičkou, protože se tam dokáže říct to, co by mi asi jinak neřekla a... Tak jako...O těch Vánocích, ona je taky tak strašně dojatá vždycky, a protože...Nevím proč. Neřekla mi to. Asi...Nevím, tak.

T: Možná protože jste tam všichni spolu taky?

R: No to taky, ale podle mě se něco stalo... Nebo něco....A já nevím.

T: A to by tě zajímalo?

R: To by mě zajímalo, ale myslím si, že babička si myslí, že jsem na to ještě malá nebo...Nechce mi to říkat.

T: Hm, tak to chce asi čas.

R: Jo.

T: Tak jo, no a s mamkou nějaký zvyky dodržujete třeba?

R: Taky no.

T: Jo? A jaký třeba?

R: (smích) já teďkon fakt nevím.

T: Těžký lovit v paměti vid'?

R: No...

T: Nějaký typický? Když si zkusíš představit třeba ten den od začátku, co se probudíš, ten Štědrej den, co...

R: No tak my jsme s mamkou teď po druhý na Vánoce, a poprvé to bylo... To bylo dvacátéhošestého, tak to jsme nic moc nedělali, jenom jsme dostali dárky a navečeřeli se. Takže...

T: Takže ta štědrovečerní večeře tam vždycky je?

R: No je, to jo.

T: Hm.

R: No... Já nevím.

T: Nevíš, to je v pořádku, tak jo. No a co si vůbec myslíš o tom, když se dodržují vánoční zvyky?

R: Asi že je to normální a že se to asi má dělat. Jenomže...my to asi nějak nedodržujem.

T: Ne.

R: Určitě něco děláme a to, ale...Jako typický úplně... Já si nemyslím, že je to úplně o zvycích, Vánoce. Že je to o tom, že můžete být s někým, koho máte rádi a nemusíte si dělat zvyky.

T: Hm.

R: Můžete se prostě normálně navečeřet a dát si ty dárky a to je podle mě nejhezčí prostě. Když vidím, jak si někdo rozbaluje můj dárek, kterej sem mu dala, a vím, že se mi líbil a vím, že jemu se musí líbit taky, tak je mi to vždycky... Se mi to strašně líbí. A to... A vždycky úplně nevím, co mám dělat u toho stromečku, když dostanu ten dárek... Tak si připadám tak trapně (smích). Jo tohle sem chtěla, ale jako nevím, co mám dělat. Tak vždycky jenom... To rozbalím, a...(smích)

T: (smích) Dobře. Takže teda popisuješ mi hlavně tu štědrovečerní večeři. Kdybych řekla, nějaký rodinný rituál, tak tě něco napadne? Nebo taky nevíš?

R: Ne.

T: Takže mají pro tebe nějaký význam nebo spíš ne.

R: Asi ne.

T: Takže kdyby sis představila, že by nedodržovala teda vůbec žádný zvyk vaše rodina, ani tu štědrovečerní večeři, tak by to pro tebe bylo...

R: Asi úplně normální.

T: Jo.

R: Vůbec by mi to nevadilo, protože večeřeli bys jsme stejně a myslím, že by bylo jedno co. K Vánocům patří, že jo, salát a řízek a to... Ale asi by mi to bylo jedno.

T: Dobře, tak jo. No a co ti dělá největší radost, když si na Štědrý den u mamky?

R: (dlouhé přemýšlení) A....

(přerušeni zvonkem)

R: (smích) Asi že si můžu s mámou tak hezky popovídat, protože máma vždycky že jo..., si dá víno, a tak...A potom je taková, jako je s ní větší sranda a to. Takže asi to.

T: Takže to popovídání. Dobře, a když seš teda na Štědrej den u tat'ky, tak co ti dělá největší radost?

R: Asi to, že je to celkově taková rodina, jako bláznivá...Nebo jako ne bláznivá ale taková furt..., šťastná a pořád veselá, i když teta je na tom teď hodně blbě. Má celou nohu v sádře a nemůže nic dělat... Má takový to...Nevím, jak se to jmenuje, jak se jí furt klepe ruka.

T: Hm.

R: No nevím.... Ale pořád jsou dobře naladěni, a to mam asi nejradši, že o těch Vánocích je sranda, zpíváme karaoke a hmm... Prostě je to plný srandy a to všechno.

T: Mhm. Tak možná taky, že je vás tam hodně? Nebo u mamky...

R: Jo...

T: U mamky si říkala, že budete slavit s kamarádkou...

R: No ono je to spíš takový, že minulej rok, když jsme to slavili s mámou, tak tam mámi přítel... Jakoby, mu umřel táta.

T: Mhm.

R: A byl takovej smutnej, a celý ty Vánoce vůbec nebylo hezky... Pro mě teda. Jako dostala sem dárky, super. Ale já sem z toho nebyla šťastná, protože prostě to nebyly hezký Vánoce.

T: Takže si se u toho cítila jak?

R: A úplně jsem se těšila, jak potom pojedu k tátovi prostě no.

T: Jo.

R: No cejtila jsem se blbě no, protože mi bylo Patrika líto, protože...Že má blbí Vánoce a že by nejradši jel za maminkou do Plzně.

T: Patrik to je....

R: To je mámi přítel, pardon. A tak...

T: Takže ti ho bylo líto...

R: No, a bylo to takový, vůbec ne uvolněný, a ne jako u táty, a toho sem se bála. Proto sem mámě nabídla, aby u nás byla ta kamarádka a aby byla sranda, protože ona je taková taky....Ona je taky Maďarka, Slovenka, takže taky taková celá.... Tak že...(smích)

T: Tak jo, takže u tatínka ti dělá největší radost, že je to takový uvolněný, jak si říkala.

R: Mhm.

T: Taková zábava. No, a když seš teda u maminky na Štědrej den, tak starost ti dělá co? Úplně největší nebo nějakou starost?

R: Asi nic.

T: Nic.

R: Jenom ten Patrik, aby mu to nebylo nějaký to... Zase aby se tam nezhroutil. Nebo nezhroutil..., aby mu nebylo blbě. Ale teď se budu snažit, aby na to nemyslel.

T: Dobře, tak teď tam budete mít tu kamarádku, tak to bude asi úplně jiný vid'.

R: Asi jo.

T: Dobře. A když ses u tatínka, tak ti dělá největší starost co? Nahoře si vlastně v těch předešlých otázkách zmiňovala, že ti bylo líto, že tam maminka nebyla u toho, když se tak bavili. A je ještě něco, co ti tak dělá starost u toho tatínka, když jsi?

R: Asi nic...Jenomže brácha, jak je ještě malej, tak dárky, dárky, dárky... Tak máma úplně nemůže nám koupit všechno, co chcem. To já ani po ní nechci ale prostě brácha je malej a ty dárky chce, a táta s mámou tak soupeří, že jakože prostě bude mít lepší dárky a protože má víc peněz...., a Pepíček je na těch taťkových Vánocích určitě asi radši, kvůli tomu, že tam dostane víc dárků, a pak je mi prostě strašně blbě kvůli mámě, protože nám všechno koupit nemůže, přitom nám platí školu, všechno kolem, ale táta vlastně školu ani žádný úkoly.... Von nic neplatí... Kvůli tomuhle. Takže on může zaplatit, co chceme my, ale nechápe, že ta máma za to nemůže, platí něco jinýho.

T: Takže ti to přijde, jestli tomu rozumím, když tak mě z toho vyved', přijde ti to nespravedlivý vůči mamce tohle to?

R: Jo, určitě.

T: Takže ti starost dělá to, že ten bráška tam jezdí zřejmě asi jako rád na ty Vánoce, kvůli těm dárkům.

R: Mhm.

T: Dobře, tak jo. Když se o tom teď bavíme, teď o tom starost, radost, taťka mamka, tak se cítíš jak?

R: No asi jako trošku smutně. Nebo jakoby tak nejistě, protože nevím teď...Co mam říkat (smích).

T: Dobře, takže i smutně i nejistě... Takže letos si říkala, že budeš slavit Štědrej den u maminky s kamarádkou. Jo? A bude tam i bráška?

R: Jo. Jo bude, bude.

T: Vždycky slavíte takhle, vždycky seš všude tam, kde je bráška?

R: No to bych asi nezvládla bez bráchy.

T: Jo, takže ho bereš jako oporu?

R: To asi ne, protože je ještě malej a nedokáže mi ve všem pomoci ale určitě by bez něj asi Vánoce, nebyly Vánoce, pro mě, takže...

T: Dobře. A jak si představuješ, že bude tenhle Štědrej den asi probíhat? Kdybys mi to měla podrobněji popsat?

R: Asi tak, že máme, jsme to trošku vymysleli už, že půjdeme na náměstí, tam se sejdeme s tou mámi kamarádkou a s těma dětma. Půjdeme se podívat na stromeček, a to...A já chci hlavně mámu vzít, aby šla někam ven, protože ono je to potom takový jakože... Je to spíš u mámi takový, jako že jsme doma pořád a takový nudný...Nebo jako máma to ví, ale neříkám jí to moc často.

T: Jasně.

R: No, takže potom by jsme šli asi domu a večeřeli a všechno.

T: Takže večere a pak myslíš ty...

R: A dárky. A nevím, jestli u nás budou spát ... Asi určitě, protože jestli si něco dají tak asi nepojedou domu (smích).

T: Jako alkohol?

R: No.

T: Dobře. A co třeba když rozbalíte ty dárky? S bráchou. Tak co třeba, jak to vypadá potom. Co se děje potom?

R: Tak potom brácha hlavně si hraje s těma hračkama, že jo... A to, já se bavím tam, když jsem u táty, tak se bavím furt s babičkou a se všema a děda...Děda, když si dá trošku alkoholu, tak je potom takovej celej srandovní a on si chce se všema povídat, ale on si jinak nepovídá, protože von jak mluví maďarsky, tak je takovej docela... Že vůbec jako nevíte, o čem mluví... A neposlouchá vás, takže mam možnost, ty Vánoce si sním popovídat a takhle... Takže to mam úplně nejradši a že se něco dozvím alespoň.

T: Mhm.

R: No tak... Jak byla ta otázka?

T: Co děláte potom většinou po rozbalení dárků.

R: No tak u táty si povídáme a u mamky máme takový to, v devět hodin spát, takže...Tak je to.

T: Jo.

R: Nařízený takhle...

T: Jo. S tím dědou si povídáte česky nebo maďarsky?

R: Já moc maďarsky neumím, jenom nějaký slovíčka. Ale děda s babičkou si povídaj maďarsky, i táta, táty ségra i táty brácha si takhle mluvej maďarsky. Já vždycky nevím, jako o čem se bavěj...A vždycky...Vy určitě nechcete, abych to slyšela co? (smích) No... S dědou mluvíme česky no.

T: Jo, takže to je vlastně i takový místo a příležitost se s nima vidět a popovídat si vid'?

R: Jo. Jo, jo určitě.

T: Dobře a...no a jak by sis asi přála, aby ten letošní Štědrej den vypadal?

R: Asi hlavně nějak uvolněně a nějak aby sem hlavně nebyla nějak smutná z toho...Protože to bych asi úplně nedala.

T: Jo.

R: A nechci tam brečet a to... Před, před nima... Takže...

T: Takže máš z toho nějakou obavu, že bys, že by to tam mohlo jako nastat? Nebo...

R: No asi jo.

T: Jo.

R: Hm... Já si myslím, že by jim to nevadilo určitě jako asi...

T: A proč bys asi jako... Když říkáš, že nechceš brečet, proč bys brečela? Co si myslíš, že by byl ten hlavní důvod, proč bys brečela?

R: Asi...Já nevím no...Na mě to všechno tak dolehne o těch Vánocích zrovna a sem z toho taková celá blbá no...

T: Dobře...a seš třeba, když seš u mamči na Vánoce, seš nějak v kontaktu s taťkou?

R: Určitě mu zavolám, když si rozbalím dárky a všechno...Tak táta...Já mám taky obavu z toho, že když je s tou svojí přítelkyní, kterou moc nemusím, tak že mu jako nechci volat. Nechci ho obtěžovat. Táta jako říká, že vůbec, že to...Máma zase říká, nechte ho bejt, když s ním nejste, tak mu nevolejte...A to... Jenomže já ho chci slyšet a pak si připadám blbě, jako že mu volám a že ho strašně tak jako nutím k tomu, aby se mnou mluvil...Tak já nevím, je to snad můj táta tak se s ním můžu bavit ne.

T: Hm. (ticho) No a u taťky, když seš, tak taky voláš mamce?

R: Tak já si s mamkou moc nemám co říct po telefonu...Táta vždycky nahodí téma a vždycky mi vypráví co bylo celý den...máma jo, já musím, ahoj... Takže..., takže jakoby...

T: Hm, myslím o těch Vánocích?

R: O Vánocích asi ne, ne. Protože jak je tam ta uvolněná atmosféra a takhle, tak si na tu mámu moc nevzpomenu.

T: No...Je tam, je tam spousta věcí, co tě rozptýlí?

R: No...Jo.

T: U tý maminky si říkala, že je to takový, že nemáte moc co dělat, tak spíš asi...

R: No, no.

T: Jestli to chápu dobře, víc přemýšlíš...

R: Přesně.

T: Jo?

R: jojo.

T: Tak jo, no...Když sem se tě ještě ptala na to, kde budete letos slavit Štědrý den a ptala sem se tě, jak to bude probíhat, to, co jsi mi tedy říkala, to ti vyhovuje? To, jak si přibližně říkala, že půjdete na náměstí a pak půjdete domu s tou kamarádkou. Ta představa toho, že to takhle bude vypadat, ta ti vyhovuje?

R: Jo, tak představa je super ale jak to bude, to (smích) to se dozvím až potom.

T: Hm, hm.

R: No, tak.

T: Tak jo. A o čem teďkon, před tím Štědrým dnem vlastně přemýšlíš nejčastěji? Můžeš si dát klidně chvíli pauzu na přemýšlení, protože já taky vždycky musím lovit v paměti a přemýšlet. Takže klidně chvíli přemýšlej....

R: Asi hlavně na to, co komu koupím. Ale tak já nevím, já sem na tohle fakt strašná prostě.

T: No, chceš udělat prostě radost....

R: No.

T: To se dá pochopit.

R: Asi jak to bude vypadat no, když budeme s mámou. Když bych byla s tátou, tak nad ničím přemýšlet nebudu, protože vím, že to bude prostě super a s mámou fakt nevím no.

T: Takže nejčastěji přemýšlíš nad tím, jak to bude probíhat?

R: Mhm.

T: Dobře. No a teďkon, když je teda pár dnů před tím Štědrým dnem, tak přímo teďkon, se cítíš jak? Třeba kdybys mi uměla říct, třeba kdybys to uměla popsat i po těle, víš? Jak ti je?

R: Nevím no...Tak asi se těším určitě, protože tam budu mít ty děti, že jo. Asi nad tím nebudu tolik myslet...Nad tím, na co bych myslela, kdyby tam nebyly. Ale že jo, takhle to nebude všechny Vánoce, a mámi přítel...a protože to ještě není tak dávno, co se rozvedli máma s tátou, takže...Nevím no, ještě sem si na toho přítele nezvykla.

T: Je to pro tebe nový vid'?

R: Na tu tátovu přítelkyni už jo, protože vlastně, je to ženská, že jo. A mám si s ní o čem povídat. A ona je taková ženská, jako že malování a jako kosmetika a tohle, a to mi vůbec nevadí, takže to.... Ale s Patrikem si nemáme moc o čem povídat.

T: Je to dospělej chlap...

R: No, asi na nás není úplně zvědavěj. Tak vůbec nevím, jestli mu o těch Vánocích neuděláme něco, jako že by radši byl jako s mámou a

T: Jo, máš z něj jako takovej pocit, že se o vás moc nezajímá? Nebo jak si to myslela?

R: No asi jo. Hm...

T: A u maminky teda...u tatínka přítelkyně, ta si s Váma povídá hodně?

R: Jojo ta je super.

T: Jo, chápu to dobře. Takže kdybys mi měla nějak teda zrekapitulovat, jak se cítíš před tím Štědrým dnem teď, když si mi tohle všechno řekla, tak co bys mi řekla?

R: Asi tak mám úplně smíšený pocity, protože vůbec nevím.

T: Smíšený pocity.... Dobře, tak jo. Teď tady máme...už se blížíme do finíse a šlo ti to úplně skvěle, sem překvapená.

R: Mně to vůbec nevádí, mě to baví si s Váma povídat.

T: Jo? Tak to je skvělí. To mám fakt radost.

T: Kdybys byla kouzelníkem, zkus si představit, že si kouzelníkem. Co by sis přála u vás doma na Vánocích změnit? Celkově teď myslím na Vánocích, takže si do toho zkus třeba i představit celý vánoční svátky, ne jenom Štědrej den. Tak co by sis přála na nich změnit? Nebo přála by sis na nich vůbec něco změnit?

R: Asi u táty určitě ne ale u mámi atmosféru určitě změnit celkově, protože já i z toho bytu mám takovej blbej pocit. Protože ten mámi přítel měl vlastně dcery a ty měly ten pokojíček, kde jsme teď my, a mě to přijde takový celý divný prostě... Tam bejt. A už to je docela dávno, ale oni tam taky byly a teď tam jsme my, a nevím no...

T: Jo. Takže teda tu atmosféru.

R: Atmosféru no.

T: Vy jste v tomhle byte nově? Nebo já nevím, jestli tomu rozumím, víš?

R: Asi půl roku nebo nějak tak...

T: Jo. Dobře. A přímo na tom Štědrým dnu? Na tom dnu je něco, co by si chtěla změnit? Byla bys kouzelníkem jo, tak můžeš mít jakýkoliv představy o tom, co by si chtěla změnit.

R: Taky atmosféru, protože na tom zrovna dni, když jsme s mámou na ty Vánoce, tak to..., bylo to zatím jen jednou, tak nemůžu úplně jako říkat, jakože co bych změnila ale asi tu atmosféru.

(Přerušeni rozhovoru - stopnul se kvůli hlášení o vybití telefonu. Musela jsem mobil dát do nabíječky a při té příležitosti, jsem došla zavřít dveře, rušil nás hluk z chodby školy.)

T: Co si vlastně z tohoto rozhovoru odnášíš? Odnášíš si něco? Jak se třeba cítíš? Jestli se něco změnilo, v přemýšlení nebo cokoliv.

R: Asi mám teď takovou čistší hlavu no, protože když si o tom povídám s mámou tak, máma úplně jako.... Není ten správněj člověk, protože je v tom. A nemůžu o ni úplně říkat blbí věci a říct jí to třeba: jo mámi, ty za to celý můžeš...Ale nemůže za to, ale jakoby, kdyby to tak bylo, tak jí to říct nemůžu, že jo. A tak.... Takhle když si povídám s....

T: Hm....

R: Někým neutrálním.

T: No tak to je skvělí. Protože když můžou takový otázky vůbec přispět k tomu, aby se někomu trošku ulevilo, tak je to skvělí, že jo. Popovídat si o tom, a to všechno...Takhle by to mělo fungovat si myslím. To je úplná paráda. Takže teď se cítíš jak, když teď přemýšlíš nad tím, jak ti teda je, kromě čistší hlavy?

R: Asi dobře.

T: Dobře, tak to je skvělí úplně. Já si myslím, že ten rozhovor byl hodně náročnej, protože je to hodně citlivý téma. Takže kdyby se necítila dobře, tak to můžeš prostě říct. Máme na sebe čas jo? Můžeme tady spolu bejt dýl, můžeme už mimo rozhovor si jen tak popovídat, takže mi to klidně řekni. No a máš na závěr třeba něco, na co by ses chtěla zeptat? Na cokoliv úplně?

R: Jak vnímáte Vánoce vy?

T: Jak je vnímám já? Ó, to je velká otázka. No, Vánoce.... Já miluju Vánoce. Jsou to nádherný svátky. Já už je teď kon brzo budu slavit s přítelem. Už sem dospělá, tak už nemusím řešit vyloženě, za kým pojedu a tak...Já sem totiž také z rozvedený rodiny, takže to pro mě bylo taky v určitých ohledech náročný. A určitě řeším dárky, jako ty jo. Jsem student, tak nemám takový možnosti, abych mohla koupit všem, co bych chtěla. Kupovala bych všemožný věci (smích). Slona, litačí balón, všechno možný, co bych viděla lidem na očích, tak bych samozřejmě nejradši koupila, ale prostředky na to nejsou. Ale je dobrý si uvědomit, že to o tom není. Takže já se učím si ty svátky užívat. Jenom ten okamžik, že s tím člověkem jsem. Ale je to samozřejmě složitý, vždycky takhle uvažovat. A uvědomovat si to mi nejde to pokaždý.

R: (příkyvování)

T: Takže asi tak. Tak jo. Tak já nám vypnu už alespoň to nahrávání, aby už jsme to měli takový volnější.

Rozhovor č. 2 - ŠIMON

T-Tazatel

R- Respondent

T: Tak mi pověz, jak se těšíš na Vánoce?

R: No tak jakože..., no, docela jo, no. Když ty dárky, to je jenom jednou za rok. To je dobrý.

T: Takže na dárky se těšíš, skvělý. A jaký máš k Vánocům vztah?

R: No dobrý. Můžou se pouštět petardy, tak to je dobře.

T: Můžete pouštět petardy jo? To je takovej jako zvyk, že si je chodíte pouštět?

R: Jo.

T: To je dobrý. No a změnil se nějak ten tvůj vztah k Vánocům v průběhu let, co jsi rostl třeba?

R: Že už to není takový, jako dřív. Už nevěřím tolik na ježíška, jako to bylo dřív.

T: Jo, tak v tom, že nevěříš na toho ježíška, se ti to změnilo trochu. Hm, dobře. A znáš nějaký vánoční zvyky?

R: Ty jo, zvyky... No, mělo by se jíst spíš kapr, by se měl jíst pořad..., ale to my to spíš nejíme, my radši řízek. No a měl by bejt vepřovej řízek, myslím. Kuřecí by bejt neměl. No a bramborovej salát. To je asi všechno.

T: Hm, dobře. A co si o těch vánočních zvycích myslíš?

R: No tak normálně jakože, já nevím teď. Jako..., jak to. No, jak to mam..., na to odpovědět prostě.

T: To je v pohodě, jak tě to zrovna napadne.

R: No, že prostě je to strašně dobrý.

T: Jo. No a co se ti na nich líbí?

R: Tyje...

T: Když si zkusíš představit teda, že máte nějaký vánoční zvyk, tak jestli se ti na něm něco líbí?

R: No tak jako že..., no, teďkons..., já už sem to řekl.

T: No?

R: No, co se mi na tom líbí...no, že dostanu ty dárky no.

T: Mhm, dobře. A je něco, co se ti na tom nelíbí?

R: Ne.

T: Ne. Tak jo. Teď budu mít další otázku. Ta je trošičku delší a zajímalo by mě, jestli bys mi mohl vyprávět, jak vypadal nějaký tvůj Štědrý den, na kterej úplně nejraději vzpomínáš?

R: Eeee...

T: Klidně si dej chvílku na přemýšlení, aby si zalovil v paměti, na kterej nejraději vzpomínáš.

R: To, když sem byl malej.

T: Jo?

R: Jsem dostal takový parádní hračky. Takovýho traktora plastovýho, hru s autama a další hry. Dostal jsem první stůl na domácí úkoly.

T: Mhm.

R: To sem vůbec nevyužil (smích). Dostal jsem ty různé věci, takže třeba, ten secvakávač na ty papíry a takhlens, ten dírkovač. No a třeba, dostal jsem playstation zrovna. Dostal sem k tomu strašně moc her, no.

T: Tak na ten nejraději vzpomínáš? A jak ses cítil, jestli si vzpomeneš?

R: No že mě to strašně moc těšilo, že...

T: Jo, měl si z toho radost?

R: Jo velkou.

T: No, a kdyby sis zkusil představit, že sem na těch Vánocích s váma a vlastně o těch Vánocích nic nevím. Nevím, jak probíhají a tak, tak co bych o tom nejhezčím štědrým dnu, o kterém mi tady povídáš, třeba jako viděla? Jak to probíhalo ten Štědrý den?

R: Jak to probíhalo. To bylo tak, že... Já nikdy neměl rád první otevírání dárků doma, protože jsem se na to vždycky strašně těšil a potom... Mám na to takovej div..., se mi tam něco stalo, tak nechci to... Tak jsme u babičky většinou, tam si dáme večeři, čekáme, než přijdou Doležalů a Vávrů, jedeme pouštět petardy, no a když pustíme petardy, tak jdeme zase dovnitř a jdou se rozbalovat dárky.

T: Mhm.

R: A ty, kdo přijeli, kdo chtěl, tak si mohl dát kapra a nějaký ty řízky.

T: Takže se shromažďujete celá rodina? Dohromady takhle?

R: Hm.

T: Mhm. No a je něco, co ti obvykle o Štědrým dnu dělá radost?

R: Jako že jsme všichni spolu.

T: Jo?

R: Teda kromě..., to, když tam není taťka, tak to není takový... Ale to je jedno, to... Na to se dá zvyknout.

T: A co ti dělá obvykle o Štědrým dnu starost?

R: Že to strašně pomalu ubíhá. To je starost největší.

T: Pomalu že to ubíhá? Nebo že to

R: Pomalu že to ubíhá.

T: Jo? Hm. No, teď už se blížíme k půlce rozhovoru. Mluvíme docela rychle, tak nám to jde. Odpovídáš skvěle jo, tak rozumím tomu, co mi tím říkáš, to je fajn. Teď budu mít podobnou otázku ale na to, co ti dělá největší radost teďkon, když se ten Štědrý den blíží? Tak teďkon v těch okamžicích?

R: Mno, já vůbec teď taky nevím, no.

T: Nevíš, co ti dělá...

R: Ne.

T: Dobře.

R: Ne. Takový, nic teď.

T: Teď nic? Dobře. No a je něco, co ti dělá teď starost, když se blíží Štědrý den?

R: Taky ne.

T: Ne?

R: Všichni jsme spokojený, nic nemá..., nemáme.... Nic nám nechybí.

T: Tak jo... No a jak si slavil vloni Štědrý den?

R: Úplně to samý, jak jsem říkal, to slavíme. Když sem byl malej, tak jsme takhle začali slavit.

T: Jo.

R: Teď už slavíme vlastně pět nebo šest let za sebou.

T: Mhm. A s kým slavíte Štědrej den?

R: U babičky. S babičkou, a když tam byl ještě děda, tak jsme slavili i s dědou. Ale děda umřel, tak to bylo..., tak už ne.

T: Dobře, takže s babičkou. No, takže teda z toho, co říkáš, tak chápu, že se ti to nijak neliší od těch předchozích Štědrých dnů?

R: Ne, e.

T: Dobře. No a dodržovali jste nějaký vánoční zvyky? Když si zkusíš ten den představit, ten Štědrej den, třeba od rána, co vstaneš, tak jsou tam nějak zvyky, co dodržujete pravidelně?

R: Jo, že jdu hned na dobroty na stromečku. To je..., to jo. A zvyky.... To asi tohle to.

T: Jo, a co třeba nějaká štědrovečerní večeře? Nebo tak. Máte něco takovýhleho, že to dodržujete pravidelně?

R: Jenom přesně ve stejnou hodinu, přesně jíst. No a asi nic jinýho.

T: Dobře.

R: No, oni jezdí strašně pozdě, tak je to potom takový rozházený.

T: Jo.

R: Ten čas.

T: Myslíš, že jsou tyhle zvyky, které jsi alespoň teď kon jmenoval, že jsou pro tebe nějak důležité?

R: Jo.

T: Jo?

R: Tak už je to něco jiného, úplně potom.

T: Dobře.

R: No, a kdyby sis představil, že tvoje rodina nebude slavit ani tyhle zvyky, tak jaký by to pro tebe bylo?

T: Strašný.

T: Jo?

R: Bylo by to jako... Dalo by se na to zvyknout, ale chvílku by to potrvало.

T: A v čem si myslíš, že by to bylo strašný?

R: Že by jsme neměli ty dárky, jak sem říkal. Ale na tom tolik nezáleží.

T: Jasný.

R: Hlavně aby jsme všichni byli spokojení. No, a to je nejdůležitější.

T: Dobře. No, a ty si říkal, že slavíte s babičkou, takže si tam s babičkou, a s kým tam všechno, kdo tam všechno je? Takže jsou tam příbuzní, babička....

R: No, než oni přijedou, tak jsme tam jenom my. Jenom naše rodina. Takže já, mamka, taťka a sestra s babičkou, a takhle tam, než oni přijedou, tak jsme tam takhle tam.

T: A je něco co ti dělá starost o tom Štědrým dnu?

R: Ne, není.

T: Dobře, tak jo. letos budeš slavit Štědrý den zase takhle?

R: Zase takhle.

T: A jak si představuješ, že ten Štědrý den bude probíhat?

R: Úplně to samý, jako vždycky.

T: Úplně to samý, jako pokaždý. A tahle představa toho, jak to probíhá každý rok, ti vyhovuje?

R: Jo.

T: A jak by sis přál, kdyby sis mohl přát, jak by ten letošní Štědrý den mohl probíhat, jak by to bylo?

R: No úplně samý.

T: Úplně to stejný. Takže jsi prostě spokojený. To je skvělí. No a o čem teď kon přemýšlíš před tím Štědrým dnem úplně nejčastěji? Můžeš chvílku přemýšlet klidně.

R: Tak já nějak ne to... No tak, budu se koukat na televizi většinou, a jdu hrát na playstationu, to je moje. To, tak se já se zabavím.

T: Před Štědrým dnem?

R: Jo.

T: Tak se zabavíš. A přemýšlíš teda nad něčím vůbec? Před tím Štědrým dnem?

R: Radši ne.

T: Radši ne, proč radši ne?

R: No ono to pomalu utíká.

T: Jo, když musíš nad něčím přemýšlet? Takže se snažíš něčím zabavit, jestli tomu dobře rozumím, aby to rychle uteklo?

R: Jo.

T: Aby už byl Štědrej den.

R: Ale někdy to nejde, někdy ta hra naštvě (smích).

T: Jo, dobře. No a teďkon, pár dnů před tím Štědrým dnem, vyloženě teďkon, už je to jen pár dnů. Tak jak se cítíš?

R: Strašně, že sem nemocnej.

T: Seš nemocnej furt...

R: To je nejhorší asi. Ale jinak nic.

T: Jinak teda, dobře se cítíš?

R: Jo.

T: Tak jo, máme tady poslední, ne předposlední otázku. To je taková pohádková jo. Kdyby sis měl představit, že si kouzelník, jo? Co by sis přál u Vás doma na Vánocích, konkrétně myslím Vánoce i adventní dny, co probíhají teďkon třeba, co by sis na tom přál změnit?

R: Aby všichni začali jíst ryby.

T: Aby začali všichni?

R: jíst ryby.

T: Fakt?

R: Jo. Protože to je... Každý jí úplně něco jinýho. Skoro nikomu tam nechutná kapr. To většinou jíme s taťkou. Já teprve letos začal spíš. No, minulej rok sem měl taky.

T: Jo.

R: Protože sem se stal rybářem, a řekl jsem si, že prostě musím jíst ryby, jinak... Jinak, jinak to je strašný.

T: Takže, by jsi chtěl zavést takovou novou tradici, že všichni budou zase jíst ryby?

R: Chtěl bych no.

T: Tak jo. No a stále jsme u toho, že si kouzelník. Můžeš si přát co bys chtěl. Co by sis přál přímo na tom Štědrým dnu změnit, přímo na tom dnu, kdy se rozbalujou i dárky a tak?

R: Ty jo. Asi vůbec nic. Mně to vyhovuje takhle všechno.

T: Tak jo, super. No, teď už jsme úplně na konci rozhovoru. Šlo to hodně rychle, tak mi zkus povědět, jestli si z toho rozhovoru něco odnášíš? Jestli si na něco třeba nebo nějakou změnu, co by sis z toho rozhovoru odnesl? Jestli něco je?

R: No, odnes... Asi taky takový nic no..., ale...no, já nevím.

T: No, v pohodě.

R: No, já nevím, jak to, no.

T: Tak jsme si popovídali prostě. A po celým tom rozhovoru, cítíš se nějak? Protože to je docela takový... Musíš hodně přemýšlet nad vším, žejo a tak. Ještě jsi nemocnej...

R: No tak hlavně abych vám pomohl, abyste to...

T: (smích) aby mi k něčemu byl rozhovor?

R: Jo (smích).

T: To určitě bude, já sem ráda. Tak odpovídal jsi mi, tak fajn.

R: Tak abych vám pomohl, abyste všechno udělala.

T: To seš hodnej, tak jo. No a chceš se mě na něco zeptat na závěr?

R: Ne.

T: Ne? Tak jo, takže já vypnu rozhovor.

Rozhovor č. 3 - PATRIK

T-Tazatel

R- Respondent

T: Tak, můžeme začít. Tak mi pověz, jak se těšíš na Vánoce?

R: Jo, těším se hodně. Na to, až budeme všichni veselí, jak se budou roz dávat si dárky a jak z toho budou nadšení, hlavně z těch dárků.... Aby měli nějaký štěstí a tak.

T: Rodiče? Jak budou nadšení z dárků?

R: No.

T: Jo? A ty se těšíš taky na dárky?

R: Ano.

T: A co sis přál třeba?

R: Já sem si přál power banku. A tašku novou.

T: To jsou hezký dárky. No a jakej máš vztah k Vánocům?

R: Jo, dobrej. Těším se moc.

T: Jo?

R: Hm.

T: A hele změnil se nějak ten tvůj vztah k Vánocům v průběhu let?

R: Ne.

T: Furt stejný?

R: Ano.

T: Tak jo. Heleď znáš nějaký vánoční zvyky?

R: Ne.

T: Nevíš?

R: Ne.

T: Dobře. Když si zkusíš třeba představit, ten Váš den od malinka, teda od malinka, od rána, co vstaneš na ten Štědrý den, tak co děláte třeba pravidelně, o těch Vánocích?

R: Já hned jak vstanu, což se snažím dřív. A když tam vlastně bude ten stromeček, tak vzbudím ségru s mamkou, že tam vlastně je. A v průběhu dne už se nemůžeme dočkat na večer. A k večeru už se chystáme ven. Najíme se nejdřív.

T: Takže tam máte štědrovečerní večeři?

R: Ano.

T: Jo? No...

R: A pak deme ven, vezmem si ty... (dlouhé přemyšlení)

T: Sáňky?

R: Ne.

T: Řechtačky? (smích)

R: Jak se to jmenuje. Pr...., ne.

T: Prskavky?

R: Jo, prskavky!

T: Nebo petardy, je ještě možný.

R: No my jenom spíš prskavky.

T: Jo.

R: A čekáme. Ven...., všude zhasneme a vždycky se koukneme oknem, jestli už svítí ten stromeček.

T: Hm, no tak to je hezký, tak to se dá říct, že je to něco, co děláte pravidelně? Že to je nějaký Váš vánoční zvyk, co

máte jako rodina. A co se ti na tom líbí? Na těch vánočních zvycích?

R: No tak když jsou všichni veselí a radujou se.

T: A co se ti na tom nelíbí?

R: Když je třeba někdo zklamanej, že to není jako pro něj zrovna, že mu to třeba není. Velký, velký..., bude mu to až za rok, za dva...

T: Myslíš třeba v těch dárkách?

R: No.

T: A je něco, co se ti třeba nelíbí na těch Vašich zvycích, co děláte?

R: Ne.

T: Není. Líbí se ti to, dobře. Tak teď budu mít otázku, takovou delší. Vyprávěj mi prosím, nějaký tvůj Štědrej den, na kterej nejraději vzpomínáš?

R: Nejradši vzpomínám na... Teď nevím, jestli to bylo 2016? Na to, když sem dostal nový kolo a pak na jaře jsem si s ním tam jezdil. A... No a doteď pořád.

T: Jo no, a kdyby sis mel představit, že sem na těch Vánocích s Váma a nějak nevím pořádně, jak třeba Vánoce probíhají, tak jak bys mi řekl, že by ten Štědrej den probíhal od rána? Tenhle o kterým mi povídáš?

R: Třeba, že vlastně jsme se vzbudili, měli jsme tam stromeček, koukali jsme se..., koukali jsme se pod něj, jak je tam betlém vystavěnej vlastně, jak jsou tam tři..., tři ty králové, ježíšek v těch jesličkách... A třeba popsat, jak vypadal ten stromeček? Jak vypadá ten stromeček, úplně kolem do kola... A třeba večer, že se vlastně podává kapr s bramborovým salátem.

T: Máte kapra jo?

R: Mhm. A že vlastně pod talířem je ta šupina a pak třeba jdeme ven a čekáme s prskavkami.

T: Dobře, tak jo. No a jak se cítíš, takhle o tom Štědrým dnu? Třeba a o tom oblíbeným štědrým dnu, kterej si mi povídal?

R: Tak šťastně, vesele.

T: Mhm. Tak jo, to je skvělí. No a je něco, co ti obvykle o Štědrým dnu dělá radost?

R: Jo.

T: A co třeba?

R: Hm... Třeba když je ségra hodně šťastná, že skáče radostí. Mamka taky, taťka taky.... A já, že jsem taky šťastnej.

T: Jo. Takže ti dělá radost, že jste všichni takhle spokojení?

R: Mhm.

T: Dobře. A je něco, co ti o tom Štědrým dnu třeba radost nedělá? Co ti dělá starost?

R: No... Ne.

T: Ne?

R: Asi ne.

(Vyrušení - vstoupení pedagoga do knihovny asi na 4 minuty)

T: Dobře. Jde nám to docela rychle, i když jsme byly přerušeni a.... Odpovídáš dobře, tak tomu rozumím hezky, co mi povídáš. Teď bude trošku podobná otázka jo? Ale je to na to, jak se cítíš teď. Kdybys mi měl říct co ti teďkon, když se blíží Štědrý den, dělá radost, tak je to co?

R: Radost..., Tak třeba ta čokoláda z toho kalendáře, že vlastně máme ty čokolády. Ségra, že už si počítá jak dlouho, kolikrát se ještě vyspí do toho Štědrého dnu

T: Mhm, jasně. Tak to jo.... A teďkon teda, když se blíží ten Štědrej den, tak co ti dělá starost?

R: Mě starost dělá, jestli budu buď u taťky a, nebo u mamky.

T: Jo? Nemáte to ještě rozhodnutý? Nebo teď už to víš?

R: No, teď asi budu u mamky.

T: Jo. A proč ti to dělá starost?

R: No tak.... Nevím (dlouhé přemýšlení). Proč mi to dělá starost...

T: Nevíš?

R: Ne.

T: Tak jo.... Jak si vloni slavil Štědrý den?

R: Taky u mamky.

T: U mamky jo.... A jak si se cítil o tom Štědrým dnu?

R: Nadšení.

T: Mhm.

R: Super jsem... Skvěle jsem se cítil.

T: Tak jo. No a lišil se nějak ten tvůj loňskej Štědrej den od těch předchozích Štědrých dnů?

R: Ani ne.

T: Ani ne. Nevybavíš si nic?

R: Ne.

T: Dobře, tak jo... A ještě mám tady otázku, jestli jste dodržovali nějaký vánoční zvyky. Tak zkusíš mi ještě jednou teda přibližně říct, jaký ty zvyky jste tam dodržovali? To je to, co děláte třeba pravidelně o těch Vánocích.

R: No tak pravidelně děláme vlastně ty řízky z toho kapra, dáváme si pod talíř tu šupinku, pak jdeme ven.

T: Dobře tak jo... Jsou pro tebe ty vánoční zvyky důležité?

R: No tak když je to důležitý pro moji rodinu, tak i pro mě.

T: Hm...To je krásná odpověď teda. A mají pro tebe význam teda v tom, že to slaví všichni jo?

R: Mhm.

T: Slaví to rodina, tak to slavíš ty. Rozumím tomu správně?

R: Mhm.

T: Tak jo. No a jaký by to pro tebe bylo, kdyby vaše rodina vůbec ty zvyky nedodržovala?

R: No tak... No, bylo by to asi takový jiný....(dlouhé přemýšlení) Tak já si myslím..., No jiný by to hodně bylo.

T: Jiný. A jakej by si z toho, asi jiný... Tak myslíš... Jak, by si se u toho cítil teda? Kdyby tam ty zvyky vůbec nebyly

R: Tak asi zklamaně.

T: Jo? Dobře. No, ty si teda říkal, že ti dělá starost to, jestli budeš u mamky nebo u taťky. Už jsi u taťky někdy slavil Vánoce?

R: Ty jo, od toho, jak se narodila ségra, tak ani ne.

T: A vybavuješ si trochu ty Vánoce ještě, když si byl u taťky?

R: No, my jsme to slavili... Taťka, mamka....

T: Dohromady?

R: No... Pak když se rozešla, tak sem to slavil pořád u mamky.

T: Mhm. Dobře. A když seš teda u maminky na ten Štědrej den, tak co ti dělá největší radost?

R: To, že ségra si hraje, je šťastná. To, že taťka pomáhá mamce vařit s tím... Pomáhat jí uklízet tam hodně, to aby jsme byli připravení na ježíška.

T: Mhm. Dobře, a když seš teda na Štědrej den u tý maminky, tak co ti dělá starost?

R: Asi jak se cejtí taťka.... Asi....

T: Jako druhej tatínek?

R: Mhm s bráškou.

T: Jo, ten má brášku.... Tam máš brášku..., To je starší bráška?

R: Ne.

T: Mladší?

R: Rok a půl.

T: Ty jo, tak to se musíš starat ještě o mladšího brášku vid'? No a jak si myslíš, že se taťka cítí?

R: No tak.... Já, jakože radostně, když vidí, že je ten bráška nadšenej ale zase i smutně, že tam zas nejsem.

T: Hm... A tak to ti je lito?

R: Mhm.

T: Dobře. No a jak by sis přál... Nebo pověz mi, s kým letos budeš slavit Štědrý den?

R: No tak s rodinou.

T: S rodinou. A jak si představuješ, že ten Štědrý den bude probíhat?

R: Tak na rychlo uklízet, vesele by to mohlo i probíhat, hrát si, povídat si a hrát nějaké hry.

T: Dobře. A jak by sis přál, aby ten letošní Štědrej den vypadal?

R: Tak asi jako stejně.

T: Jo?

R: Mhm.

T: Stejně tak jako předešlé roky?

R: Mhm.

T: Dobře. O čem teď před Štědrým dnem přemýšlíš nejčastěji?

R: Já teď nejčastěji o těch dárcích.

T: O dárcích, který dostaneš?

R: Hm...

T: Ještě o něčem přemejšlíš?

R: Ne, e.

T: O těch dárcích. A jak se cítíš teď, kon, před Štědrým dnem?

R: Teď?

T: Mhm.

R: Teď jako, že sem nadšeněj, jako že už to za chvilku bude, že budou ty prázdniny a tak.

T: Že už nemusíš ani chodit do školy vid'?

R: Hm.

T: Tak jo. A teď mám takovou pohádkovou otázku jo. Zkus si představit, že jsi kouzelník. A kdyby jsi byl kouzelníkem, přál by sis u Vás doma na Vánocích něco změnit? A teď myslím celkově, široce ty Vánoce, třeba i adventní dny a tak. Ne jenom ten Štědrej den.

R: Asi ne.

T: Ne? A kdybys byl kouzelníkem, přál by sis něco přímo na tom Štědrým dnu změnit?

R: Ne.

T: Ne. Tak jo. No tak jsme úplně u konce. Tak mi zkus jenom povědět třeba, jestli si z toho rozhovoru něco odnášíš. Nebo nad čím přemejšlíš a tak....

R: Teď taky přemýšlím nad rodinou pořád.

T: Jo? A jak o tom přemýšlíš třeba?

R: Jak se budu cejtít, jak budu veselí, jestli hodně nebo málo... No...

T: A pocít'uješ na sobě nějakou změnu?

R: Ne.

T: Dobře. On ten rozhovor je docela citlivej jo. Jistě jsi si všiml, že to je takový citlivý téma a je důležitý, aby jsi odcházel spokojeně... Aby jsi nebyl třeba smutnej nebo nějakej rozhozenej z toho třeba... Jo? Tak mi zkus říct třeba, jak se cítíš? Řekni mi to upřímně aby jsme tady spolu když tak mohli strávit ještě čas a popovídat si.

R: Dobře se cejtím.

T: Jo? Tak jo. Chceš se mě na závěr na něco zeptat?

R: A jaký budete mít Vánoce vy?

T: Já taky doufám, že budeme šťastní a spokojení... A na dárky se taky moc těším.

R: A s kým, a s kým je slavíte vůbec?

T: Já je ještě slavím s maminkou... Já mám taky rozvedenou rodinu. A slavím u maminky se svým bráchou.... No a druhý den, jedu za tatínkem a pak pojedou za přítelem.

R: Jo.

T: A ty se vídáš taky potom s taťkou, po Vánocích?

R: Jo.

T: Tak to je asi fajn ne?

R: Jo.

T: A jak to máte u toho taťky druhý den?

R: U taťky.... Tak když tam přijedem, tak tam máme pod tím stromečkem, jsou dárky, a když si je rozbalím, tak se kouknu...., a jdu si hrát se svým bráškou.

T: Jo, heleď a tam ti dělá co radost u taťky? Když jedeš takhle druhý den za ním?

R: Takhle druhý den...., tak když si hraju s bráškou a vezmeme ty dárky.

T: Jo? Tak jo. Tak si zahrajeme teď ještě nějakou hru?

R: Mhm.

T: Jo? Tak jo. Já ti moc děkuju.

Rozhovor č. 4 – HONZA

T – Tazatel

R – Respondent

T: Tak... Můžeme začít?

R: Jo.

T: Tak mi pověz, jak se těšíš na Vánoce?

R: Dobře.

T: Těšíš jo? A na co nejvíc třeba?

R: Na...., (dlouze přemýšlí) třeba...., nejvíc se těším až bude celá rodina pohromadě.

T: Tak jo. A jakej máš k těm Vánocům vztah?

R: Hm... Tak normální.

T: Normální?

R: No

T: Tak jo. Změnil se ten tvůj vztah k těm Vánocům, třeba to, jak se na ně těšíš, nějak v průběhu roku nebo v průběhu let?

R: Ne.

T: Furt je to stejný?

R: Hm.

T: Dobře... Jaký znáš vánoční zvyky?

R: Vánoční zvyky, takže...

T: ...Není to žádný zkoušení jo, jenom co si vzpomeneš.

R: Jako jak vánoční zvyky? Jako

T: Tak já ti to zkusím trochu přiblížit jo? Třeba když... Když se ráno probudíš, tak něco, co opakujete třeba každý Vánoce stejně. Tak co by to třeba bylo? Já ti můžu poradit, že třeba... Že spousta krát děti zmiňují štědrovečerní večeři nějakou jo.

R: Jo.

T: Tak jestli ti to nějak přiblíží, třeba jestli znáš nějaký takový zvyky.

R: Tak... Teď si nemůžu vzpomenout.

T: Tak mi zkus třeba vyprávět.... Víš co, tak se k tomu vrátíme pozdějš jo? Heleď, vyprávěj mi o tom, jak vypadal Štědrej den, na kterej nejraději vzpomínáš?

R: Když tam byl taťka.

T: Když tam byl taťka?

R: Jo.

T: A zkus si třeba představit.... Nebo zkus mi podrobně třeba popsat, jak ten Štědrej den vypadal?

R: (dlouhé přemýšlení) Jako....

T: Můžeš třeba od chvíle, kdy jsi vstával. Jak to vypadalo, co jsi dělal....

R: (dlouhé přemýšlení) No, vzbudil jsem se, nasnídal jsem se a oblékl jsem se a už tam byl stromeček.

T: Mhm.

R: A potom k večeru tam byly dárky u stromečku.

T: Jo.

R: Jo.

T: A jdete se třeba před těma dárkama najíst?

R: Jo.

T: Jo. Hele, zkus si třeba představit, že jsem na těch Vánocích s Váma a vůbec nevím, jak ty Vánoce jako probíhají. Jak ten Štědrý den jako vypadá, co bych viděla u Vás? Jak probíhá třeba takovej Štědrý den u Vás?

R: Máme řízek a salát.

T: Mhm.

R: Kapra.

T: Jo.

R: A potom máme třeba... (vzdychnutí) To už nic, z jídla.

T: Jo? No a mezitím co se třeba naobědváte a potom čekáte na ten, teda, na tu štědrovečerní večeři....

R: No...

T: Co třeba děláš?

R: Si povídáme.

T: Jo? Ještě něco tak pravidelně děláte třeba?

R: Ne.

T: Už nevíš?

R: Nebo když sem byl malej...

T: Mhm.

R: Tak sem vždycky tam... my jsme u babičky byli, u babičky máme dárky. To, a tam taky máme to... Tak já sem vždycky byl u zdi a jako..., ježíška sem pozoroval.

T: Jo? Pozoroval jsi ježíška?

R: Ne, ne pozoroval ne. Jako poslouchal.

T: Poslouchal. A slyšel jsi ho někdy?

R: Jo... To, něco tam zabouchlo.

T: Fakt?

R: Jo...

T: Dobře.

R: Nějaká rána...Ne jako bouchlo, ale jako.... Nějakej zvuk.

T: Nějaký šramocení?

R: No.

T: Jo. Heleď, jak jsme si povídali o tom nejoblíbenějším Štědrým dnu, tak si mi povídal, že tam byl taťka ještě...

R: No, děda, babička, já, babička Maruška, to je praprababička... Potom tam byl děda Kiwi, ten už zemřel a potom... Kdo tam ještě byl....(šeptem). No to bylo asi vše.

T: A maminka?

R: Jo mamka...

T: Jo... A máš nějaký sourozence?

R: Jo. Tomík, Martínek a ještě... Tom Krejza.

T: Mhm. Heleď, a co se ti na tom Štědrým dnu, o kterým jsi mi teď povídal, co se ti na něm líbilo nejvíc?

R: Že jsme byli celá rodina pohromadě.

T: Mhm... Tak jo. Tak mluvili jsme o tom, že tam je teda asi ta štědrovečerní večeře. To je nějakej asi takovej vánoční zvyk, kterej děláte pravidelně. Co se ti na tom líbí nejvíc? Na tom, co děláte pravidelně o těch Vánocích?

R: Že... Že jsme pohromadě, zdobíme stromeček...

T: Hm...

R: Že posloucháme koledy...

T: No, ty jo, to jich máte nakonec dost?

R: Hm...A třeba ještě zabíjíme, ne to ne.

T: Myslíš kapra?

R: Ne. Na to se já nekoukám.

T: A co třeba, pečete cukroví?

R: To taky.

T: Hm. Heleď, a co se ti na nich nelíbí? Na vánočních zvycích?

R: Hm... Nelíbí se mi, když zabíjí kapra. Tak jsem... Mi to líto.

T: Hm. To mě taky. Tak jo, skvělí teda. Další otázka jo, co se ti... Co ti obvykle o Štědrým dnu dělá radost?

R: Že jsme všichni pohromadě...

T: Mhm.

R: Potom...(dlouze přemýšlí). Hm... Zdobíme stromeček, pečeme cukroví a rozbalujeme dárky.

T: Hm. Tak se těšíš na dárky asi vždycky vid'?

R: Hm.

T: Heleď a co ti obvykle o štědrým dnu dělá starost?

R: Kterej si mám vzít dřív.

T: Kterej dárek si máš vzít dřív?

R: (přikyvuje)

T: Hm. Dobře. Heleď, už se blížíme pomalu k půlce a hezky jsi se rozpovídal... Hezky. Rozumím tomu, co mi říkáš a je to skvělí. Takže ti to jde opravdu skvěle, jo? Ted' budu mít dost podobnou otázku, jako ted'kon, ale zajímalo by mě, jak se cítíš ted', když se blíží Štědrej den. Co ti dělá ted'kon, když se Štědrej den blíží radost?

R: Že je bob... Třeba bobujeme, chodíme do školy... To mě baví.

T: Baví tě chodit do školy?

R: Trochu jo...

T: Jo.

R: Potom třeba... Koukáme se na televizi třeba, na vánoční, nějaký vánoční filmy nebo pohádky.

T: Hm.

R: A tak podobně... Takhle...

T: Dobře. A co ti ted'kon, když se ten Štědrej den blíží, dělá starost?

R: Starost... Starost.... Nevím ted'.

T: Nevíš?

R: (ticho) Hm... Škola asi.

T: Škola?

R: No ne, jako že musím pořád chodit do školy.

T: Hm, dobře. Tak jo. A jak si slavil vloni Štědrý den?

R: Že tam by.... Ten děda Kiwi, praprababička, taťka, mamka, babička Hanka, děda Pepík, potom tam byl.... Možná.... Ne, ty tam nebyli. No, a to bylo všechno... A ještě.... No, to bylo všechno.

T: A mamka...?

R: No.

T: Jo?

R: No.

T: Takže si slavil i s mamčou takhle... No a lišil se nějak ten tvůj loňskej Štědrej den, od těch předchozích? Štědrých dnů?

R: Ne.

T: Ne?

R: No akorát tam už není taťka, jako.

T: Není tam taťka.

R: No... Poslední no... A dě dě.... Ten, ten... My mu říkáme Kiwi, protože nám dával dřív Kiwi.

T: Jo ten děda?

R: No.

T: Jo takhle.

R: Tak proto říkám Kiwi ted'ka.

T: Tak to je vtípný.

R: Tak ten tam taky není... Tak proto.

T: Takže se to lišilo tím, že tam nebyl ten jeden děda a že tam nebyl ten tat'ka.

R: No, no.

T: Dobře. A u toho tat'ky slaviš taky Štědrý dny? Nebo ne.

R: No ted'ka... No jako jo.

T: Jo? Dobře a dodržovali jste nějaký vánoční zvyky? U... Teda v těch předchozích Vánočních, Štědrých dnech?

R: Jo.

T: Zkusíš mi je třeba ještě jednou říct?

R: Že jsme pekli cukroví, starali jsme se o kapra... Potom jedli jsme na Štědrej den, potom zdobili stromeček a rozbalovali dárky.

T: Dobře. Heleď, jsou pro tebe tyhle vánoční zvyky, který mi tu povídáš pro tebe nějak důležitý?

R: Jo jsou.

T: Jo? Dobře a jakej pro tebe mají třeba význam?

R: Že jsme všichni to... Dohro... Jako...

T: Jako že to děláte spolu?

R: No, spolu.

T: Jo? Heleď, kdyby sis měl představit, že Vaše rodina tyhle zvyky úplně neslaví nebo vůbec, nebo je přestane slavit, jaký by to pro tebe bylo?

R: Byl bych smutnej.

T: Byl by jsi smutnej?

R: Mhm.

T: Mrzelo by tě to.

R: Hm.

T: Dobře. Pověz mi, co ti dělá největší... Ty si takhle, ty ses zmínil, že si byl nějaký Vánoce i s tat'kou teda.

R: No.

T: Pověz mi co...

R: ...Protože on bydlel v Olomouci, takže jsme tam slavili, a ještě v Brně, to ještě ne. On se přestěhoval, a ještě jsme tam neslavili, teprve budeme.

T: Jo, takže v Olomouci jste slavili a v Brně ještě ne. Dobře. A co ti dělá největší radost, když si na Štědrý den s maminkou?

R: Jako radost?

T: Mhm.

R: Že pečeme cukroví, potom... Staráme... Starali jsme se o brášku, třeba zdobíme stromeček, koukáme se na ty pohádky (mlasknutí a šeptem pokračuje) potom... Stavíme sněhuláka.

T: Hm.

R: No.

T: Tak jo. A co ti dělá největší starost, když seš u mamky na Štědrý den, nebo s mamkou?

R: Starost...

T: Mhm.

R: Žádněj.

T: Žádnou starost ti nic nedělá. Tak jo, co ti dělá největší radost, když jsi na Štědrý den u taťky? Když jsi byl.

R: Že sem... Že jsme jako spolu a to, taky pečeme cukroví no, (šeptem) stromeček tam asi.... No malinkej asi zdobíme.

T: Máte tam menší stromeček jo?

R: No malinkej asi.... No zdobíme, potom dárky. Najíme se a dárky.

T: Dobře a co ti dělá největší starost, nebo co ti dělalo největší starost, když si byl na Štědrej den s taťkou nebo u taťky?

R: (Dlouze přemýšlí) To nic.... Mě nedělá nic, žádnou.

T: Nic? Dobře, tak jo. S kým letos budeš slavit Štědrej den? S tou maminkou teda zřejmě? Jo?

R: (přikyvování) U ba.... V baráku u babičky.

T: Jo. U babičky v baráku.

R: Já budu slavit tři vánoce.

T: Troje Vánoce?

R: No.

T: Tak to bude hodně dárků vid'?

R: Hm...

T: (Smích)

R: U babičky, u taťky a ve Strakonících u tety

T: Jo ještě u tety?

R: Hm.

T: Tak to je fajn... A těšíš se?

R: Hm.

T: Tak jo. A jak si představuješ, že bude ten Štědrej den, ten hlavní den, toho 24. Probíhat?

R: No že se najíme, budou puštěný koledy, budeme čekat na ježiška a...(přemýšlí) Potom uslyšíme prskavky a uvi.... A budeme rozbalovat dárky.

T: Mhm. Dobře. A tahle představa ti vyhovuje?

R: Jo.

T: Jo? Tak jo. A to je teda to, jak si představuješ, že to bude probíhat a jak by sis přál, aby letošní Štědrej den vypadal?

R: Hezky.

T: Jo? Hezky. A je to třeba i tak, jak si mi tady ted'kon popisoval?

R: No.

T: Tak jo. Tak to je skvělí teda. A o čem ted'kon před tím Štědrým dnem úplně nejčastěji přemejšlíš?

R: (dlouze přemýšlí) Na stromeček.... Až budeme všichni pohromadě.... Na dárky.

T: Přemýšlíš nad dárkama?

R: Ne, to hodně ne ale na kapra... Na... Až budem všichni pohromadě a takhle.

T: Jo, tak jo. Heleď a ted'kon, před tím Štědrým dnem, Jak se cítíš?

R: Spokojeně.

T: Spokojeně, tak to je skvělí. A ted' mam takovou pohádkovou otázku na tebe. Kdybys byl kouzelníkem a mohl sis úplně cokoliv přát jo, jak by sis přál.... Nebo přál by sis něco na Vánocích u Vás doma změnit? Myslím tím, ted'kon třeba i adventní dny. Celkově Vánoce.

R: A u nás doma nebo u babičky jako?

T: Celkově úplně. Jak chceš, řekni úplně cokoliv, co by sis přál na Vánocích změnit.

R: Tak aby tam byl počítač.

T: Teda aby byl u babičky počítač? Nebo u vás doma.

R: Ne, u nás doma.

T: No?

R: Potom... U nás v pokojíčku televize velká, No si ji přeje no.

T: Si ji přejete k Vánocům?

R: No, to ne ale tak aby jsme tam měli třeba.... (dlouze přemýšlí) repráky.

T: Mhm.

R: Repráčky takový malý. To... A potom třeba... Ještě jeden počítač mě a Lukymu. Bráchovi.

T: Dobře.

R: Dva.

T: No a na tom průběhu těch svátků vánočních, to, jak to u Vás probíhá a tak, na tom by sis něco přál měnit?

R: Ne.

T: Ne. Dobře. Tak a teď pozor jo, pořád seš kouzelník jo, přál by sis něco změnit přímo na tom Štědrým dnu? toho dvacátéhočtvrtého?

R: Tak aby tam byl děda Kiwi a tat'ka.

T: Přál by sis, abys tam měl i tat'ku?

R: No jako....no.

T: Jo? Dobře. Takže, takže ten tat'ka ti tam nějak schází?

R: Nebo.... Jako moc ne, ale přál by sem si to.

T: Jo. Dobře, tak jo. Přál by sis to. Tak jo. Heled', teď už jsme úplně na konci našeho rozhovoru jo a šlo ti to úplně parádně. A teď máme.... Mám na tebe posledních pár otázek, a to je jenom jestli si něco odnášíš třeba z toho rozhovoru, jestli... Nad čím třeba teď kon po tom rozhovoru přemýšlíš?

R: (mumláním) Nad ničím...

T: Nad ničím?

R: Ne.

T: Dobře... Je to takovej citlivej rozhovor si myslím, je to takový vážný téma ty Vánoce. Takový hezký ale občas jsme tam zasáhli trošičku do nějakých přání a tak...A je důležitý, aby si odcházel úplně spokojenej tady odtud. Aby si měl radost že jsi si mohl s někým popovídat třeba jo? Takže teď máš příležitost mi říct, jak se cítíš a můžeme tady spolu klidně bejt ještě dýl a jen tak si povídat jako kámoši.

R: Dobře.

T: Cítíš se dobře?

R: Mhm.

T: Dobře tak jo. A z toho rozhovoru si něco odnášíš?

R: Jo.

T: Jo? Co třeba?

R: Třeba o tich Štědrým dnu, že budeme celá rodina pohromadě a to, dárky.

T: Že si jako nad tím mohl chvilku přemejšlet, nad tím Štědrým dnem?

R: No.

T: Jo? Rozumím tomu jo?

R: (přikyvování)

T: Tak jo. Chceš se mě na závěr třeba na něco zeptat?

R: Hm... (dlouhé přemýšlení) Asi ne... Ted' ani... Ted' mi to nemyslí.

T: Nic tě nenapadá?

R: Ne.

T: No, tak to je v pohodě... Tak jo. Já teď stopnu nahrávání a my si ještě zahrajeme nějakou hru. Jo?

Rozhovor č. 5 – JONÁŠ

T – Tazatel

R – Respondent

T: Tak mi pověz, jak se těšíš na Vánoce?

R: Ja ja ja se těším hodně, protože je mam jako vlastně třikrát.

T: Máš třikrát Vánoce?

R: U táty, u babičky a u mámi.

T: A na co se třeba těšíš nejvíc?

R: Těším se asi n n n nejvíc na na dárky.

T: Na dárky vid'? Tak jo. Hele a jakej máš vztah k Vánocům?

R: Jak jako?

T: No, jestli jako dobrej nebo špatnej.

R: Jo... Dobrej.

T: Dobrej vid'. Asi jo, když se těšíš vid'?

R: Hm.

T: A změnil se nějak ten vztah k těm Vánocům v průběhu let?

R: Ne.

T: Ne. Dobře, no a znáš nějaký vánoční zvyky?

R: Zpívání koled.

T: Mhm.

R: Zpívání koled, potom ještě výzdoba...

T: Mhm, dobře tak jo. A co se ti na nich líbí?

R: No, líbí se mi ta vánoční atmosféra...

T: Hm... A je něco, co se ti třeba na těch vánočních zvycích nelíbí?

R: Že jsou... Mmm že jsou tak krátký.

T: Že jsou krátký. Hm, dobře. Tak mi prosím vyprávěj ted'kon... (vyrušení) Ježiši, tady je nějaký hluk. Jak vypadal nějaký tvůj Štědrej den, na kterej úplně nejraději vzpomínáš?

R: Tak ja ja ja vzpomínám nejvíc na Štědrej den asi předloni.

T: Mhm.

R: Protože sem dostal... Já byl úplně dojatej, jsem dostal telefon a tablet. No dostal sem, dostal sem vlastně všechno co sem chtěl.

T: Jo... Že jsi byl dojatej, že se ti splnili přání jo?

R: (přikyvování)

T: Heleď a jak jsi se cítil teda? Byl si dojatej jo, ještě nějak si se cítil?

R: Jako dojatě, překvapeně....

T: Dobře tak jo. Heleď a zkus si představit, že jsem na těch Vánocích s Váma a nějak nevím pořádně, jak ty Vánoce třeba vypadají jo....

R: Mhm.

T: Co bych u Vás viděla o těch Vánocích? Jak to probíhá? Třeba ten den, co popisuješ ted'ka?

R: dvacátýhotřetího vždycky.... Tak tam dáváme stromeček a zdobíme ho....

T: No...

R: Už máme cukroví, ubrusy na stole. No, to je všechno.

T: No a ten den? Tak, ten probíhá jak teda?

R: Dvacátýhočtvrtýho, ptám se v podstatě furt na Vánoce. Kdy budou, jako v kolik budou.

T: Jo, a když ráno vstaneš, tak co třeba děláš ten den?

R: Tak asi jdu do obýváku, nebo v pokojíčku si pustím film.

T: Pustíš si nějaký film, jo? Nějakou pohádku třeba, jo?

R: Nějakou vánoční.

T: Takhle čekáš teda do večera na toho ježíška?

R: No občas jo.

T: Jo, tak jo. Dobře. A děláte tam třeba něco pravidelně o tom Štědrým dnu?

R: No, pravidelně o Štědrým dnu. Ne, no jako jest... Ne... Nevzpomínám si.

T: Dobře tak jo. Je něco, co ti obvykle o tom Štědrým dnu dělá radost?

R: Jo. Dělá mi tam r... Dělá mi radost, když je už tma venku, doma rozsvítíme světla i ten strom a potom tam jsou dárky.

T: To je hezká atmosféra vid'.... To se mi taky líbí. No a je něco co ti dělá o tom Štědrým dnu starost?

R: No, kolik... Kolik ty dárky budou stát.

T: Jo jako myslíš...

R: Jako myslím to, že aby... Aby sem neměl dva za.... Za nějak moc.

T: Jo jako aby ty tvoje dárky nestály moc?

R: No nějak víc, než ty bráchy a ségry.

T: Dobře... Tak jo, dobře, ted' budu mít podobnou otázku, ale zajímá mě ted'kon, když se blíží Štědrý den...

R: No?

T: Co ti dělá radost? Co ti dělá ted'kon radost, když se blíží Štědrý den?

R: Dělá mi radost to, že sněží už trochu... Stmívá se brzo a už je ta tma.

T: Mhm.

R: A potom asi... Jo! Že jsou opadaný stromy a že se dá přes ně vidět a je to takový zvláštní.

T: Hm.

R: To je asi všechno.

T: Super tak jo. A je něco, co ti ted'kon když se blíží ten Štědrý den dělá starost?

R: No jako ono se... Ono se spíš dělá, jako do školy... No že, že, že, že já nemám dárky.

T: Jo...

R: Pro kamarády.

T: Nemáš...

R: Nemám.

T: Jo, hm, tak to jo... Vy si dáváte ve škole dárky?

R: Hm. V pátek si budeme dávat.

T: Aha. Tak máš zejtřek ještě vid'?' Abys to sehnal.

R: Hm.

T: A jak si vloni slavil Štědrý den?

R: No... My ho, my ho v podstatě to....V podstatě slavíme pořád stejně.

T: Jo?

R: Hm.

T: A jak to teda vypadá? Jak to slavíte?

R: No, jakože na... Nalejeme si šampaňský a dětem ty..., jak se...

T : Rychlý špunty?

R: No, napijeme se, posloucháme koledy, zpíváme chvíli a potom se budeme... Potom se budeme schovat a oni nám dají dárky..., tam dají dárky.

T: A co děláte třeba potom, co dostanete ty dárky?

R: Potom je.... Potom je jako zkoušíme.

T: Jo.

R: Zkoušíme je.

T: Hrajete si s nima...

R: Hm.

T: No a ty slavíš teda každé rok s mamčou? Když si říkal, že máš každé rok troje Vánoce?

R: S mamkou, s tátou a s babičkou.

T: A s tat'kou je máš teda potom až, po tom Štědrým dnu?

R: Jo... Až toho dvacátéhošestého... Nebo takhle.

T: Jo. A co ti dělá největší radost, když seš u Vánocích, o Vánocích u tat'ky?

R: Tak asi to, že... No v podstatě to co doma, jakože.... Jako že je tam ta vánoční atmosféra, akorát tam nevím, jako je, je, jestli zpívají koledy na Štědrej den. Ale asi jo.

T: Takže ta atmosféra ti dělá u tat'ky radost... A co ti dělá starost, když si o Štědrým dnu u tat'ky?

R: No... Občas sháním dárky na poslední chvíli pro tátu.

T: Že bys to, jako že to nestíháš. To ti dělá starost.

R: (přikyvování)

T: Dobře... A u maminky si teda říkal, že ti dělá starost, teda radost ta atmosféra. A starost tam bylo to....To... Ta cena těch dárku vid'?

R: Jo... Moje jako myslím.

T: No, a takže z toho, co si říkal, jsem pochopila, že se ty Štědrý dny od sebe moc neliší?

R: Ne.

T: Dobře.

R: Vůbec.

T: Ty zvyky si říkal, že dodržujete teda koledy, šampaňský máte a rozbalování dárků. A děláte tam ještě nějaký zvyky? Někaký tradice?

R: No... Jakoby oblíkneme se do nějakýho vánočního.

T: Někaký slavnostní oblečení?

R: Hm... A přemejšlím teda ještě...

T: Jo, přemejšlej, popřemejšlej si.

R: No, že všude uklidíme... A to je asi všechno.

T: Dobře. Tak jo. A jsou pro tebe tyhle zvyky důležitý?

R: Jo jsou.

T: Proč?

R: Protože bez toho už by to nebyly Vánoce.

T: Hm.

R: Takový...

T: To dělá Vánoce takovýma pravýma Vánocema vid'?

R: (přikyvování)

T: A... Kdyby sis měl představit, že tvoje rodina ty zvyky slavit nebude, tak jak by ses cítil. Jaký by to pro tebe bylo?

R: No asi.... Asi bych si je udělal sám v pokojíčku.

T: Udělal by sis zvyky sám se sebou?

R: Jo.

T: Takže by ti to asi chybělo?

R: No ani ne.

T: Nechyběly?

R: Ani ne, protože bych si to udělal třeba v pokojičku.

T: Jo! Dobře. Letos budeš slavit Štědrý den s mamkou teda?

R: S mamkou no... Potom s tím taťkou a potom s babičkou.... No.

T: A u babičky je to jaký? Je to fajn?

R: Jo, on se tam sejde tátův brácha s jeho dětma a my... My tam čekáme, něco tam děláme v pokoji, jenom děláme tam kraviny a oni nás potom zavolají, že tam máme jít.

T: Tak jo to je asi hezký vid'?

R: Mhm.

T: Dobře. Jak si představuješ, že bude ten Štědrý den teda probíhat, tenhle rok?

R: Jak?

T: Jak si představuješ, že bude probíhat.

R: Kde?

T: No ten Štědrý den toho dvacátéhočtvrtého.

R: No úplně normálně jako loni akorát že... Že, že budeme mít jiný cukroví, protože mamka to nestihla letos.

T: Jo. Tak jo. No, a jak by sis přál, aby letošní Štědrý den vypadal?

R: Přál bych si, aby na Vánoce sněžilo.

T: Mhm.

R: Protože oni... Oni nám říkali, teda říkali, že má, že má bejt hezky. Jakože má svítit sluníčko a takhle.

T: Jasně, tak jo... Ještě něco by sis přál, aby tam bylo, aby vypadal nějak?

R: Ne, asi už ne.

T: Všechno při starým? Akorát to sněžení hlavně vid'?

R: Mhm.

T: Ono to vypadá líp ty Vánoce. Vypadají líp, když jsou na bílým sněhu vid'?

R: Hm.

T: Tak jo. Heleď a o čem teďkon před Štědrým dnem přemýšlíš nejčastěji?

R: No asi jaký mám dárky... Jaký budu mít dárky.

T: Jako jaký máš ty dárky pro někoho? Nebo jako...

R: Jaký asi budu mít já.

T: Jaký budeš mít ty. A z toho důvodu, jako že víš, jako že seš zvědavěj, jestli dostaneš to, co sis přál?

R: Hm...Hm.

T: Jo? Tak jo. No a teďkon, když se blíží ten Štědrý den, jak se cítíš?

R: No... No snažím se no... Jakoby sem to, jako šťastnej, že už je to jenom za čtyři dny, protože ono už se to fakt blíží...

T: No ono už je to za chvilku vid'.

R: Hm.

T: Seš natěšeněj třeba?

R: Jo.

T: Jo, super. Tak jo. Heleď mám takovou pohádkovou otázku jo. Představ si, že seš kouzelník....

R: Hm...

T: A kdybys byl teda kouzelníkem, přál by sis něco na Vánocích změnit?

R: Přál bych si, aby všechny, nějaký jehličnatý stromy, byly ozdobeny taky.

T: Jako venku?

R: No.

T: To by bylo dobrý... To mě nenapadlo!

R: A potom aby...Aby... Aby prostě o Vánocích, by aby prostě o Vánocích bylo, prostě aby jsme se mohli podívat i s

ostatníma jako... Jakože m m místo stěny sklo. Třeba jako....mi mi místo nějaký stěny velký okno.

T: Jako aby si se mohl dívat i na Vánoce někoho jinýho?

R: No.... No takhle.

T: Jak to třeba probíhá u jiných vid'?

R: No.

T: To jo...

R: Sem... Třeba co dělají ostatní a takhle.

T: Jako jestli to třeba probíhá třeba jinak a tak...

R: (příkyvování)

T: Super... To je dobrej nápad.

R: A ještě sem se nezmínil, že že na Vánoce jíme salát a řízky ale to je asi...

T: Jo, že máte tradičně tohle jídlo?

R: Jo.

T: Máte teda štědrovečerní večeři?

R: Hm, ale kapra nemáme.

T: Jo tak jo. A seš furt kouzelník, přál by sis něco přímo na tom Štědrým dnu změnit?

R: Přál bych si, aby sem mohl jako ty dárky nějak vykouzlit v jeden okamžik. Aby jich tam bylo víc pod tím stromečkem třeba.

T: Mhm. Tak jo.

R: A aby sem měl třeba víc dárků pro mamku a takhle, protože mám jenom jeden vždycky.

T: Chtěl bys jich mít teda víc?

R: No.

T: Ještě něco tě napadá?

R: Asi ne.

T: Super. Skvělí ty jo, ty máš hezký nápady. Tak jo, teď jsme úplně u konce rozhovoru, jsme to udělali rychle. Pověz mi, jestli si z toho rozhovoru něco odnášíš... Nebo co tě teď'kon napadá, když už jsme dopovídali?

R: Asi nic mě nenapadá.

T: Tak jo... No a nějakou změnu cítíš?

R: Ne.

T: Super... Tak jo. Po celým tom rozhovoru se cítíš jak, teď'kon?

R: Zvláštně.

T: A jak jako? Zkus to popsat, jak zvláštně? V čem?

R: Já ne... To je.... To je takový těžký, to popsat

T: Je to těžký vid'.... Pocity se těžko popisují.

R: Nevím...

T: Myslíš si, že je to třeba tím, že si takhle s lidma moc o Vánocích nepovídáš? Jako že bys to popisoval?

R: Ani ne... To, to ne... To, no jako vůbec.

T: To neděláš.... Je možný, že to je třeba taky tím, že jsme si taky povídali o něčem, co se děje ale lidi si o tom takhle nahlas nepovídají, vid'?

R: Mhm.

T: A bavilo tě to?

R: Jo.

T: Super.... A chceš se mě třeba na něco zeptat na závěr?

R: Ne.

Rozhovor č. 6 – KRYSTÝNA

T – Tazatel

R – Respondent

T: Tak mi pověz, jak se těšíš na Vánoce?

R: Jó docela jo. Nebo já mam spíš radši léto.... Jako Vánoce nějak moc nemusím ale tak jako ujde to no.

T: Kvůli té zimě teda? Třeba?

R: No kvůli tý zimě.... A hlavně.... A já nevím, já to nějak nejsem.

T: Hm, dobře tak jo. A jaký k nim máš vztah, k Vánocům?

R: Jo, tak docela dobrej....

T: A změnil se třeba ten vztah, k těm Vánocům nějak v průběhu roku? V průběhu let? Jak jsi rostla?

R: Jo asi jo.... Že dřív jsem se víc těšila na dárky a takhle a teďkon už mě to nějak i je jedno. Že kdybych nic nedostala tak je mi to asi úplně jedno.

T: Mhm.... Tak jo, dobrý. Znáš nějaký vánoční zvyky?

R: Ne.

T: Ne? Nic nedodržujete pravidelně o těch Vánocích?

R: Ne, teď to vůbec neděláme. My jsme to nikdy nedělali....My jsme možná dávali šupinku pod ubrus ale jinak nic víc.

T: No to je třeba

R: No tohle jo no.

T: To je třeba vánoční zvyk.

R: No tak tohle jo... Ale jinak nic moc jako.

T: Takže třeba.... To jste dávali vánoční šupinku a měli jste teda.... Třeba vánoční večeři?

R: Jo tak toto jo.

T: A když jsou to teda nějaké věci, co takhle pravidelně děláte, jako třeba tu štědrovečerní večeři a tu šupinku.... A tak, co se ti na těch zvycích třeba líbí? Na tomhle.

R: Nevím (dlouhé přemýšlení) tak třeba.... Jako že se to pořád opakuje no. Jako že Jsme celá rodina vždycky u stolu.... Že my třeba vždycky ani neobědváme jako normálně přes rok spolu. Že se mi líbí že se sejdeme všichni u jednoho stolu....Že jsme spolu no ale teďkon, jako když právě jsou rodiče rozvedení tak už je to takový, že jsme jen Já, Klárka a Mamka. Teďkon ještě je s náma mamky přítel, takže už je to takový trošku jinačí, než když sem byla zvyklá na toho taťku....Ten už s náma není. Teďkon táta minule byl....Byl na Vánoce u babičky. Teďkon je se svoji přítelkyní a já k němu pojedu potom až po vánocích snad.... Už mi dal dárky předem, když u něj nebudu, takže že je to takový zase jinačí no.

T: Jo, tam je teda nějaká změna i v těch zvycích? Že už to slavíte trošku jinak?

R: Mhm.

T: Tak a věděla by jsi třeba, co se ti na nich nelíbí teda? Je to třeba ta změna nebo něco jiného?

R: No ta změna se mi nelíbí no nijak.... Že nejsme jako spolu.. Nebo jako mě to nějak moc nevádí, já se s tátou vídám ale že je to prostě takový divný. Když teďkon s náma na Vánoce bude mamky přítel.... Zase jinej chlap. Jakoby cizí, že sem zvyklá na toho taťku a on tam bude někdo jinej no....

T: Hm.

R: Jakože už je to takový divný....

T: Hm, jasný. Takže nějaký nový změny, na který si musíš zase zvyknout?

R: Hm.

T: Jo, teď na tebe budu mít takovou delší otázku. Vyprávěj mi o tom, jak vypadal nějaký tvůj štědrý den, na který úplně nejradši vzpomínáš. Můžeš chvilku klidně přemýšlet, jestli musíš lovit v paměti...

R: Jo, jo, jo...(odfoukne si) Já nevím. My jsme tak nějak měli všechny štědrý večery většinou úplně stejný prostě. Že mamka třeba uvařila ty řízky, já sem vždycky s Klárou prostřela stůl, táta se vždycky oblékl.... Potom jsme právě všichni sedli ke stolu, no.... Povídali si, měli jsme u toho puštěný pohádky, potom jsme šli všichni do pokoje.... Vlastně jenom já s tátou a máma s Klárou vždycky jakoby předstíraly, že.... Když sem byla menší, jako že tam byl ježíšek. Vždycky nanosili dárky a tohle to.... No a potom vždycky zazvonil zvoneček a já se vždycky rozběhla no.... A vždycky mamka vždycky mávala z balkonu ježíškovi, jakože tam byl. No a vždycky jsme si rozbalili dárky, no a pak jsme si vždycky sedli k pohádkám a takhle to nějak bylo celej rok, teda každěj rok.... Teda.... O Vánocích.

T:Hm.

R: No a nevím. Nejvíc asi nejradši vzpomínám na štědrý večer, když jsme jednou ještě v podvečer.... Potom jsme se po štědrým večeru jeli se podívat, jak je vyzdobený město. Jsme si všichni sedli a jeli jsme se podívat na vánoční stromeček na náměstí a to bylo hezký. To byl takovej zase nezvyk.... Že jsme to nedělali dřív. To byly tak nějak předposlední Vánoce a pak se rodiče rozvedli.

T: Mhm, takže jako že byly trošičku jiný ty vánoce, tak tím?

R: Jo.

T: Jo? A když bys měla říct třeba.... Jak si se u toho cítila? Když jste dělali ty vánoce trošičku jinak? Tak...

R: Jo tak šťastně.... Tak zas to byl nezvyk.... Tak jako dobře.

T: Dobře. No, kdyby sis měla představit, že sem na těch Vánocích s Váma a vůbec nevím, jak ty Vánoce probíhají, tak co.... Jak bych ten den viděla? Jak to probíhalo? Vy jste si teda.... Ráno se vzbudíš a jak probíhá ten den o těch Vánocích?

R: No ráno se vzbudím a mamka třeba ještě dodělávala.... Třeba....mmm... Ty.... To cukroví, chlebičky a takhle. Mamka vždycky něco dodělávala ještě. Potom většinou jsme ještě sjížděli na Štědrý večer pro kapra. Vždycky.... Většinou jsme vždycky sjížděli s tátou. Mamka s Klárou byly doma a dodělávali to cukroví.... Pak jsme přijeli.... No a většinou potom táta zabíjel kapra a potom to mamka smažila a vždycky...., jsme šli já s Klárou prostřít ten stůl, ještě jsme vždycky dozdobovaly ten stromeček, protože my jsme všechno nechávali na poslední chvíli vždycky... Takže jsme i stromeček dělali o Štědrým večeru....Tak jsme to všechno vždycky dozdobili...., dodělali...., a pak jsme si sedli ke stolu. No.... Potom jsme se šli vždycky schovat. Máma s Klárou to tam nanosily.... Pak jsme si rozbalili dárky a to....

T: Hm, dobře tak jo... Dobře. A je něco, co ti obvykle o Štědrým dnu dělá radost?

R: Asi.... Asi ty dárky. No většinou....ted'kon už nevím....Ted'kon sem docela vyrostla. Tak nevím, co mi dělá radost.

T: Tak to ted' zjistíš teprve třeba.

R: Ted' to asi teprve zjistím no.... Většinou vždycky ty dárky no.... A ted' bych ani neřekla, že se na ně moc těším, je mi to nějak jedno.

T: Prostě to bereš jako nějaký všední den?

R: No jako všední den. Mě to ani nějak nepříjde zvláštní.... Prostě si dáme dárky no.... To nějak.... Nějak neberu.

T: Dobře....A co ti dělá obvykle starost o Štědrým dnu?

R: Mě většinou nedělaj starosti.... Mě většinou nedělaj starosti... Možná ted'kon, jak budeme s tím mamky přítelem no. Tak já nevím.... Že bych se na to zrovna těšila moc.... A je to takovej nezvyk no.... Ale většinou mi nic starosti nedělalo.

T: Takže ted' myslíš, že to je třeba jenom.... Jestli to chápu, jako nějaká obava že nevíš, jak to bude probíhat.... Třeba?

R: No.... No.

T: Že to bude něco nového?

R: No....No....Nezvyk no...

T: Dobře, tak jo, super, jde nám to docela rychle. Ted' mám podobnou otázku, ale je to otázka na to, jak se cítíš ted'kon, zrovna ted'kon jako v posledních pár dnech, když se teda ten Štědrý den, tak rychle blíží. Že jo, už ho máme za pár dnů. Tak jak se cítíš ted'kon?

R: (oddychnutí) No asi normálně no....Asi trošku možná bych i řekla stres....Nebo že....Jak to bude probíhat a tohleto....

T: Mhm.

R: Ted'kon vím, že Klára s náma na Štědrý večer nebude, takže budu jenom já.... S.... Mamka a její přítel.... Takže budem jenom my tři....

T: Jo takže jsi

R: Takže.... Takže vlastně bez ségry ještě... Takže jako ne že se bojím ale jako takovej stres no.... Že vlastně.... Je tam už je jenom mamka se mnou a táta a Klára, ty už se mnou vlastně nebudou. Takže.... Už tam budu jenom Standa, jako mamky přítel. No, a že je to takovej nezvyk no....

T: Hm....

R: Že jsme dřív vždycky byly všichni spolu a ted'kon už nikdo... Jako ještě mamka no... Ale že už zase to jiný....

T: Už je hodně změn najednou vid'?

R: (přikyvování)

T: To jo... No.... A co ti dělá třeba ted'kon.... Ted'kon v pár těch dnech jako radost? Před Štědrým dnem... Před Štědrým dnem.... Teda takhle, když se blíží Štědrý den. Tak co ti ted'kon v těch pár dnech dělá radost?

R: Většinou nakupování dáreků. Spíš....já radši dávám dárky, než je nakupuju, takže většinou třeba když někomu nakupuju.... Třeba spolužákům a tohle to... Tak to mi dělá radost.

T: Mhm, tak jo. A co ti dělá starost.... Ted'kon těch pár dnů před Vánoce?

R: No to... Ten Štědrej večer.

T: Jo vlastně ta obava že tam budeš vlastně sama vid'?

R: No... To většinou.... Potom už jako nic moc. Jako je to Štědrej večer, já se na něj jako docela těším.... Nic mě tam nějak extra starosti nedělá.... Ani nikdy nedělali. Prostě.... Se vždycky těšila na dárky.... Takže sem se spíš těšila.... Žádný starosti sem neměla... Sem byla taky menší, takže sem neměla starosti.

T: No a vloni si teda slavila Štědrý den jak?

R: To jsme byly teda jenom já, mamka a Klára.... To smě měli takovej skromnější Štědrý večer no.... Tak nějak asi zase jako stejný. Vždycky jsme to.... Jeli koupit kapra.... My jsme bydlely ještě taky jinde. Nebydlely jsme v Prachaticích bydlely jsme v Brně.... Takže jsme jely koupit i kapra, zase mamka ho usmažila.... My jsme zdobily stromeček, zase jsme prostíraly stůl.... No a byly jsme jenom my tři. Zase to bylo úplně jako nejdivnější, protože to byl úplně první Štědrý večer právě bez táty. To byly úplně první Vánoce, tohle už budou druhý. Tamto byly první a právě že to bylo úplně celý takový divný no.... Že jsme tam byly jako my tři.... A trochu se mi i stýskalo.

T: Hm.... Jasný no.... Takže to jsi slavila s mamkou a ten loňskej.... Lišil se nějak teda ten loňskej Štědrý den od těch předchozích... Teda asi určitě v...

R: No lišil no, že sme byly samy a tohleto...

T: Byly jste samy. A.... Ještě teda v jiným prostředí teda?

R: No i v jiným městě.... V jiným bytě, no.... Bez táty.... To bylo takový celý úplně divný.

T: Mhm... No a nějaký vánoční zvyky teda? Z toho, co mi říkáš, jsem pochopila, že jste tam teda dodržovali jo?

R: Hm.

T: Že jste se nějak pokusili dělat to, co jste dělali předtím. Dobře.... A myslíš si, že pro tebe byly ty vánoční zvyky, nějak důležitý?

R: Ne.

T: Že jste je dodržovali?

R: Ne nebyly.

T: Dobře.

R: Mě to bylo jedno.

T: Takže, kdyby sis měla představit, že je rodina u vás neslaví, třeba ani ten.... Tu štedrovečerní večeři a takhle.... Tak v tuhle chvíli... By ti

R: Mě by to nevadilo. Nějak mi na tom nezáleží.

T: Dobře.... Tak jo. No a co ti dělá největší radost, když jsi na Štědrý den u mamky?

R: No že sem většinou s mamkou no. Většinou se mi stýská taky po tátovi, protože to byly taky všechny ty zvyky...byla jsme celá rodina pohromadě....Ale že sem s mamkou jako tak mi nevádí...Spíš právě dělá radost.

T: Mhmm.... Takže sem z toho pochopila, že starost ti zase u mamky dělá to že.... Že se ti stejská po taťkovi?

R: Mhm, jo.

T: Jo? Dobře. Dobře.... A s taťkou jsi teda Vánoce ještě sama neslavila?

R: Ne.

T: A slavíte je teda den po těch Vánocích?

R: No ještě jsem právě u něj byla předem.... Ještě mi už právě vánoční dárky dával, takže já už je měla takový předem ještě. A pojedu za ním asi až po Vánocích no. Potom jdu do školy.... Takže to nějak zase až příští víkend po vánocích za ním pojedu no.... Ale dárky už sem dostala, takže už jenom zase jako vždycky.... Třeba že zase někam pojedem.

T: A to jste nějak oslavili, když jste si dávali dárky? Nebo

R: Ne to mi normálně jenom takhle předal no, když jsme byly spolu.

T: Mhm. A minulý rok, to jsi měla jakou zkušenost s těma Vánocema.... To jsi byla u taťky po Vánocích?

R: To jsem jela k tátovi potom po Vánocích.... To mi taky dal dárek no a on bydlel ještě u babičky, takže sem jela k babičce a dostala sem i do babičky dárky. No ale ty byly ještě divnější, protože to byly úplně první Vánoce bez táty....Ted'kon jako už sem na to právě zvyklá ale předtím to bylo právě takový divný....Že mi táta dává dárky u babičky....Že prostě nejsme spolu... Tohle to.

T: A co ti třeba dělalo radost teda ty minulý Vánoce, když si jela ten druhý den za tím taťkou, tak u toho taťky a babičky?

R: No u taťky a u babičky sem právě nikdy neslavila Vánoce. Tam sem je právě slavila úplně poprvý, protože táta tam bydlel.... Tak sem si tam jela rozbalit dárky....Spala sem tam...vždycky u táty spím alespoň jednu noc. No tak sem tam slavila Vánoce no....A dělá mi radost...jako jsme...protože jsme se právě před Vánocema ještě dlouhou dobu neviděli, protože jak ještě probíhal ten rozvod, že byli rodiče oddělení jako.... Takže spolu moc nekomunikovali, takže já sem s tátou taky moc nekomunikovala, takže jsme se sešli po dlouhý době.... Takže.... Že jsme byly spolu no.

T: Takže jsi měla radost, že se vidíte. A byla tam, měla jsi tam nějakou starost teda?

R: Ne. Možná o tátu. Třeba jen jak bude u ty babičky třeba....Protože táta nejdřív s tím rozvodem nějak ani nesouhlasil....Takže třeba....Aby nebyl sám na vánoce....Ale právě tyhle Vánoce jsou lepší, než ty předtím, protože si našel přítelkyni. Bydlí u ní.... Takže není sám....Takže to je dobrý.

T: Takže máš radost z toho, že někoho taky má?

R: Že není sám... Že byl jen s babičkou....Nikoho neměl.

T: Mhm.... Jasný. Tak jo. Ted'kon, když se o tom jako bavíme... Mamka, taťka, rozvod a tak.... Tak jak se u toho cítíš?

R: No jako mě to nějak nevádí, jako že se rozvádí. Já si byla vždycky jako víc bližší s mamkou....Takže když se táta odstěhoval, tak jako stýskalo se mi jo....Ale ne že bych se tím nějak trápila úplně....To zas ne. Mě šlo spíš jen o to....Aby táta nebyl sám....Že mi ho bylo jako lito...Ale nestýskalo se mi nějak úplně extra po něm. A jako nějak to dobře snáším.... Jako nevádí mi to, že se rodiče rozvedli.

T: Takže to byla spíš obava o toho tatínka?

R: Hm.

T: Dobře.... Letos si teda říkala, že budeš slavit s mamkou a s jejím přítelem, jo? A jak si představuješ, že bude probíhat ten Štědrej den?

R: Nevím.... Asi jako možná každé Štědrý večer akorát že tam prostě nebude táta ani Klára no.... Že místo toho si tam sedne jinej chlap k nám a budeme večeret no.... Asi jako každé.... Budeme mít kapra, mamka ho usmaží, já prostřu stůl, oblečem se nějak no.... Povečeříme, daj mi dárky a potom si asi sednem k televizi no.... A budem koukat na pohádky nebo něco hrát....

T: Tak jo... No a tahle představa ti nějak teda vyhovuje?

R: Jo asi jó no, lepší by bylo možná, kdyby tam nebyl mamky přítel ale nějak....

T: Že by jste měli dámskou jízdu?

R: No nebo nejlepší s tátou ale... Jako nevdí mi to, no.

T: Mhm....Dobře a kdyby jsi měla říct, jak by sis přála aby ten letošní Štědrej den vypadal?

R: Pfff.... No asi tak nějak jak sem řekla, akorát s mamkou jako...Že my samy a s Klárou jako.

T: Jasně, tak jo.... O čem teďkon před tím Štědrým dnem přemýšlíš úplně nejčastěji?

R: No asi jak bude probíhat ten Štědrej večer no. Jestli bude jako hezkej nebo dobrej Protože to bude takovej nezvyk celej no.... Jako příští Vánoce si myslím, že už to bude jako dobrý, že ty před tím, ty první vánoce bez táty, právě byly jako takový divný ale teďkon už sem na to zvyklá.... Jako nevdí mi to ale teďkon právě jsme zase s někým jiným, žije s náma mamky přítel.... Ale další Vánoce už to může zase.... Už na to budu zvyklá, že už mi to vadit nebude. A teďkon jako.... Jak to jako bude právě probíhat, ten Štědrej večer.

T: Že vždycky.... Každý rok velká změna.... Tak si na to zvyknout...

R: No.... Pak si na to právě zvyknu no.

T: Jasně.... Tak jo. A teď se cítíš jak, před tím.... Před tím Štědrým dnem? Ty si říkala, že máš teda.... Cos mi tam říkala, že máš teda nějaký obavy, takže to bylo z toho jak ten.... Jak ten Štědrý den budeš slavit. Tak jak se cítíš? Po těle... Kdybys měla říct, jak se cítíš....

R: Nějak v.... Tak normálně se cítím.... Že mam teda takovej stres.... Ani strach.... Jenom prostě jak to bude probíhat....

T: Hm.

R: Ale nějak jako velikej strach nemam.... Se docela těším....Jako já Vánoce moc nemusím ale jako těším se na ně samozřejmě.

T:Dobře.... Tak jo, mám pohádkovou otázku jo?

R: (zasmání se)

T: Kdybys byla kouzelníkem jo, představ si, že si kouzelníkem a jak by si.... Co by.... Přála by sis něco u Vás doma na těch Vánocích celkově, tam myslím třeba i ty adventní dny....přála by sis na tom něco změnit?

R: Ne....Asi ne....Asi bych jako....Nic zásadního....No, možná bez toho mamky přítele, že by jsme byly spolu ale jako já nevím....Asi bych nic změnit nechtěla....

T: A na tom Štědrým dnu by sis přála změnit taky teda tohle to?

R: No ale jako nic zásadního bych nechtěla změnit.... Jako mně to vyhovuje.

T: Dobře.... Tak jo, takže to jsme zvládly celej rozhovor dost rychle. Je super, že umíš takhle hodně mluvit a máš hezkou slovní zásobu, takže to je fajn, že z tebe nemusím nic tahat. Co.... Odnášíš si třeba z toho rozhovoru něco? Nebo napadlo tě něco... Nebo nějaká změna.... Nebo tak....

R: Ne.

T: Dobře...A cítíš se po tom celým rozhovoru jak? Protože to je citlivý téma, tak některý děti třeba...

R: No tak normálně jako.... Mně to nevdí... Jako.... Jak říkám, mě nevdí, jako že se rodiče rozvedli, jenom třeba že je to prostě všechno takovej nezvyk. Že teďkon zase jako...Zase budem s někým jiným.... Že celej tak nějak rok, každý ty Vánoce předtím, byly pořád všechny Vánoce stejný.... Jsme ani nic moc jako nedělali jinýho.... Pořád všechno stejný a teďkon právě každý Vánoce jsou úplně jiný. Nejdřív samy....Teďkon zase s někým jiným.... Takže všechno je to prostě takovej nezvyk no.

T: Je to na rychlo a je toho hodně vid'?

R: No všechno že se to mění, všechno. Ale jinak v pohodě.

T: Dobře, tak jo. A chceš se mě na závěr třeba na něco zeptat?

R: Ne.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno a příjmení autorky: Veronika Trázníková

Studijní program: prezenční studium Psychologie

Studijní obor: Psychologie

Název práce: Děti z rozvedených rodin a jejich prožívání vánočních svátků

Počet stran (bez příloh): 67

Celkový počet stran příloh: 34

Počet titulů české literatury a pramenů: 35

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 5

Počet internetových odkazů: 11

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Vacková Ph.D.

Rok dokončení práce: 2018

Počty znaků hlavního textu práce (včetně literatury, bez příloh)

Přímé citace: 11 319

Ostatní text: 107 923

Celkový počet znaků: 119 242

Název souboru umístěn na doprovodném CD Text práce ve formátu PDF:

BP_Traznikova_Děti_z_rozvedených_rodin_a_jejich_prožívání_vánočních_svátků

Posudek vedoucího bakalářské práce na Pražské vysoké škole psychosociálních studií

Jméno a příjmení studentky: Veronika Trázníková

Obor studia: Psychologie

Název práce: Děti z rozvedených rodin a jejich prožívání vánočních svátků

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Vacková Ph.D.

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 67

Počet stránek příloh: 34

Počet titulů v seznamu literatury: 40

Výběr tématu

Závažnost tématu

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

	x			
--	---	--	--	--

Oborová přílehavost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

		x		
--	--	---	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

		x		
--	--	---	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

		x		
--	--	---	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

x				
---	--	--	--	--

Využití praktických zkušeností

	x			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

	x			
--	---	--	--	--

Naplnění cílů práce

	x			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	x			
--	---	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

	x			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost
výsledků v praxi

	x			
--	---	--	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce
(publikace, referáty, apod.)

		x		
--	--	---	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

- 1) Jakým způsobem souvisí zdravý vývoj dítěte se stabilním rodinným společenstvím?
- 2) Vysvětlete možná rizika zátěže pro dítě v souvislosti s rozvodem.
- 3) Objasněte nejobtížnější momenty výzkumu.

Celkové zhodnocení (klady a nedostatky):

Autorka BP se zaměřila na problematiku dětí z rozvedených rodin v souvislosti s jejich prožíváním vánočních svátků. V teoretické části se autorka nejprve zabývá rodinou a jejím klíčovým významem pro pozitivní rozvoj osobnosti dítěte, dále pak zaměřuje pozornost na oblast psychologického vývoje dítěte mladšího školního věku. Následně se zabývá zátěžovými situacemi, s nimiž se děti po rozvodu rodičů často setkávají. Vánoční rituály a jejich souvislost s dětským prožíváním uzavírají teoretickou část BP společně s alternativami psychosociální pomoci a podpory dětem i rodičům v krizi. V praktické části BP autorka předkládá kvalitativní výzkumnou studii, jejímž cílem bylo zjistit, jak děti z rozvedených rodin prožívají Štědrý den a vánoční období. BP slouží jako předvýzkum k magisterské práci, v níž budou zjištěná výsledná témata BP využita pro tvorbu dotazníku a dále budou zpracována v rámci kvantitativního výzkumu.

Autorka zvolila téma, odpovídající studovanému oboru. Oceňuji bakalářskou práci zejména po stránce obsahové. Kvalitativní výzkum přinesl značné množství výzev a nároků, s nimiž si autorka úspěšně poradila. Pozitivně hodnotím i skutečnost, že autorka bude na daném na tématu v rámci magisterského studia pokračovat.

Drobné připomínky mám ke stránce gramatické (stylistika) a formální (někdy je text příliš zhuštěný, jindy naopak se značnými mezerami a volnými stránkami).

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: výborně – velmi dobře - dle výsledku obhajoby

Datum, podpis: 22/8 2018

Mgr. Lucie Vacková Ph.D.

**Posudek oponenta bakalářské práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studentky: Veronika Trázníková
 Obor studia: Psychologie
 Název práce: Děti z rozvedených rodin a jejich prožívání vánočních svátků
 Oponent práce: Mgr. Barbara Kostelacová

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 67
 Počet stránek příloh: 34
 Počet titulů v seznamu literatury: 51

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

		x		
--	--	---	--	--

Oborová příslušnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

		x		
--	--	---	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	x			
--	---	--	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití praktických zkušeností

	x			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

x				
---	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

	x			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Vyváženost teoretické a praktické části
v daném tématu

	x			
--	---	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

	x			
--	---	--	--	--

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost
výsledků v praxi

		x		
--	--	---	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce
(publikace, referáty, apod.)

		x		
--	--	---	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

1. Jak byste se svou první výzkumnou zkušeností postupovala nyní při obdobném výzkumu? Co byste udělala jinak?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Autorka ve své bakalářské práci zpracovává oborově přílehlavé a specificky zaměřené téma prožívání vánočních svátků dětmi z rozvedených rodin.

V teoretické části autorka připravuje půdu pro dobré porozumění celé tematiky dále mapované v části empirické. Je zřejmé, že se v problematice orientuje, pracuje s poměrně značným množstvím zdrojů v literatuře a odborných pramenech, čerpá rovněž ze současných výzkumů. Na problematiku nahlíží z dostatečně široké perspektivy, která však není povrchní a na úkor hlubšího nahlédnutí do tématu. Teoretická část je myšlenkově ucelená a velmi dobře zpracovaná.

V úvodu výzkumné části autorka přílehlavě ke kvalitativnímu designu výzkumu předkládá vlastní předporozumění tématu, byť tak nečiní v samostatné subkapitole (6 Výzkumné šetření, s. 39). Stanovuje cíle výzkumu a čtyři výzkumné otázky, velmi pečlivě popisuje metodologii výzkumu. Data jsou získána metodou polostrukturovaných rozhovorů se 6 participanty a zpracována tematickou analýzou. V Diskusi se autorka kriticky vyjadřuje k problematickým oblastem svého výzkumu a předkládá svůj záměr se tématem dále zabývat v diplomové práci. Zvláštní ocenění si zaslouží zachycení etiky výzkumu a autorčin promyšlený, citlivý a empatický přístup k respondentům i celému tématu (příprava na rozhovory, oblíbená hra jako ošetření dítěte apd.).

Po stylistické a formální stránce je práce velmi zdařilá, autorčin projev je kultivovaný. Pravopisná stránka je ovšem problematická, práce obsahuje značné množství gramatických chyb, které tak bohužel snižují její kvalitu.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: 1 - 2

Datum, podpis: